T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KLASİK VE KEYNESYEN TEORİLER IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN İNCELENMESİ

Mesut YALDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Zekayi KAYA

Çankırı – 2018

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KLASİK VE KEYNESYEN TEORİLER IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN İNCELENMESİ

Mesut YALDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Zekayi KAYA

Çankırı – 2018

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Bilimsel Etik Bildirimi …….....	**ii**
Tez Kabul ve Onay ……...…....	**iii**
Önsöz ……...……...…..	**iv**
Özet …….....	**v**
Summary …….	**vi**
Kısaltmalar …….…….	**vii**
Tablo Listesi ….…….....	**viii**
Şekil Listesi ….…….....	**ix**
GİRİŞ ……...	**1**
BÖLÜM 1: ENFLASYON ……..……..…….....	**5**
1.1. Enflasyon Çeşitleri …….....**	6
1.1.1. Talep Enflasyonu ...…….....**	6
1.1.2. Maliyet Enflasyonu ……	7
1.1.3. Yapısal Enflasyon ……...	8
1.1.4. İthal Enflasyon ……	8
1.2. Enflasyon ile İlgili Teorik Yaklaşımlar …….	9
1.2.1. Klasik Yaklaşım ……..…….…….....**	9
1.2.1.1. Fisher Denklemi (Mübadele Denklemi) ……..	10
1.2.1.2. Cambridge Denklemi (Elde Tutulan Para Açısından Miktar Teorisi) .	12
1.2.2. Keynesyen Teori Yaklaşımı ..…….	13
1.2.3. Monetarist (Parasalcı) Yaklaşım …….……...	17
1.2.4. Yapısalcı Yaklaşım …….	19
1.3. Enflasyonun Etkileri …….…….	21
1.3.1. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi …….……...	21
1.3.2. Tasarruflar ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ……...	22
1.3.3. Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi …….……	24
1.3.4. Sosyal ve Psikolojik Etkisi ……...…….…….	24
BÖLÜM 2: PARA, PARA ARZI VE KAMU HARCAMALARI	**25**
2.1. Para ve Para Arzı ……...	25
2.1.1. Para ……..…….....**	25
2.1.2. Paranın Özellikleri ……..	25
2.1.3. Paranın Geleneksel İşlevleri …….……..	26
2.1.3.1. Mübadele Aracı ……...	26
2.1.3.2. Ortak Değer Ölçüsü ……	27
2.1.3.3. Değer Biriktirme İşlevi …….....	27
2.1.4. Para Arzı ……..……...	28
2.1.4.1. Klasik Para Arzı Tanımı ……..	29
2.1.4.2. Chicago Para Arzı Tanımı ……...	29
2.1.4.3. Gurley-Shaw Para Arzı Tanımı ……...	29
2.1.5. Türkiye'de Para Arzı Miktarını Belirleyen Kurum ...…….	30
2.1.5.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası …….	30
2.1.5.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Yapmış Olduğu Para Arzı Tanımları …….……..	32

2.1.6. Para Arzı Hakkındaki Görüşler …….. 34
2.1.6.1. Klasik Görüş …… 34
2.1.6.2. Keynesyen Görüş …… 36
2.1.7. Para Arzı ile Enflasyon Arasındaki İlişki ……... 37
2.2. Kamu Harcamaları …… 40
2.2.1. Harcamaların Önemi ve Ayrımı ..…….. 40
2.2.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları …… 41
2.2.1.2. Geniş anlamda Kamu Harcamaları …….. 42
2.2.2. Kamu Harcamaları Hakkındaki Görüşler ……... 43
2.2.2.1. Klasik Görüş …… 43
2.2.2.2. Keynesyen Görüş …… 46
2.2.3. Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri …….. 48
2.2.3.1. Üretim Üzerindeki Etkileri …….……. 48
2.2.3.2. Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkileri ……..... 50
2.2.3.3. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri …….…… 51
2.2.4. Kamu Harcamaları ile Enflasyon Arasındaki İlişki …… 52
2.3. Türkiye'de Tarihsel Süreçte Uygulanan Klasik ve Keynesyen Politikalar 55
2.3.1. Klasik Politikalar ..……. 55
2.3.2. Keynesyen Politikalar ….…… 57

BÖLÜM 3: TÜRKİYE'DE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ENFLASYON SÜREÇLERİ …..…… 61
3.1. 1920 - 1940 Arası Dönemde Enflasyon ….....…….. 61
3.2. 1940 - 1960 Arası Dönemde Enflasyon ……..……... 62
3.3. 1960 - 1980 Arası Dönemde Enflasyon ……..……... 65
3.4. 1980 - 2000 Arası Dönemde Enflasyon …….……... 69
3.5. 2000 Yılından Günümüze Kadar Geçen Dönemde Enflasyon …….. 77

BÖLÜM 4: TÜRKİYE'DE PARA ARZI VE KAMU HARCAMALARININ ENFLASYONA ETKİSİNİN ANALİZİ ……..... 88
4.1. Literatür Taraması ……. 88
4.2. Yöntem …….. 92
4.3. Durağanlık Kavramı ve Birim Kök Testi …..……... 93
4.4. Johansen Eş-bütünleşme Analizi ….…….……. 95
4.5. Hata Düzeltme Modeline (VECM) Dayalı Granger Nedensellik Analizi . 97
4.6. Veri …… 100
4.7. Uygulama …….. 106

SONUÇ ……... 115

KAYNAKÇA …….. 120
ÖZGEÇMİŞ …… 149

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *[Klasik ve Keynesyen Teoriler Işığında Türkiye'de Enflasyonun İncelenmesi]* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

13/09/2018

Mesut YALDIZ

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Mesut YALDIZ] tarafından hazırlanan *[Klasik ve Keynesyen Teoriler Işığında Türkiye'de Enflasyonun İncelenmesi]* başlıklı bu çalışma, *[13.09.2018]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *[İktisat]* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Doç. Dr. Zekayi KAYA İmza: ……..

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cengiz SAMUR İmza: ……..

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÜNLÜ İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 09/08/2018 tarih ve 2018/27 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

[Klasik ve Keynesyen Teoriler Işığında Türkiye'de Enflasyonun İncelenmesi] adlı tez çalışmasının konusu Türkiye'de para arzı ve kamu harcamalarının enflasyon üzerindeki etkisi olup, bu bağlamda incelenmeye değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam *[Doç. Dr. Zekayi KAYA]*'ya; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen *[Dr. Öğr. Üyesi Cengiz SAMUR] ve [Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÜNLÜ]*'ye eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme şükranlarımı sunarım.

13/09/2018

Mesut YALDIZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Klasik ve Keynesyen Teoriler Işığında Türkiye'de Enflasyonun İncelenmesi
Tezin Yazarı : Mesut YALDIZ
Danışman : Doç. Dr. Zekayi KAYA
Anabilim Dalı: İktisat
Bilim Dalı : - - -
Kabul Tarihi : 13.09.2018
Sayfa Sayısı : 9 (ön kısım) + 149 (tez)

Bu tezde para arzı ve kamu harcamalarının, Türkiye'de gerçekleşen enflasyon üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada, 2006Q1-2017Q4 dönemine ait 3 aylık veriler kullanılmıştır. Para arzı (M2, M3) ve kamu harcamalarının enflasyon ile arasındaki uzun dönemli ilişki eş-bütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Değişkenler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için ilk olarak serilerde ADF birim kök testi uygulanmıştır. Uzun dönemli ilişkinin analizi için Johansen Eş-bütünleşme testi kullanılmıştır. Değişkenler arası ilişki bulunduktan sonra, VECM analizine dayalı nedensellik testi uygulanmıştır.

Çalışmada uygulanan Johansen testi sonucunda para arzı ve toplam kamu harcamaları değişkenleri ile enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Johansen testi sonucuna göre M2 değişkeni dışındaki değişkenler istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak bulunmuştur. Hata düzeltme modeline bakıldığında değişkenler arasında kısa dönemdeki sapmanın her dönem yüzde 24'lük kısmının düzeltilebildiği tespit edilmiştir.

Değişkenler arasında tespit edilen ilişkinin kısa ve uzun dönemdeki yönünü belirlemek amacıyla yapılan nedensellik analizi sonuçlarında hem kısa hem de uzun dönemde nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Sonuç olarak Türkiye'de incelenen 2006Q1-2017Q4 döneminde para arzının ve kamu harcamalarının enflasyon üzerinde etkili ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Johansen, VECM, Klasik ve Keynesyen Teoriler

Çankırı Karatekin Üniversity Graduate School of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Classical and Keynesian Theory in The Light of Inflation in Turkey Investigation	
Author	**:** Mesut YALDIZ
Supervisor	**:** Doç. Dr. Zekayi KAYA
Department	**:** Economics
Sub-field	**: - - -**
Date	**:** 13.09.2018

In this thesis, the effect of money supply and public expenditures, on inflation experienced in Turkey is examined. Quarterly data are used in the study between 2006Q1-2017Q4 period. The long-run relationship between money supply (M2, M3) and inflation and also the long-run relationship between the public expenditures and the inflation is analyzed by the cointegration test. First ADF unit root test is applied in the series in order to determine whether there is a relationship between the variables or not. The Johansen cointegration test is used to analyze the long-run relationship. After finding the relationship between the variables, the causality test based on the VECM analysis is applied.

As a result of the Johansen test applied in the study, it is determined that there is a long-run relationship between inflation variable and the money supply and total public expenditure variables. According to Johansen test, variables are found to be statistically significant and positive except M2 variable. When the error correction model is considered, it is determined that 24 percent of the short term variance between the variables can be corrected for each period.

In both short and long term causality relation is found in the result of causality analysis which is made to determine the short and the long term direction of the previously identified relation between the variables. In conclusion, it is determined that the money supply and the expenditures has an effect on inflation and this relation is statistically significant during the period of 2006Q1-2017Q4 in Turkey.

Keywords: Inflation, Johansen, VECM, Classical and Keynesian Theories

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APİ	Açık Piyasa İşlemleri
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
EBSO	Ege Bölgesi Sanayi Odası
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ss.	Sayfa Sayısı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFE	Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi
vd.	Ve Diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo No	**Sayfa**
Tablo 3.1: Türkiye'de 1940–1960 Dönemi TÜFE Fiyat Endeksindeki Değişim Oranları ……...	63
Tablo 3.2: Türkiye'de 1960–1980 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları …….	68
Tablo 3.3: Türkiye'de 1980–1991 Dönemi İç ve Dış Borç Stoku, Bütçe Dengesi ve Faiz Oranları Serisi …..……..	72
Tablo 3.4: Türkiye'de 1980–2000 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları ve Genel Bütçe Harcamaları …..……	75
Tablo 3.5: Türkiye'de 2000-2017 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları …….	84
Tablo 4.1: Durağanlık Testi Sonuçları ....……...……..	106
Tablo 4.2: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi …….…….	109
Tablo 4.3: Johansen Eş-bütünleşme Testi Sonuçları ……...…….	110
Tablo 4.4: Hata Düzeltme Modeline Dayalı Kısa Dönem Granger Nedensellik Testi Sonuçları …….…….....	112
Tablo 4.5: Hata Düzeltme Modeline Dayalı Uzun Dönem Granger Nedensellik Testi Sonuçları ..……...	113

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No	**Sayfa**
Şekil 3.1: Türkiye'de 2000-2017 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları …….....	84
Şekil 4.1: Tüfe Endeksli Enflasyon ve Kamu Harcamaları Verilerine Ait Zaman Serisi …...……..	104
Şekil 4.2: M2 ve M3 Tanımlı Para Arzı Verilerine Ait Zaman Serisi …….	105
Şekil 4.3: Tüfe Endeksli Enflasyon ve Kamu Harcamaları Verilerine Ait Birinci Sıra Fark Seriler ……	107
Şekil 4.4: M2 ve M3 Tanımlı Para Arzı Verilerine Ait Birinci Sıra Fark Seriler ……...	108

GİRİŞ

Makro iktisat politikalarının temel amaçlarını; fiyatlar genel düzeyinin istikrarlı olması, istihdam düzeyinin yüksek ve sürdürülebilir olması, ekonomik büyüme ve dış ekonomik dengenin sağlanması şeklinde sıralamak mümkündür. Bu amaçlar arasında oluşabilecek çatışmalar sebebiyle günümüzde politika yapıcılar veya iktisatçılar arasında, uygulanan politikalarda uzun dönemde fiyat istikrarının sağlanması hususunda fikir uyumu ve uzlaşmaya varılmıştır.

Ekonomi literatüründe geniş yeri olan fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi, ekonomik ve sosyal açıdan gelişmenin temel unsurlarındandır. Fiyat istikrarının sağlanması ve korunması ile ilgili yaklaşımlarda, fiyat düzeyindeki değişmeleri para arzındaki değişmeler veya kamu harcamaları sonucu gerçekleşen bütçe açıkları ile açıklayan yaklaşımlar vardır. Belirtilen iki değişken ile enflasyonun ilişkili olduğunu söyleyen Klasik ve Keynesyen iktisatçılar ve benzer düşüncedeki iktisat okulları önemli kilometre taşları olarak kabul edilmektedir.

Türkiye ekonomisinde enflasyon geçmişten günümüze en önemli problemlerden biridir. Nitekim geçmişte uygulanan birçok istikrar programının öncelikli amaçlarından biri kronik hale gelen enflasyon düzeyini düşürmek ve kalıcı olarak kontrol altına almaktır. Enflasyonun tanımı fiyatlar genel düzeyindeki sürekli yükselme veya paranın sürekli olarak satın alma gücünü kaybetmesi şeklindedir.

Türkiye ekonomisini etkileyen önemli değişkenlerden biri para arzıdır. Enflasyonun şekillenmesinde, para arzının etkisi önemlidir. Bunun yanında bazı makroekonomik değişkenler üzerinde etkisinin olduğu yapılan akademik çalışmalar sonucu bulunmuştur. Paranın birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Genel olarak değer saklama aracı ve hesap birimi olma gibi görevlerin hepsinin bir arada olduğu bir araç şeklinde ifade edilebilir. Paranın ekonomideki önemi konusu Klasikler, Keynesyenler ve Monetaristler gibi iktisat okulları arasında tartışıla gelmiştir.

Türkiye'de uygulanan para politikalarına rağmen enflasyonun düşürülememesi enflasyonun sebeplerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Akademik çalışmalarda

para arzının enflasyon üzerindeki etkisi konusunda farklı çıkarımlar bulunmaktadır. Bir kısmı para arzındaki artışların enflasyona etki etmediğini savunarak büyüme ve istihdam artışı sağlayan bir para politikası izlemeyi, bir kısmı da talep artışına neden olan enflasyonist odaklı bir para politikası izlemeyi önermişlerdir.

Para arzının artması, para talebi sabit olduğu durumda faizlerde düşüşe neden olur, yatırımlarda artış meydana getirebilir. Bunun sonucunda tasarruflar azalıp tüketim artacak, bu sebeple toplam talep yükselip fiyat artışına neden olacaktır. Hane halkında para arzının yükselmesi para talebi sabit iken harcama ya da talep artışına neden olmaktadır. Bu harcama eğilimiyle beraber yükselen tüketim sonucunda firmalar talebi karşılayabilmek için daha çok işgücü ve sermaye kaynağı isteyebilir. Ancak bu durumun beklenen süreden daha uzun sürmesi ve halk tarafından arzulanan talep karşılanamadığında fiyatlarda artış yaşanır. Eğer fiyatlardaki artış süreklilik kazanırsa enflasyona neden olacaktır.

Türkiye ekonomisinde enflasyonun en önemli nedenlerinden biri bütçe açıklarının finansmanıdır. Kamu harcamalarındaki artış kamu gelirlerinden fazla ise bütçe açıklarına neden olur. Bu açıkların Merkez Bankası kaynaklarından finansmanı enflasyonu tetiklemektedir.

Artan kamu harcamaları, ekonomi içerisinde olumlu sonuçlar doğurabilmesine karşın, birtakım ekonomik sorunlara da neden olabilmektedir. Kamu harcamaları içinde yer alan yatırım harcamaları, istihdamın ve ekonomik büyümenin artmasına sebep olabileceği gibi, aynı zamanda belirli bir bölgenin veya sektörün kalkınması amacıyla ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin önüne geçebilmek için kullanılmaktadır. Bunun yanında refah düzeyinin arttırılması amacıyla da kamu harcamalarından yararlanılmaktadır.

Fakat siyasal istikrarsızlıklar ya da uygulanan politikalar sonucunda artan kamu harcamaları, kaynakların etkin kullanımını engellemekte ve vergi yükünün artmasına sebep olabilmektedir. En güvenilir ve sürekli kamu geliri kaynağı olan vergi gelirleri ile finanse edilmeyen kamu harcamaları, bütçe açıklarına neden olmaktadır. Bunun sonucunda kamu borç stoku artarak faiz oranlarında yukarı doğru bir baskıya sebep

olabilmektedir. Bunlara ek olarak artan kamu harcamaları ekonomide talebi arttırmakta ve bütçe açıklarının büyüklüğüne bağlı olarak üretim maliyetlerini olumsuz etkileyip enflasyon rakamını yükseltebilmektedir.

Bu çalışma, yukarıda yazılanlara ek olarak Klasik ve Keynesyen düşünce çerçevesinde para arzı ve kamu harcamalarının, Türkiye' de 2006-2017 dönemleri arasında gerçekleşen enflasyon üzerindeki etkisini incelemek için yapılmıştır.

Çalışmamızda enflasyonun birçok nedeni olmasına rağmen, parasal faktörler olan para arzı ile kamu harcamaları değişkenleri ele alınmıştır. Dönem olarak 2006:1 – 2017:4 dönemleri ile sınırlandırılmıştır. Çalışmamızda kullanılan veriler Enflasyon için Tüketici Fiyatları İndeksi (TÜFE), Para Arzı göstergesi olarak (M2, M3), Kamu Harcamaları göstergesi olarak (Faiz ve Faiz Hariç Harcamalar) şeklindedir. Araştırmada enflasyon düzeyindeki değişmede para arzı ve kamu harcamalarının etkisi olup olmadığı incelenecektir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm Enflasyondur. Enflasyonun tanımları, çeşitleri, farklı perspektifleri temsil eden enflasyon teorileri, iktisadi sonuçları açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Para, Para Arzı ve Kamu Harcamalarıdır. Paranın tanımı, özellikleri, işlevleri açıklanmıştır. Bunun yanında para arzı ve tanımları, Türkiye'de para arzını belirleyen Merkez Bankası'nın yapmış olduğu para arzı tanımları ifade edilmiştir. Para arzı ile enflasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Kamu Harcamaları kısmı; tanımlamaları, kamu harcamaları hakkında yapılan görüşler ile harcamaların ülke ekonomisine yapmış olduğu etkileri açıklanmıştır. Kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm Türkiye'de Geçmişten Günümüze Enflasyon Süreçleridir. Bu kısımda Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar ülke ekonomisinde enflasyonla ilgili olarak meydana gelen gelişmeler ve uygulanan politikalar dönemler itibariyle incelenmiştir.

Son bölüm Türkiye'de Para Arzı ve Kamu Harcamalarının Enflasyona Etkisinin Analizidir. Bu kısımda enflasyon ile para arzı ve kamu harcamaları arasındaki ilişki zaman serisi analizleri ile test edilmiştir. Testlerin yapılması için bilgisayar ortamında Eviews 7 paket programı kullanılmıştır.

BÖLÜM 1: ENFLASYON

Devletin ekonomik amaçlara ulaşabilmek adına belli başlı kararlar alması ve alınan kararları uygulaması iktisat politikası olarak tanımlanmaktadır. Bu politikaların temel amaçları bulunmaktadır. Bunlar; tam istihdam düzeyine ulaşmak, fiyat istikrarını korumak, üretim miktarını artırmak, gelir ve servet dağılımını iyileştirmek ve ödemeler dengesini düzenlemek şeklinde sıralanabilir (Savaş, 1998: 39). İstikrar politikaları amaçları içerisinde bulunan fiyat istikrarı insanların tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarında dikkat etmeye ihtiyaç duymayacakları şekilde düşük seviyelerde devam eden bir enflasyon oranı olarak ifade edilmektedir. Bu tanımda ifade edildiği üzere fiyat istikrarı enflasyon oranı ile açıklanmaktadır. Bundan dolayı fiyat istikrarı teriminin idrak edilebilmesi için ilk önce enflasyon olarak bahsi geçen kavramın tanımının yapılması uygun olacaktır (Karaçor, 2007: 100). Enflasyon kelimesi Latince kökenli olup "şişme" anlamına gelmektedir. İktisat literatüründe enflasyon, "fiyatlar genel düzeyinde yaşanan hızlı ve sürekli bir yükselme" biçiminde tanımlanmaktadır. Bu nedenle enflasyon belirli bir süreci ifade etmektedir. Ayrıca ekonomi içerisinde bir nedenle ortaya çıkan ve süregelen bir dengesizliğin yansıması olarak kabul edilmektedir (Saraç, 2009: 4).

Verilen enflasyon tanımını biraz açacak olursak genel fiyat düzeyi kavramı, çok sayıda maldan meydana gelen bir sepetin fiyatını (sepette bulunan malların ortalama fiyatını) temsil etmektedir. Enflasyon tanımında iki temel noktaya dikkat edilmesi gerekir (Frisch, 1989: 1). İlk olarak fiyatlar genel düzeyindeki artışların bir defalık veya kısa dönemde meydana gelen geçici artışlar olmaması, devamlılık gösteren artışlar olmasıdır. Diğer nokta ise, fiyat yükselişlerinin bir veya birkaç malın fiyatındaki artış değil, piyasadaki bütün mal ve hizmetlerin genelinde meydana gelen fiyat artışlar olmasıdır (Güngör, 2006: 3).

Başka bir şekilde ifade edilecek olursa enflasyon; cari fiyat düzeyinde mevcut toplam talebin toplam arzdan veya mevcut parasal gelirin reel gelirden daha fazla olması durumunda fiyatlar genel seviyesinin yükselmesidir. Edinilmesi mümkün olmayan gelir düzeyi veya yapılan harcama miktarı artışını devam ettirme isteği enflasyon için ifade edilen tanımlamaya dahil edilmiştir (Enç, 1993: 2). Öte yandan bir ekonomide

dış ticaret, işgücü, para ve mal gibi piyasalarda görülen talep yükselişi de enflasyonun nedeni olabilmektedir (Turhan, 2007: 4).

Ünlü iktisadi düşünürlerden biri olan Friedman enflasyonu kendi deyimiyle, "fiyatların istikrarlı ve sürekli olarak yükselmesi" şeklinde tanımlamıştır (Ireland, 2007: 1852).

1.1. Enflasyon Çeşitleri

1.1.1. Talep Enflasyonu

Ekonomik dengenin bozularak toplam talep düzeyinde meydana gelen genişleme sonucu sürekli fiyat artışlarının görülmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Tam istihdam gelir düzeyine ulaşıldığında ya da belirli oranda işsizlik ve kapasite altı çalışma durumunun oluşturduğu etkiye rağmen birtakım darboğazlar olabilmektedir. Bu darboğazların etkisi ile üretimde artış yaşanmamış ise ekonomideki toplam talep düzeyinin yükselmesine neden olan genişletici bir para politikası izlenmesi aşırı talepten kaynaklanan hızlı fiyat artışlarına neden olacaktır (Tüzün, 2007: 9).

Fiyatlar arz ve talebin etkisine bağlı olarak değişmektedir. Toplam talebin toplam arzdan fazla olması durumunda piyasada dengesizlik görülebilir. Bu dengesizlik piyasadaki herhangi bir malın veya hizmetin fiyatının yükselmesine neden olabilir. Piyasada yeni dengenin daha yüksek bir fiyatla sağlanması ve bu fiyat artışının devamlılık kazandığı durum talep enflasyonu olarak belirtilmektedir (Türk, 1999: 83). Çeşitli nedenlerden dolayı toplam talepte ve buna bağlı olarak enflasyonda artışlar görülebilmektedir. Bu nedenler arasında; yüksek düzeylerde gerçekleşen yatırım veya cari harcamalar, kredi kaynaklarında genişleme, Merkez Bankası kaynaklarına devamlı başvurulması, kamu harcamalarında ve özel tüketim harcamalarında meydana gelen artışlar, bulunmaktadır (Çidem, 2013: 17).

1.1.2. Maliyet Enflasyonu

Üretim maliyetlerinde devamlı artışlar nedeniyle piyasadaki fiyatlarda meydana gelen yükselmeler sonucu ortaya çıkan enflasyon türüdür. Bu enflasyon çeşidi arz, maliyet enflasyonu veya maliyetin ittiği enflasyon olarak ifade edilmektedir (Dirimtekin, 1989: 272). Talep enflasyonu bazı nedenlerle oluşan talep baskısı sonucu gerçekleşir. Ancak maliyet enflasyonunda fiyat artışları, mal ve hizmetlerin üretimi için kullanılan üretim faktörlerinin fiyatlarındaki yükselmeler sonucu meydana gelmektedir. Başka bir deyişle faiz, kâr, ücret gibi değişkenlerin oranları ile ve dolaylı vergilerin yükselmesi sonucu maliyetlerdeki artışın fiyatlara doğru yansımasıdır. Maliyetler yüzünden artışa geçen fiyat artışlarına talep artışı eşlik etmeli ki enflasyon artışı yaşanabilsin. Bunun nedeni uzun dönemde enflasyonun temel unsurunu talep fazlasının oluşturmasıdır. Maliyet enflasyonunun arka yüzündeki ana etken, çeşitli piyasaların serbest rekabet piyasası şartlarından uzak çalışmaları ve rekabet piyasasındaki talepten yeterince etkilenmeyişleridir. Maliyet enflasyonuna neden olan eksik rekabet şartlarıdır (Altınışık, 1996: 7). Altunöz (2013)'e göre bir ülkede gerçekleşen maliyetleri ve maliyet enflasyonunun nedenlerini sıralayacak olursak;

- Çalışan kişilerin ücretlerindeki artışlar,
- Hammaddelerin ve ara malların fiyatlarında meydana gelen yükselmeler,
- Tarım alanında üretim düşüşü sonucunda tarım ürünlerindeki fiyat artışları,
- Gerekenden fazla uygulanan istihdam politikaları ile emeğin marjinal verimliliğinde meydana gelen azalmalar,
- İthalata konu olan ara mal, hammadde, tüketim ve yatırım mallarının fiyatlarında artışlar,
- İşletmelerin aşırı kazanç beklentileri.

Bu tanımların yanı sıra talep-çekme, maliyet-itici enflasyon gibi enflasyonun nedenini açıklayan birçok düşünce bulunmaktadır. Enflasyonun olası kaynakları

arasında ücretler, döviz kuru, dış şoklar, emtia fiyatları, doğal kaynakların tükenmesi ve vergiler gibi artan maliyetler yer almaktadır (Qayyum, 2006: 203).

1.1.3. Yapısal Enflasyon

Her hangi bir ülkenin ekonomik yapısından kaynaklanan hammadde, enerji veya nitelikli eleman eksikliği gibi nedenlerle, piyasada gerçekleşen talebi yapılan üretimin karşılayamaması sonucunda oluşan fiyat artışları yapısal enflasyon olarak ifade edilmektedir (Susam, 2009: 64-65).

Genellikle az gelişmiş ülkelerde ekonominin tarımsal faaliyetlere dayalı olması ve yapılan tarımsal üretim arzının yeteri kadar esnek olmaması yapısal enflasyona sebep olan etkenler arasında sayılmaktadır. Köylerden şehirlere göç ve hızlı nüfus artışı, talep düzeyinin üretim düzeyine adapte olamaması, dış ticaret dengesinin devamlı olarak açık vermesi ve ithalat kapasitesinin esnek olmayışı da önemli sebeplerdendir (Ataç, 2000: 82). Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki verimlilik farkı, tasarruf ve buna bağlı olarak oluşan yatırım azlığı, piyasalarda meydana gelen tekelci yapılar, üretim faktörleri arasında dengesizlik, piyasa başarısızlıkları, kurumsal verimsizlik ve bozukluklar (kayıt sistemi, bürokrasi, kamu işleyiş yönetimi) yapısal enflasyonun etkenleridir. Örnek olarak denilebilir ki hızlı nüfus artışı ve köylerden şehirlere göç sonucunda konut talebi artarak inşaat malzemelerine (kum, demir, çimento v.s.) olan talebin yükselmesine neden olabilmektedir. İnşaat malzemeleri için yapılan arzın, talebi karşılayacak düzeyde arttırılamaması (arz esneksizliği) sonucunda girdi fiyatları yükselecektir. Bundan dolayı yapılacak konut maliyetleri artacak, diğer bir etki olarak da üretiminde girdi olarak kullanılan diğer malların maliyetleri yükselecektir. Bu, fiyat düzeyine yansıyarak yapısal enflasyona sebep olacaktır (Yılmaz, 2016: 6).

1.1.4. İthal Enflasyon

Üretimde kullanılan birtakım girdilerin ithal edildiği dışa bağımlı olan ülkelerde, kullanılan milli paranın diğer ülke paralarına göre sürekli değer kaybetmesi veya üretim ve tüketimde kullanılacak ithal girdi fiyatlarının yükselmesi gibi nedenler

maliyetlerin artmasına neden olur. Artan maliyetler arzın azalmasına dolayısıyla da fiyatların yükselmesine neden olacaktır. Bu nedenle ülke ekonomisinin dışa bağımlı olmasından dolayı meydana gelen fiyat artışları ithal enflasyon olarak ifade edilmektedir (Dinler, 2014: 232).

1.2. Enflasyon ile İlgili Teorik Yaklaşımlar

Para arzı ve kamu harcamalarının enflasyonu etkileyip etkilemediğini konu alan bu çalışmada enflasyonun nasıl meydana geldiğini açıklayan teorilerin belirtilmesi gerekmektedir. Enflasyon teorileri Klasik Yaklaşım, Keynesyen Yaklaşım, Monetarist Yaklaşım ve Yapısalcı Yaklaşım şeklinde açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Klasik Yaklaşım

Klasik iktisat ekonominin daima tam istihdam seviyesinde dengeye geleceği, her arzın kendi talebini oluşturduğu, ücret ve fiyatların esnek olduğu, paranın tek fonksiyonunun mübadele aracı işlevi gördüğü gibi varsayımlara dayanmaktadır (Şahin, 2002: 22). Bu varsayımlardan hareketle Klasik iktisatçılar para arzında yapılan bir artış ile enflasyonu aynı şey olarak ele alıp incelemişlerdir. Fiyatlar genel düzeyinin doğrudan doğruya ve aynı oranda olmak kaydıyla para miktarına bağlı olduğunu iddia etmişlerdir. Para miktarında yükselme olduğu zaman enflasyon ortaya çıkmakta, para miktarındaki artış azalmaya başlayınca enflasyonda kendiliğinden azalmaktadır (Erdaş, 2004: 9).

Klasik teoride reel ve parasal sektörlerin birbirinden bağımsız bir şekilde çalıştığı varsayılmaktadır. Reel ücretler reel sektörde belirlenir iken nominal ücretler para arzındaki değişmeden etkilenirler. Bundan dolayı para arzındaki yükseliş reel çıktıyı etkilemezken fiyatlar genel düzeyinde artışa neden olacaktır. Para arzındaki değişim iki kanal aracılığı ile enflasyonu etkilemektedir (Ercan, 1997: 132). İlki dolaysız mekanizma olan harcama kanalıdır. Harcama kanalında reel para arzı miktarında artış reel para talebini arttırarak yapılan harcamaların artmasına neden olmaktadır. Teoride ekonominin tam istihdamda olduğu varsayıldığı için harcama artışları fiyatlar üzerinde yukarı doğru bir baskıya neden olacaktır. İkinci kanal ise dolaylı

mekanizma olan faizdir. Para arzı miktarında yükselme faiz oranlarının düşmesine neden olur. Düşük faiz oranları yatırımların artmasına neden olurken öte taraftan tasarrufları azaltacak tüketimi arttıracaktır. Bu nedenle toplam talep yükselip fiyatları arttıracaktır (Şahinoğlu vd., 2010: 30).

Kamu harcamalarının artışı aynı zamanda para arzında artışlara neden olabilir (Savaş, 1986: 34). Klasikler tam rekabet, ücret ile faiz esnekliği varsayımları gerçekleştiği sürece ekonominin kendiliğinden tam istihdama geleceğini, istikrarsızlıklar ile karşılaşılmayacağını ve bundan dolayı fiyatlar genel seviyesinde deflasyonist ve enflasyonist baskıların olmayacağını söylemektedirler. Eğer kamu harcamaları artarsa bu durum para arzı artışına neden olabilir ve Klasiklerin dediği gibi enflasyona sebep olacaktır. Klasikler ekonomide görünmeyen bir elin olduğunu ve dengenin hep sağlanacağı ifade etmektedir (Güngör, 2011: 39).

Kamu harcamalarının enflasyonu etkilemesi hususunda Klasik düşünürlere göre, kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması sonucunda bütçe açıkları oluşmaktadır. Eğer bu açıklar para basımı yolu ile kapatılmaya çalışılırsa para arzı artacak ve enflasyon ortaya çıkacaktır (Çiftci, 2015: 45).

Klasikler fiyatlar genel düzeyi ile para arzı arasında bulunan ilişkiyi "Miktar Teorisi" ile açıklayıp, enflasyonun asıl nedeninin parasal faktörler olduğunu ileri sürmektedirler (Şahin ve Karanfil, 2015: 98). Bu teoriye göre ekonomideki para miktarı toplam talebi etkileyip buradan hareketle fiyat düzeyini de değiştirmektedir (Akpınar, 2014: 13). Aşağıda iki yaklaşım olan Fisher Denklemi ve Cambridge Denklemine sırasıyla değinilecektir.

1.2.1.1. Fisher Denklemi (Mübadele Denklemi)

Irwing Fisher bilimsel anlamda Miktar Teorisini inceleyen ekonomistlerden biridir. Amerika Birleşik Devletlerinde Yale Üniversitesi'nde faaliyette bulunan Fisher, miktar teorisini ilk olarak matematiksel düzlemde formüle eden bilim adamıdır. Profesor Fisher' in miktar teorisi ile ilgili formülü şu şekildedir (Aktan, 2010: 176).

$$\mathbf{PT = MV + M' V'} \quad (1.1)$$

Formül (1.1)'e bakıldığında M: para miktarını, M': kaydi para hacmini, V: para miktarının dolaşım hızını, V': kaydi para hacminin dolaşım hızını, P: fiyatlar genel seviyesini T: ise ticaret hacmini belirlemektedir (Oğuz, 1992: 178-179). Fisher' in oluşturduğu formülde bir ülkede dolaşımda bulunan tüm paraların miktarı (M+M') ile onların belirli bir dönem içinde kaç defa el değiştirdikleri (V+V') çarpıldığı zaman elde edilen sayı aynı dönemde paranın aracılık ettiği işlemlerle (T), ve bu işlemlere uygulanan fiyatların (P) çarpımına eşit olacaktır. Yapılan açıklamalar ışığında;

$$\mathbf{M.V=P.T} \quad (1.2)$$

Formülü yazılabilir. Bu özdeşlikte toplam harcamalar ile harcamalara konu olan hizmetler ve malların değeri aynıdır, yani birbirine eşittir. Fisher' e göre, bu özdeşlik ancak değişkenler ile ilgili kurulan belli başlı varsayımlar çerçevesinde davranışsal bir ilişkiye sahip olup, değişkenler arasında meydana gelen nedensellik ilişkisinin hangi yönde olduğu konusunda bilgi vermektedir. Fisher' in formül ile ilgili varsayımlarını sıralayacak olursak (Aktan, 2010: 177):

- M ve M' arasında istikrarlı olan ve doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Bunun sebebi ise, bireylerin nakit tercih oranları ile bankalardaki rezerv mevduat oranlarının tahmin edilebilir ve istikrarlı olmasıdır.
- V, V' ve T kurumsal yapı aracılığı ile ve teknik koşullar tarafından belirlenmektedir. Para miktarında gerçekleşen artış, bu değişkenleri etkilememektedir. Fisher'e göre V sabittir bunun nedeni tedavül hızı, çok ağır değişen bireylerin alışkanlıklarına bağlıdır.
- M/M' oranı sabittir. Fisher' e göre T sabit olup M ile arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Çünkü iş hacmi doğal kaynaklara ve teknik koşullara bağlıdır.

Teoride uzun dönem içerisinde enflasyon ile paranın büyüme hızı arasında orantılı bir ilişkinin olduğunu, yani para miktarı artışındaki kalıcı yükselişin uzun vadede enflasyon oranında eşit bir artışa yol açacağı belirtilmektedir (Grauwe ve Polan, 2005: 245).

Irwing Fisher miktar kuramı çerçevesinde ekonomideki fiyatlar genel düzeyini para arzı miktarına bağlamaktadır. Para arzı piyasaya sürülen madeni ve kağıt paradan oluşmaktadır. Bu arza banka mevduatları da eklenmektedir. Buradan hareketle miktar kuramı enflasyonu, para arzı artışlarının faiz oranlarını düşürmesi ile banka mevduatlarının çekilip harcamaya dönüşmesi şeklinde açıklamaktadır (Taban ve Şengür, 2016: 49).

Miktar teorisi varsayımına göre, paranın değeri ekonomide bulunan para miktarına göre değişmektedir. Bilindiği üzere bol olan malın değeri azalır, kıt olan malın değeri ise artmaktadır. Aynı kural para için de geçerli olmaktadır. Eğer ekonomideki para miktarı artar, satın alınan mal ve hizmet miktarı sabit kalır ise fiyatlar yükselecek paranın değeri düşecektir (Dinler, 2014: 221).

1.2.1.2. Cambridge Denklemi (Elde Tutulan Para Açısından Miktar Teorisi)

Miktar teorisi zaman içerisinde yeniden şekillendirilmiştir. Cambridge Üniversitesinin ünlü isimlerinden A.Marshall, Robertson tarafından açıklanan teoriye Cambridge Teorisi, formülüne Cambridge Denklemi adı verilmiştir. Cambridge teorisi parayı daha kapsamlı bir finansal varlık şeklinde düşünmektedir. Miktar teorisi düşünürleri, parayı alış verişte kullanılan değişim aracı olarak görmektedirler. Bu hususta parasal alanda yapılan analizin odak noktası para arzından para talebine doğru hareket etmekte, halkın psikolojik etkisine daha fazla yer vermektedir. Psikolojik sâiklerle para talebinin değişebileceği düşünülmektedir (Erdaş, 2004: 10-11).

Cambridge denklemi; $\mathbf{Md = k.\ P.\ T}$ (1.3) suretindedir.

Denklemde Md: ekonominin toplam para talebini, k: insanların nominal gelirlerine göre para olarak ellerinde tutmak istedikleri miktarı (oran olarak), T: nihai tüketicilere fiziksel satış hacmini, P: ekonomide yapılan alım satımlarda ortalama fiyat seviyesini ifade etmektedir (Ünsal, 2009: 478-479). Cambridge iktisatçıları toplumun kazandığı reel gelirle orantılı olarak, (k) nakit paralarını ellerinde tutmak istediklerini ileri sürmektedir. Bu düşünce etkisi ile oluşturulan denklem (1.3)'e göre

reel gelirde yaşanan artış, halkın talep ettiği para miktarını arttıracaktır. Eğer para arzında artış olmaz ise fiyatlar yükselmeyecektir. Eğer para arzı bağımsız bir şekilde yükselirse, toplum istediğinden fazla para miktarı elde etmiş olacaktır. Bu nedenle halkın elinde tutmak istediği para miktarı (k) artacaktır. Harcama sürecinde halkın elinde bulundurduğu para, beklenen seviyeye inecek bundan dolayı fiyatlar yükselecektir. Tersine ekonomide bulunan para miktarı azalır ise halkın elinde olan para azalacak harcamalar azalacak, bu nedenle fiyatlar düşecektir. Beklentilerdeki bir değişimin sonucu olarak insanlar ellerinde tutmak istedikleri para miktarını değiştirebilir. Bu miktardaki azalış veya artış dengelendiği sürece (k) da meydana gelen değişim hem fiyatların hem de üretimin şekillenmesine neden olacaktır (Cesur, 2006: 95).

Miktar teorisinde paranın dolanım hızı (V) sabit varsayılmaktadır. Paranın dolanım hızında yaşanan keskin iniş-çıkışlar nedeniyle bu teori 1930'lu yıllarda realiteyi izahta başarısız görülse de uzun dönem ve tam istihdam durumunda para arzı fiyat düzeyinin en önemli belirleyicisi olarak kabul edildiğinden günümüzde de geçerlidir (Tüzün, 2007: 17).

Klasik iktisadi düşünce ülke ekonomisinin kendiliğinden tam istihdam düzeyinde dengeye geldiğini, enflasyonun sebebinin para arzı artışı olduğunu, işsizliğin ancak iradi işsizlik türü şeklinde ortaya çıktığını söylemektedir (Hiç, 1994: 399). Ama Klasiklerin varsayımları Amerika Birleşik Devletlerinde 50 milyon insanın işsiz kaldığı, dünya genelindeki ticaretin yüzde 65 oranında, dünya üretiminin yüzde 42 kadar azaldığı 1929 krizi sonrasında sorgulanmaya başlamıştır. Kriz her arzın kendi talebini yarattığını ve işsizliğin ancak iradi olarak meydana geldiğini ifade eden Klasik varsayımları geçersiz kılmıştır. Klasik iktisattaki bu eksiklikler Keynesyen iktisadın doğuşuna zemin hazırlamıştır (Saraç, 2009: 13).

1.2.2. Keynesyen Teori Yaklaşımı

Ekonomide iktisadi dalgalanmaların gelip geçici olduğunu, her zaman ekonominin kendiliğinden tam istihdam düzeyinde dengede olacağını, bundan dolayı devletin ekonomiye müdahalesinin gereksiz olduğunu orjin alan Klasik İktisat teorisi, 1929

bunalımını açıklamada yetersiz kalmıştır. Bunalım sonrası dönemde Keynesyen iktisadi düşünce kendini göstermiştir. Keynesyen İktisat John Maynard Keynes'in yapmış olduğu çalışmalara dayanmaktadır. J. M. Keynes serbest piyasa ekonomisinin tam istihdamı her zaman gerçekleştiremeyeceği düşüncesinden yola çıkmıştır. J. M. Keynes'in ekonomi teorisine asıl katkısı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" kısaca "Genel Teori" adlı eseridir (Fisunoğlu ve Tan, 2009: 32).

Keynesyen makroekonomi Klasik iktisadın ileri sürdüğü ücretlerin ve fiyatların piyasalara anında uyum sağladığı görüşünü kabul etmemektedir. Keynes nominal ücretlerin uzun vadeli iş sözleşmeleri ile sabit olarak tutulduğunu ve birçok ürünün fiyatlarının uzun süre değişmeden kaldığını ifade etmektedir (Mankiw, 1989: 80).

Keynes 1929 sonrası yaşanan işsizliğin sebebinin efektif talep yetersizliği olduğunu söylemektedir. Keynes bu düşüncesi ile Klasik okulun "her arz kendi talebini yaratır" görüşünü reddetmiş olmaktadır. Keynes özellikle spekülatif amaçlı para talebinin artması ile ekonomilerde oluşan likidite fazlalığına rağmen Merkez Bankalarının uyguladığı para politikalarının etkisiz kalabileceğini, faiz haddi düşürülebilse bile bunun yatırımlarda artış doğurmayabileceğini ifade etmiştir. Keynes böyle bir durumda devletin ekonomiye müdahale etmesinin gerekli olduğunu, devletin maliye politikası araçları ile kamu harcamalarını artırması gerektiğini ifade etmiştir (Çolak, 2011: 28).

Uzun süren kriz, durgunluk ve yaygın işsizliğin olduğu dönemde yaşayan Keynes Klasik teoride ifade edilen tam istihdamın otomatik olarak gerçekleşmediğini görmüştür. Keynes' e göre enflasyon, tam istihdamın veya üretim kapasitesinin üstünde oluşan efektif talep fazlasının toplam arzı aşan kısmında oluşmakta, bu açık da fiyatlar genel düzeyinin artmasına neden olmaktadır. Keynesyen ekol temel olarak talep enflasyonunu inceler (Yüksel, 1989: 9-10). Keynes enflasyonun ekonomide, gerçekleşen toplam harcamaların veya talebin toplam çıktıdan daha fazla olduğu zamanlarda meydana geldiğini düşünmektedir (Yıldırım vd., 2011: 164).

Keynesçi teoride enflasyonu oluşturan talep fazlası, para miktarına ya da arzına bağlı olabileceği gibi bu miktarlardan bağımsız olarak da ortaya çıkabilir. Enflasyona neden olabilecek kamu harcamalarının finansmanı para miktarında artış yoluyla, vergiler veya açık piyasa işlemleri ile piyasadan para çekilerek karşılanabilir. Bu nedenle para miktarında bir artış olmasa bile talep fazlası meydana gelebilir ve fiyatlar genel seviyesinde artışa neden olabilir (Uluatam, 1981: 1-2).

Keynesyen düşüncede enflasyon konusunda para miktarı ve rolü ihmal edilmemiştir. Mal talebi fazlası olduğu zamanlarda, para arzında artış yok iken paranın dolanım hızı artacaktır. Keynes dolanım hızının önemli miktarda değişme gösterdiğini düşündüğünden, ona göre para miktarı (stoku, arzı) üzerinde uygulanan kontrol, fiyatlar düzeyini net bir şekilde etkilemeyecektir (Orhan, 1995: 49). Paranın dolanım hızının istikrarlı hareket edebileceği kabul edilmemesine rağmen para miktarı faiz oranlarında beklenen değişmelerden ciddi şekilde etkilenmektedir. Dolanım hızının değişken olması para arzı ile nominal gelir arasındaki ilişkinin kopmasına neden olmaktadır. Klasik Miktar Teorisinin varsayımları sonucu paranın dolanım hızı sabit olduğu için para arzında artış sadece nominal gelir seviyesinde artışta neden olacaktır. Ekonominin tam istihdam seviyesinde olması sebebiyle reel gelir sabit olduğu için para arzındaki artış, fiyat artışları şeklinde ekonomiyi etkilemektedir (Cesur, 2006: 91).

Paranın dolanım hızının istikrarsız olduğunu kabul eden Keynes, analizinde fiyat düzeyi ile para arzı arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu düşünmemektedir. Keynesyen iktisatçılar mali politikalar vasıtası ile piyasalara müdahale edilmesini öngörmektedir. Keynesyen teoride enflasyon, başlangıç itibariyle parasal bir durum olarak meydana gelmemektedir. Fakat enflasyonun devamı mal ve para piyasası ilişkisi sebebiyle para arzındaki sürekli artışa bağlı olmaktadır (Cesur, 2006: 91).

Miktar teorisi düşüncesine dayanan Klasik ve Neo-Klasik modelde, para arzında gerçekleşen yükseliş fiyatlar genel düzeyini aynı miktarda artırmaktadır. Enflasyonu engellemek için para politikaları kullanılmasının gerektiğini ifade etmişlerdir (Sönmez, 1998: 361). Enflasyonun sebebinin aşırı talep baskısı olduğunu düşünen Keynesyen model ise enflasyonun, kamu açıkları ve kamu harcamalarında

gerçekleşen aşırı artış nedeni ile ortaya çıktığını ifade etmiştir (Akçacı ve Kocağ, 2013: 3). Bu nedenle kamu harcamaları ve kamu açıkları ile enflasyon arasında bir ilişki bulunmaktadır. Kamunun farklı sebeplerle elde ettiği gelirinden daha fazla harcama yapması farklı kaynak arayışlarına sebep olmuştur. Bulunmuş olan kaynaklar ise enflasyonu doğrudan veya dolaylı olarak arttırıcı etkilere neden olmuştur. Artış gösteren kamu harcamaları kamu açıklarını arttırıp fiyatlar genel seviyesini yükseltmiş, öte yandan artan enflasyonda kamu açıklarını arttırmıştır. Keynesyen iktisatçılar, enflasyonla mücadele hususunda maliye politikasını kullanarak toplam talebin dolayısıyla harcamaların azaltılması sonucunda enflasyonun düşeceği düşüncesine varmışlardır (Parlaktuna ve Şimşek, 2007: 55).

Keynesyen düşünceye göre kamu harcamalarında artış eğer ekonomide üretim kapasitesini aşan bir talep baskısına sebep oluyor ise oluşan bütçe açıkları enflasyona neden olacaktır (Ejder, 2002: 189). Açıkların finansmanında kullanılan iç, dış borçlanma ve monetizasyon ile enflasyon arasında yaşanan ilişki finansman yöntemlerinin neden oldukları dolaylı ve dolaysız etkileri ile değerlendirilmektedir. Açıkların iç piyasadan kişi ve firmalardan karşılanması durumunda kamu kesimine özel kesimden finansman transferi sağlandığı için enflasyonu arttırıcı bir etki olmamaktadır. Fakat uzun dönemde anapara faizleri ile iç borçların ödendiği süreçte enflasyon problemi görülmektedir. Bunun yanında ekonomi tam istihdam durumuna yakınsa ya da tam istihdam durumunda monetizasyon yolu ile finansman sağlanırsa yine enflasyon sorunu ortaya çıkacaktır (Doğru, 2014: 119).

Keynesyen iktisatçılar eğer ekonomide enflasyon ile karşılaşılırsa bütçe fazlası programının yanında daraltıcı maliye politikası uygulanmasının ekonomi için doğru politika olacağını ifade etmektedirler. Eğer durgunluk durumu ile karşılaşılırsa bütçe açığı programı ile parasal genişlemenin sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Özyılmaz, 2016: 29).

1970'li yıllara kadar iktisat politikaları üzerinde etkili olan Keynesyen iktisat istikrarsızlık ile yapılan mücadelede önemli ölçüde başarılı olmuştur. Fakat 1970'li yıllardan itibaren sürekli fiyat artışları ve işsizlik artışı meydana gelmiştir. Ekonomide eksik kapasite kullanımı sonucu ekonomik büyüme yavaşlamış, dış

ticaret açıkları artmıştır (Pınar, 2006: 88). Gelişmemiş ülkelerde işsizliğin, eksik kapasitenin ve bunun yanında talep artışının yaşanmasına rağmen üretim hacminin genişlememesi, gelişmiş olan ülkelerde de görülmüş ve enflasyonun yaşanmasına neden olmuştur. Enflasyonu indirmek amacıyla uygulamaya konan talep azaltıcı politikalar sonucu işsizlik daha da artarak ekonomik büyümenin azalmasına neden olmuştur. Bu nedenlerden Keynes iktisadına karşıt olarak hasılanın üretken kapasite ile belirlendiği, para arzının enflasyonu etkileyebileceği ve fiyatların esnek olduğu fikirlerinin öne çıktığı Parasalcı iktisat hızla gelişmiştir (Saraç, 2009: 15).

1.2.3. Monetarist (Parasalcı) Yaklaşım

1970'li yılların başlarında Keynesyen düşüncenin çöküşünden itibaren makroekonomide bir takım çelişkili ve rakip yaklaşımlar ortaya çıkmış, bir kargaşa meydana gelmiştir. Perspektif farklılıkları ekonomik değişimlerin nasıl meydana geldiğine dair geniş bir vizyonu paylaşan ekonomistlerden oluşan düşünce okullarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Snowdon ve Vane, 1997: 1).

Enflasyon ile mücadelenin makroekonomi politikalarının en önemli hedeflerinden biri haline geldiği bunun yanında Klasik, Keynesyen iktisatçılara rakip modeller ile meydan okumak için yeni teoriler 1970 ve 1980'li yıllardaki tartışmalar ile baş göstermiştir. Bunlar içerisinde Monetarist modelin önemli bir yeri vardır. Monetarizmin kökleri Klasik iktisada dayanmaktadır (Khan vd., 2007: 7).

Monetarist teorinin enflasyona bakışı Friedman'ın meşhur ifadesiyle "enflasyonun her zaman ve her yerde parasal bir fenomen olduğu" şeklindedir (Alvey, 2007: 6).

Monetarist düşüncenin öncüsü olan Friedman'ın yeni kavramlar üzerine inşa etmiş olduğu analiz önemli ölçüde geçmiş ile ilişkilidir. Friedman'ın hedeflemiş olduğu şey, kendinden önceki iktisat düşünürlerinin ortaya koymuş oldukları teorileri daha kapsamlı ele alma, değerlendirme, anlama, yorumlama ve bunlardan hareketle daha ileri düzeyde bir analize ulaşabilmektir. Milton Friedman' ın etkilenmiş olduğu kaynaklar, genel olarak eski Miktar Teorisyenleri, Chicago Okulu ve Chicago haricinde Amerikalı Miktar Teorisyenleridir (Yay, 2001: 198).

Monetarist iktisatçılar Neo-Klasik geleneği takip ederek ekonomide istikrarsızlığın kaynağı olarak parasal şokları göstermektedir (Parasız, 1991: 47). Bu teoriye göre para arzı sabit bir miktarda mal ve hizmet satın alımlarına doğru kaydırılıyor ve para arzında dışsal bir büyüme oluşuyorsa, ekonominin tam istihdam seviyesinde olduğu varsayıldığından dolayı fiyat yükselişleri kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Eğer para arzında artış oranı devamlı olarak yükseliyor ise fiyatlarda artış oranı da sürekli olarak yükselecektir ki bu durum enflasyon olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede enflasyon sadece para miktarının genişlemesine son verildiğinde sona erecektir (Yiğit, 2009: 12).

Para miktarını sürekli ve yüksek oranda artırmanın ilk etkisi faiz oranlarının belli bir zamanda düşük kalmasıdır. Ama bu, sürecin başlangıcıdır. Parasal büyümenin daha hızlı gerçekleşmesi sonucu düşük piyasa faiz oranları, yatırımları ve buna bağlı diğer harcamaları teşvik edip arttıracaktır. Ayrıca bir kişinin yapmış olduğu harcama başka bir kişinin geliridir. Gelirdeki yükseliş ile likidite ve kredilere olan talep artacak bu durum, belli bir noktadan sonra para miktarını azaltacak ve fiyatların artmasına neden olabilecektir. Bu etkiler faiz oranlarındaki ilk aşağı yönlü hareketi tekrar tersine çevirecektir (Friedman, 1968: 5).

Monetarist ekole göre uzun dönemde ortaya çıkan enflasyon oranı para arzında meydana gelen büyüme oranına eşittir. Çıktı miktarı parasal büyümenin hızlanmasına bağlıdır. Friedman' in düşüncesinde; para arzında ılımlı büyüme öngören bir para politikasının izlenmesiyle para otoritesi, deflasyon veya enflasyon oluşumunu engellemiş olacaktır. Ayrıca para miktarında yükselme ile ekonomideki büyüme arasında benzer bir ilişkinin olması gerektiğini düşünmektedir (Küçükaksoy, 2015: 61). Monetaristler ekonomi içerisindeki istikrarsızlıkların temel nedenlerinin parasal kökenli sorunlar olduğunu ifade etmektedirler (Savaş, 1998: 220). Bundan dolayı ekonomik problemlerin çözümlenmesinde Keynesyen ekolün savunduğu maliye politikası yerine para politikasının diğer politikalardan daha etkili olduğunu savunurlar (Duman, 2011: 11).

Parasalcı makroekonomi modeline göre bütçe açıkları da parasal genişlemeye neden olmaktadır. Bunu iki farklı kanal vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Bunlardan ilki kısa

dönemde uygulanan genişletici maliye politikası ile bütçe açıklarında yaşanan artış faiz oranlarının yükselmesine sebep olmaktadır. Ekonomideki dengeyi sarsmak istemeyen hükümet belirlediği faiz oranını korumak ve belirlemiş olduğu hedefi gerçekleştirebilmek amacıyla tercih etmese de genişletici parasal politika uygulamak zorunda kalmaktadır. İkinci kanal ise uzun dönemde hükümetler bütçe açıklarını finanse edebilmek amacıyla kasıtlı bir şekilde para basıp para miktarını artırma yolunu tercih etmektedirler. Her iki süreçte de açıklar enflasyona neden olabilmektedir. Öte yandan, açıkların borçlanma yoluyla finansmanı kullanılır ise enflasyonist etki oluşturup oluşturmayacağı, hükümetlerin uygulayacağı politikalara bağlı olmaktadır (Akpınar, 2014: 21). Neticede Parasalcı düşüncenin temsilcisi olarak görülen Friedman, bütçe açıklarının para basılarak finansmanı devam ettiği müddetçe enflasyona sebep olabileceğini, bu yüzden para miktarının kontrolünün uzun dönemde enflasyonu önlemek için gerekli politika olduğunu ifade etmektedir (Altıntaş vd., 2008: 202).

1.2.4. Yapısalcı Yaklaşım

1950'li yıllarda Latin Amerika'da bulunan az gelişmiş ülkeler bazı ekonomik sorunlar ile karşılaşmıştır. Monetarist Teori'nin ürettiği çözüm önerilerinin, bu ülkelerde yaşanan enflasyon sorununa çözüm getirememesi sonucu hem daha farklı çözüm önerileri bulmak, hem de monetarizme tepki göstermek üzere bu yaklaşım doğmuştur (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 407). Yapısalcılar, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerden daha farklı yapısal sorunlarının olduğunu ifade etmişlerdir (Bekiroğlu, 2010: 42).

Gelişmekte olan ekonomilerde enflasyonun sebepleri üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda iki farklı düşüncenin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu düşüncelerden ilki, enflasyonu para miktarındaki değişim ile açıklayan Monetarist (Parasalcı) düşüncedir. İkincisi ise enflasyonun ekonomideki iç dinamikler yüzünden meydana geldiğini iddia eden Yapısalcı (Structualist) düşüncedir (Kepenek ve Yentürk, 2009: 572). Ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişimin enflasyonun nedenleri arasında olduğunu ifade eden Yapısalcı düşünceye göre; ekonomi büyüdükçe, piyasada gerçekleşen aksaklıkların arz talep dengesinde bozulmaya,

böylece fiyatların yükselmesine sebep olacağı ileri sürülmektedir. Hızlı kentleşme sonucunda ekonomide gıda, konut ve ulaşım için ihtiyaçlar artmaktadır. Bu ihtiyaçlar giderilemediği zaman sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum sonucunda adı geçen mal ve hizmet gruplarının fiyatları yükselmekte ancak diğer yandan ücretli kesimin ücretlerinde artış istekleri ortaya çıkmaktadır (Doğru, 2012: 118).

Yapısalcılar, Klasik iktisat okulunun ve bu okulun devamı niteliğinde olan düşüncelerin aksine az gelişmiş ülkelerin yapıları gereği kamunun büyüme ve kalkınmaya yönelik çalışmalara öncülük etmesini ve içe dönük bir sanayileşme stratejisi uygulanmasını gerekli görürler. Az gelişmiş ülkelerde enflasyona neden olan ve bu sorunları kronik hale getiren söz konusu unsurları Yapısalcılar şu şekilde açıklamaya çalışmıştır (Güngör, 2011: 66):

- *Dış Ticaret Dengesizliği:* Bu problemin çözümü için Yapısalcılar, ithal ikamesine dayalı sanayileşmenin yaygınlaşmasını, ekonomide yapılan ihracatın arttırılmasını ayrıca ithalatın azaltılmasını hatta yasaklanmasını ifade etmektedirler.
- *Parasal ve Mali Dengenin Sağlanması:* Yapısalcılar az gelişmiş ülkelerde kronik bütçe açıkları üstünde durmuşlardır. Yapısalcılar belirtilen problemin çözümünde para arzını arttırmak yerine kamusal gelirlerin arttırılması (vergi denetimi, vergi kayıp ve kaçaklarının minimuma indirilmesi, ülkedeki üst gelir gruplarının vergiye tabi tutulması, yeni vergi alanlarının oluşturulması vb.) hususlarını öne çıkarmaktadırlar.
- *Ekonomik Kurumların Yetersizliği:* Azgelişmiş ülkelerin önemli problemlerinden olan ağır işleyen devlet yapısı ve bürokrasi sonucu oluşan istikrarsızlık, yetersiz sermaye ve bankacılık sistemindeki sorunlar ancak uzun dönemde çözülebilecek aksaklıklardır (Güngör, 2011: 66).
- *Tarımda Arz Esnekliğinin Zayıflığı:* Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe arz esnekliklerinin düşük olması ve gerçekleşen arz ile hızlı talep artışlarının karşılanamaması, ihracat istikrarsızlıklarından kaynaklanan döviz darboğazları gibi sebeplerden dolayı devletin gelir elde edememesi sonucu enflasyon baskısı meydana gelebilmektedir (Ağayev, 2012: 137).

Yapısal problemlerin kısa dönemde çözülmesinin mümkün olmayışı uzun vadeli politikaları gerekli kılmaktadır. Örnek verecek olursak ekonomideki kaynak yetersizliği yatırım artışı ile çözülebilir. Ancak yatırım artışını sağlayabilecek olan politikalar uzun dönemli politikalardır. Bu nedenle enflasyon sorununun çözümünde de uzun vadeli sürece ihtiyaç duyulmaktadır (Altan, 2009: 45).

Enflasyonun nasıl meydana geldiğini açıklayan görüşlerde, Parasalcı teori enflasyonun salt parasal bir olgu olduğunu varsayar. Bundan dolayı Merkez Bankasının enflasyonu kontrol etmesi için para arzını kontrol etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yapısalcı teori ekonominin kurumsal yapısına ve doğasında var olabilecek çatışmalar, aksaklıklar ile enflasyonist durumların yaşanabileceğini söylemektedir (Baghirathan vd., 2004: 319).

Parasalcı yaklaşım, para arzının azaltılması, kamu harcamalarının sınırlandırılması ve sürekli devalüasyonlar gibi uygulamalarla serbest piyasa koşullarının ekonomide hüküm sürmesini enflasyonu önlemenin bir yolu olarak düşünmektedir. Yapısalcı yaklaşım ise enflasyonun engellenmesinin bu uygulamalarla mümkün olmadığını, mal, girdi ve hizmet piyasalarında oluşan yapısal aksaklıkların enflasyonu engellemeyeceğini savunurlar (Akgül ve Özdemir, 2012: 87).

1.3. Enflasyonun Etkileri

Ekonomik ve sosyal etkileri olan enflasyon günümüzün en önemli problemlerinden birisidir. Enflasyon ülke ekonomileri üzerinde gelir dağılımı, tasarruf ve yatırımlar, ödemeler dengesi, sosyal ve psikolojik faktörler üzerinde etkiler göstermektedir.

1.3.1. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Gelir dağılımı tüketim ile yatırım harcamalarının sabit sermaye üzerindeki kâr oranı ve tasarrufların üretim yapısına olan etkisi ile etkilenmektedir. Gelir dağılımı, bireylerin tüketim ve yatırım kararlarında önemli rol oynamakta ve ekonomik istikrarın göstergeleri arasında yer almaktadır (Barbosa-Filho ve Taylor, 2006: 389).

İstikrarsız ekonominin göstergelerinden biri olan enflasyon, gelir dağılımı üzerinde eşitsizliğe sebep olan faktörlerden biridir. Bunun nedeni, enflasyonun sermaye geliri ile emek geliri arasında emeğin aleyhine bir etkisinin olmasıdır. Enflasyon nedeniyle fiyatlardaki aşırı artışlar sabit ve dar gelirli insanların reel gelir kayıpları yaşamasına neden olmaktadır. Bundan dolayı, enflasyon oranına dikkat edilmeden yapılan ücret ve maaşlar üzerindeki düzenlemeler, gelir dağılımında eşitsizliğe sebep olmaktadır (Akyürek, 2008: 15).

Memur ve işçi sınıfındaki kişiler sabit gelirli olduğundan dolayı ekonomide değişen fiyatlara göre hızlı hareket edememektedirler. Ama tüccarlar, imalatçılar ve esnaflar gibi serbest meslekler alanında çalışanlar, piyasada oluşan fiyat değişimleri sonucu, arz ettikleri mal ve hizmetlerin fiyatında düzenleme yapabilmektedirler (Bocutoğlu vd., 2007: 233).

Enflasyon nedeniyle memur ve işçi kesimi gibi sabit geliri olanlar fakirleşirken, zengin sınıf bu süreçte daha da zenginleşmektedir. Bunun yanında enflasyon etkisiyle, sabit gelir durumunda olan işçi ve memur tabakası sözleşmeli çalıştıkları ve bu sözleşmelerin de uzun dönemli olması sebebiyle, çalışan insanlar enflasyon nedeniyle gerçekleşen gelir kaybını telafi edememektedirler. Enflasyon yüzünden yaşanan gelir kaybı ise çalışan bireyler arasında huzursuzluğa sebep olup, sosyal dengede bozulmalar görülmektedir (Kurnaz, 2009: 13).

1.3.2. Tasarruflar ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

Enflasyon şirketlerin finansal durumlarını etkilemekte, yönetim ve yatırım kararlarını baskı altına almaktadır (Kırıtoğlu, 2006: 4). Çoğu zaman makroekonomik sorular toplam değişkenlerin zaman içinde birlikte nasıl hareket ettiğine göre ortaya çıkmaktadır. Enflasyonun etkisini ve uygun makroekonomik politikaları anlamak, toplam ve göreceli fiyatlar arasındaki değişken olan kaynakları ayırmaya bağlıdır. Genel olarak mal fiyatlarındaki istikrarsızlık, malların fiyatlarının ayarlanmasında düzgün senkronizasyon olmaması nedeniyle nispi fiyatlar arasında tutarsızlığa neden olabilir. Nispi fiyat bozulmaları toplam çıktı seviyesi doğru olsa bile kaynakların verimsiz olarak kullanımına sebep olabilmektedir (Lastrapes, 2006: 2160-2161).

Yüksek enflasyon sonucu meydana gelen belirsizlik ekonomi içindeki birimlerin piyasada gerçekleşebilecek sinyalleri düzgün algılayamamasına neden olmaktadır (Kılıçaslan vd., 2012: 106). Sonuç olarak piyasada güvenilir olmayan sinyaller yatırımları kötü yönde etkilemektedir. Farklı sektörlerdeki fiyatlar farklı seviyelerde artış gösterdiğinden enflasyon, geleceğe yönelik yatırım kararlarının etkinliğini bozmakta, kaynak dağılımını kötü şekilde etkilemektedir. Enflasyon sonucu ülkede bulunan paranın satın alma gücü azalmakta ve bu nedenle ihracat düşmektedir. Ayrıca finansal varlıkların değerini azalttığı için, ekonomik bireyler ellerinde bulunan tasarruflarını gayrimenkul ve değerli maden (genel itibariyle altın) olarak bulundurmak istemektedir. Gayrimenkul yanında değerli madenler şeklinde tutulan tasarruflar, yatırımları olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Berber ve Artan, 2004b: 105).

Fiyatların, ekonomideki bireylerin ve firmaların arzu ettikleri tüketim, tasarruf ya da yatırım kararlarını almada önemli bir etkisi vardır (Kutlu vd., 2013: 69). Enflasyonist durumun oluşturduğu belirsizlik, firmaların ve bireylerin gelecek için endişelerini artırarak uzun vadeli karar almaktan kaçınmalarına neden olur. Örneğin, fabrika kurmak bununla beraber üretimde bulunmak ve kâr durumuna ulaşmak kısa sürede gerçekleşmesi oldukça zor şeylerdir. Eğer gelecek 5-10 yıllık dönemde ekonominin devam edeceği seyir tahmin edilemiyorsa uzun vadeli planlar ertelenir ya da hiç gerçekleştirilmez. Enflasyonun oluşturduğu belirsizlik, yatırımcıların kendisini güvenceye almak ve yaşanabilecek riskten korunmak amacıyla daha fazla getiri talep etmesine bundan dolayı reel faizlerde artışa neden olur. Bu etki ile borçlanma maliyetleri yükselerek, üretim yapanların kredi taleplerini kısıtlayan ve yatırım isteğine engel olan bir durum ortaya çıkmaktadır. Örnek verecek olursak yatırım yapmak isteyen bir kişinin bankadan alacağı borç için bankanın yüksek düzeyde faiz istemesi sonucu yapmak istediği yatırım düşüncesinden vazgeçmesidir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2004a: 6-7). Bundan dolayı bireyler veya iş adamları ellerinde bulunan tasarruflarını enflasyondan daha çok getiri sağlayabileceğine inandıkları bina, arsa ve yabancı para (döviz) gibi mali varlıklar ile değerlendirerek üretimde bulunmadan kazanç elde etmeyi amaçlarlar (Dinler, 2014: 233).

1.3.3. Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Enflasyon etkisiyle iç piyasada üretimi yapılan mal veya hizmetlerin fiyatları yükselmekte bundan dolayı bu malların ihracatı azalmaktadır (Bocutoğlu vd., 2007: 234). Bu sebeple ihracatı teşvik etmek için ihracata; düşük faizli ihracat kredisi, vergi iadesi, vergisiz hammadde ve makine ithali gibi teşvik edici uygulamalar verilmektedir. Fakat verilen bu teşviklere karşılık ithal mallara olan talep ise hızlı bir şekilde artmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak döviz rezervleri erimekte ve dış ticaret açığına neden olmaktadır (Okul, 2011: 34). Fiyatlarda yaşanan artışlar, ülkede üretilen mal ve hizmetlere olan dış talebi azaltırken, ülke ekonomisinin diğer ülkelerin üretmiş olduğu mal ve hizmetler ile rekabetini azaltmaktadır. Rekabet gücünün düşmesi ihracatı kötü etkilemekte ve neticede ülkenin ödemeler dengesinde açıkların oluşmasına yol açmaktadır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2013: 7).

1.3.4. Sosyal ve Psikolojik Etkisi

Enflasyonun sosyal etkilerine bakıldığında ilk olarak sosyal barışı bozan bir etkisinin olduğu görülmektedir. Ülkede çalışan kesimler arasındaki gelir farkı yüzünden, gelir paylaşımı kavgası kaçınılmaz hale gelmektedir. Düşük gelir nedeniyle aile içi ilişkiler gerginleşmekte ve aile içi dayanışma azalmaktadır. Gene düşük gelir etkisine bağlı olarak aile içindeki fertlerin eğitim seviyesi düşmekte ve işsizlik artmaktadır. Enflasyonun toplumun çoğunluğunda ortaya çıkardığı sorunlarla birlikte kişilerde; yabancılaşma, çatışma, saldırganlık, aile içi gerginlikler ve bunlara bağlı psikolojik sıkıntılar gibi pek çok problemli olayların kaynağında da yer almaktadır. Enflasyon bahsedilen bu olayların temel nedeni olmasa da hızlandırıcı bir faktör durumundadır (Meral, 2005: 314-315).

BÖLÜM 2: PARA, PARA ARZI VE KAMU HARCAMALARI

2.1. Para ve Para Arzı

2.1.1. Para

Para ödemelerin hızlı, güvenilir ve daha az maliyetle yapılabilmesine yardımcı olan bir araçtır (Kılıçaslan vd., 2012: 162-163). Benston parayı, mal ve hizmet değiş tokuşunda kullanmak için toplumlar tarafından kabul görmüş bir varlık, ayrıca önemli derecede araştırma, enformasyon ve fiziksel depolama maliyeti bulunduran takas ekonomisine bir alternatif şeklinde tanımlamaktadır. Parayı kullanan taraflar, paranın geniş ölçekte kabul edilmesi ve istikrarlı bir değer biriktirme aracı olma fonksiyonlarını yerine getirmesini beklemektedir. Devlet tarafından arz edilen paralar, yasal işlemler sonucu ödemelerde kullanılan araçlar olarak kabul görmekte ve bu şekilde genel kabul görme işlevini daha rahat sağlayabilmektedir (Tabak, 2002: 10).

Para; mal ya da hizmetlere dair değer ölçüsü birimi olarak da adlandırılır. Bilimsel anlamda ise para; devlet tarafından basılan, mal veya hizmet satın alma gücü bulunan, herkes tarafından kabul görmüş olan ve değişim (mübadele) aracı işlevi gören bir araçtır. Para, bazı yapısal özelliklere sahiptir. Bu özellikler aşağıda gösterilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, 2011: 20-21).

2.1.2. Paranın Özellikleri

Paranın sahip olduğu temel özellikler aşağıda sıralanmıştır (Ülgen, 2010: 10):

- *Taşınabilirlik:* Para hem taşınması kolay olan hem de farklı ödeme noktalarına taşınabilmesi veya transferi mümkün olan bir ödeme aracıdır. Para bu özelliği sebebiyle insanlara kullanım rahatlığı sağlamaktadır.
- *Dayanıklılık:* Ödeme aracı durumundaki nesnenin fiziksel olarak dayanıklı olması gerekmektedir. Bunun nedeni ise dayanıksız maddeler ile yapılmış

olan ödeme araçlarının, birden fazla alışveriş işleminde kullanılması zor olacaktır.

- *Bölünebilirlik:* Ödeme araçları, satın alma işlemini yürütecek biçimde bölünebilme özelliğine sahip olmalıdır.
- *Standardizasyon:* Kullanılan ödeme araçlarının standardize edilmesi gerekir. Bu anlamda para olarak kullanılan ödeme araçlarının görünüş itibariyle ayırt edilebilir nitelikte olması önemli bir etkendir.
- *Taklit Edilememe:* Para olarak kullanılan ödeme araçlarının bütün insanlar tarafından tanınabilir, anlaşılabilir özellikte olması gerekir. Eğer bu özellik olmazsa, sahte ödeme araçlarının ortaya çıkarılması mümkün olacaktır.

2.1.3. Paranın Geleneksel İşlevleri

Kendi başına çok az değeri olan ve bir işe yaramayan, standart birtakım kâğıtları para yapan özellik; hem mal ve hizmet alımlarında, hem de borç ödemelerinde bütün insanlar tarafından benimseneceğine olan genel düşünce veya inanıştır. Paranın tanımında, paranın fiziksel özelliğinden çok paranın fonksiyonel özelliklerini ifade etmek gerekmektedir. Para tarih boyunca değişik biçimlere girmiş ancak paranın asıl fonksiyonu olan "ödeme aracı" olma işlevi tüm dönemlerde geçerliliğini korumuştur. Paranın temel fonksiyonları bulunmaktadır. Bunlar; mübadele aracı olma, ortak değer ölçüsü veya hesap birimi olma ve değer biriktirmedir (Tarhan, 2013: 59).

2.1.3.1. Mübadele Aracı

Para mal ve hizmet alışverişinde bir değişim (mübadele) aracı olarak kullanılmaktadır. Mal ve hizmetler para karşılığında alınıp satılmaktadır (Ertek, 2009: 401).

Geçmişte birçok şey para olarak kullanılmıştır. Örmek verecek olursak tütün, deniz kabukları ve kahve taneleri gibi varlıklara ek olarak altın ve gümüş gibi kıymetli madenler de para olarak kullanılmıştır. Satın alınan mal ya da hizmetin karşılığı olarak kabul gören bir ödeme aracı, ertelenmiş ödemelerin gerçekleştirilebilmesi, yani borçların ödenmesi amacıyla da kabul edilecektir. Örnek olarak, bir fabrika

satmış olduğu ürünün, karşılığının bedelini para olarak kabul ediyorsa belli bir süre sonra da tekrar para olarak kabul edecektir. Bu şekilde para borçların ödenmesinde genel kabul gören bir ödeme aracı olarak kullanılmaktadır (Kılıçaslan vd., 2012: 163).

2.1.3.2. Ortak Değer Ölçüsü

Ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin değerine fiyat denilmektedir. Para malların değerini ölçmede başka bir ifadeyle mal ve hizmetlerin fiyatlarının belirlenmesinde kullanılan ortak bir değer ölçüsüdür. Bu ortak değer ölçüsü aynı zamanda hesap birimidir. Bir kilo domates 2 TL ya da bir evin kirası 600 TL denildiğinde herkesin rahatlıkla anlayabileceği ortak bir değer ölçüsünden bahsediyoruz demektir (Bocutoğlu vd., 2007: 246).

Paranın hesap birimi olma fonksiyonu, üretilen ya da satılan mal ve hizmetlerin fiyatlandırılması için kullanılacak ölçünün bir para birimi olmasını ifade etmektedir. Para bundan dolayı bir ödeme aracı işlevi olan, malların diğer mallar ile değerinin belirlenmesi amacıyla kullanılan bir ölçüttür. Sadece bir mala hesap birimi işlevinin yüklenmesi var olan bilgi seviyesinde önemli bir tasarrufa sebebiyet verir (Öztürk ve Koç, 2006: 211). Ekonomik bireylerin ellerinde bulunan malları parayla değiştirmeleri ve kazandıkları bu parayı hemen harcamadan ellerinde tutmaya başlamaları sonucunda paranın değer saklama işlevinin olduğu görülmüştür (Dinler, 2014: 210).

2.1.3.3. Değer Biriktirme İşlevi

Para varlık ya da değeri olan herhangi bir şey olarak düşünülebilir. Para, servetin bir parçasıdır ve servetin parçası olması itibariyle herhangi bir varlıktan ev veya arabadan bir farkı yoktur (Yıldırım vd., 2012: 604-605). Değer (servet) biriktirme aracı, sahip olduğu değeri zaman içerisinde koruyan herhangi bir varlık veya nesnedir. Değer biriktirme aracına sahip olan bir kişi bunu gelecekte almak isteyebileceği bir şey için kullanabilir. Değer biriktirme işlevi taşımayan bir varlığın mübadele aracı olarak kullanılması pek olası değildir (Yıldırım ve Özer, 2013: 88).

Para olarak kullanılan mal, geçen zaman içerisinde değerini koruyabiliyorsa uzun süre elde tutulabilir. Bu özellik satış eyleminin alım eyleminden ayrılmasına olanak sağlar. Para, bu durumda değer saklama vasıtası olarak etkili bir fonksiyon üstlenir. Bundan dolayı değer saklama aracı olarak da faaliyet gösteren varlıklar sadece değişim aracı işlevi olan varlıklara göre tercih edilmektedir. Örnek olarak, çiçek ve domates gibi varlıklar, prensip olarak bir değişim aracı faaliyetinde bulunabilirler. Fakat bir değer saklama aracı olarak faydalı olmadıkları için muhtemelen para olarak da kullanılmayacaklardır. Para bu işlevini etkin bir biçimde karşılayamazsa (örneğin, para olarak kullanılan mal veya mallar zaman içinde değerini kaybederse) insanlar değer saklama işlevi görecek başka mal ya da varlıklara doğru yönelebileceklerdir (Avrupa Merkez Bankası, 2009: 14).

2.1.4. Para Arzı

Ekonomik hayatta dolaşımda bulunan para miktarına, para arzı denilmektedir (Nesanır, 2011: 117). Para arzı Merkez Bankası tarafından çıkarılan nakit ile bankalarda bulunan mevduatların tamamını ifade etmektedir. Ülkeden ülkeye yapılan para arzı tanımları farklılık göstermektedir. Birtakım ülkelerde devlet tahvilleri, hazine bonoları, vadeli mevduat hesapları ve ticari senetler de para arzı niteliğinde kabul görmektedir (Erdaş, 2004: 46-47).

Başka bir tanımlamayla; ekonomi içerisinde bir anda dolaşımda bulunan her çeşit paranın toplanmış olan miktarı para arzı olarak ifade edilmektedir (Arslan vd., 2013: 21). En geniş anlamda dolaşımdaki para arzını ifade edecek olursak; Para Arzı = (Dolaşımda Bulunan Para + Mevduat + Repo + Para Piyasası Fonları (B tipi likit fonlar) + İhraç Edilen Menkul Değerler) şeklinde ifade edilebilir (Eroğlu vd., 2016: 66).

Keynes ekonomideki "toplam para arzı" ifadesiyle, para otoriteleri tarafından tedavüle sürülmüş olan paraların toplam miktarı (kağıt para + madeni para) ile kredi kurumları tarafından oluşturulan kaydi para miktarının toplamını ifade etmektedir. Bu toplam para arzının kağıt para, madeni para ve kaydi paradan oluştuğunu ifade etmektedir. Son yıllarda neredeyse bütün ülkelerde para arzı tanımı değişmiştir.

Günümüzde toplam para arzı; kağıt para, madeni para ve kaydi (vadesiz mevduat, vadeli mevduat) paraya ek olarak para benzerleri ilave edilerek hesaplanmaktadır (Dinler, 2014: 217).

2.1.4.1. Klasik Para Arzı Tanımı

En fazla kabul görmüş olan yaklaşımdır. Bu yaklaşımda paranın sadece "muamele aracı" işlevi üstünde durulmuştur. Ülkede bulunan para arzı, ödeme aracı olarak genel kabul görülmüş olan varlıkların toplamıdır. Bu yaklaşıma göre para arzı; fiilen dolaşımda bulunan ufaklık ve kağıt paraların toplamı ile çekle ödemelerin yaygın olduğu ülkelerde çeke tabi mevduatın toplamından oluşmaktadır. Çek kullanımının yaygın olmadığı ülkelerde ise para arzı, fiilen dolaşımda bulunan paraya eşittir. Bu durumda ise Para arzı; **M** (para arzı) = **C** (dolaşımdaki para madeni ya da kağıt) olarak belirlenmektedir (Kutlu vd., 2013: 89).

2.1.4.2. Chicago Para Arzı Tanımı

Bu yaklaşımın öncüleri Friedman, Meiselman ve Chicago Üniversitesinde bulunan teorisyenlerdir. Bu yaklaşım Monetarist yaklaşım olarak da ifade edilmektedir. Yaklaşıma göre para arzı tanımlamasına, fiilen tedavülde bulunan para ile vadesiz mevduatın yanında çok farklı bir amaç ile tutulan ve yapılan ödemelerde değişim aracı olarak serbest bir şekilde kullanılmayan, mevduat bankalarında olan vadeli mevduat da girmektedir. Kısaca bu düşüncede para arzı; dolaşımdaki para, vadeli ve vadesiz mevduattan oluşmaktadır (Erdaş, 2004: 47).

2.1.4.3. Gurley-Shaw Para Arzı Tanımı

Bu yaklaşımda halkın kullandığı tüm ödeme araçları ve paranın yakın ikamesi olan değerleri para arzı tanımı içine dahil edilmektedir. Fakat bu yaklaşımda alternatif likit değerler (fiilen tedavüldeki para, vadeli mevduat, vadesiz mevduat, ve farklı menkul değerler gibi) içerisinde ilk olarak ikame derecesinin belirlenmesi bu derecelere göre alternatiflere öncelik verilmesi ve para stokunun bu değerlerin ağırlıklı toplamı şeklinde hesaplanması ön görülmüştür. Bu para arzı tanımında

parayı ikame edilebilecek varlıkların ikame dereceleri ölçülmektedir. Chicago teorisinde sadece dolaşımdaki para, vadeli ve vadesiz mevduat aralarındaki ikame ölçülmektedir. Fakat bu teoride nakit yanında kullanılabilecek her türlü finansal aracın mevduatları ikame durumlarına göre para arzı tanımı içerisine alınmaktadır (Cesur, 2000: 56).

2.1.5. Türkiye'de Para Arzı Miktarını Belirleyen Kurum

Merkez Bankası genellikle kar amacı gütmeyen ekonomik gelişmenin gerçekleşmesi açısından bankalara ve para piyasasına çeşitli şekillerde etki eden bankadır (Arslan vd., 2013: 47). Para otoritesini temsil eden ve parasal yapıyı düzenleyen Merkez Bankası bir ekonomide para arzının ne kadar, ne miktarda olacağını ve para arzının hangi ölçüde artması gerektiğini denetlemektedir. Ayrıca para arzını denetleyebildiği ölçüde etkin bir para politikası yürütebilmektedir. Yani para arzı Para Otoriteleri tarafından belirlenmektedir (Yurtsever vd., 2014: 90-92).

2.1.5.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Yabancı sermayeli olan Osmanlı Bankası'nın sağladığı finansman hususunda yaşanan zorluklar, Türk Lirası'nın (TL) devamlı değer kaybetmesi ve yüksek düzeyde enflasyon yeni kurulan Cumhuriyetin kendine ait merkez bankasını ortaya çıkarmasını zorunlu hale getirmiştir. 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresinde, daha yeni kurulmuş olan Cumhuriyetin, merkez bankasına sahip olması gerektiğine dair görüşler belirtilmiştir. Fakat Merkez Bankasının kurulması 1930 yılında gerçekleşmiştir. Anonim şirket olarak 15 milyon Türk lirası sermayesi bulunan ayrıca bankadaki yönetime özerklik kazandırılarak 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 Sayılı Kanun ile kurulmuştur. 3 Ekim 1931 tarihinde de faaliyete geçirilmiştir (Kazar, 2012: 11). 1931 yılında faaliyete geçen banka Türkiye'nin ilk ve tek Merkez Bankasıdır (Kınalı, 2012: 14).

Merkez Bankası, bankaların bankası biçiminde tanımlanmaktadır (Telman, 1994: 36). Ülkelerde uygulanan para politikası görevi Merkez Bankalarına aittir. Bunun yanında ulusal para basma yetkisi sadece ülkenin Merkez Bankasına aittir. Ek olarak

Merkez Bankaları devletin haznedarlığını ve iktisadi alanlarda danışmanlık görevi yapmaktadır (Çimenser, 2013: 8).

Merkez Bankası kuruluş kanununda TCMB' in asıl amacının ülkedeki ekonomik kalkınmayı desteklemek olduğu ifade edilmektedir. Belirtilen amaç ışığında para politikası için var olan araçları kullanarak ekonomideki fiyat istikrarını sağlamak ve devamlılığını sürdürmeye yönelik tedbirler almaya yetkili kılınmıştır (Sözer, 2013: 18). 4651 sayılı 25 Nisan 2001 yılında kabul edilen TCMB kanununun 4'üncü maddesine göre bankanın asıl yapması gereken görevler açıklanmıştır. Kanunda belirtilen bankanın yükümlü olduğu görevler şunlardır (Oktar, 1996: 38-39):

- Açık piyasada gerekli faaliyetlerde bulunmak,
- Türk Lirası'nın hükümet ile birlikte iç ekonomi ve dış ekonomideki değerini korumak için gereken önlemleri almak ve yerli olmayan ülke paraları ile altın karşısındaki denkliğini belirlemeye yönelik kur rejimini tespit etmektir. Bunun yanında Türk Lirasının yerli olmayan paralar karşısındaki değerinin tespiti amacıyla; efektif ve dövizlerin, vadeli ve vadesiz alım satımı, dövizlerin ise Türk Lirası ile değişimi ve geri kalan türev işlemlerini yapmak,
- Bankaların ve Bankaca uygun görülecek diğer mali kurumların yükümlülüklerini esas alarak zorunlu karşılıklar ve umumi disponibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,
- Ülkedeki altın ve döviz rezervlerinin yönetimini sağlamak, Reeskont işlemleri yapmak,
- Türk Lirası'nın miktar ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ile mutabakat için gereken düzeni sağlamak, kurulmuş olan ve yeni kurulacak düzenin aksaklığa uğramadan devam etmesini ve denetimini gerçekleştirecek sistemleri kurmak,
- Mali piyasaları izlemektir.

Merkez Bankasının yükümlü olduğu temel yetkileri şunlardır (Şahin, 2011: 17-18):

- Türkiye Cumhuriyetinde banknot ihracı imtiyazı sadece Bankaya aittir.
- Banka, hükümet ile beraber enflasyon hedefini tespit ederek, gereken para politikasını belirler.

- Kullanılacak para politikası araçlarını doğrudan belirlemede ve uygulamada yetkilidir.
- Banka, olağanüstü durumlarda ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun (TMSF) sahip olduğu kaynakların yetmediği durumlarda, kendi belirleyeceği kurallar çerçevesinde bu fona avans vermek için yetkilidir.
- Banka, ülkede nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlemini gerçekleştirir. Ayrıca bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevduat kabulünde uygulanacak faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan talep etmeye yetkilidir.
- Banka, mali piyasaları izlemek için bankalar ile diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek, denetlemekle görevli olan kurum ve kuruluşlardan gerekli olan bilgileri istemeye, bunun yanında istatistiki bilgi, veriyi toplamaya yetkilidir.

Merkez Bankası kendisine verilmiş olan görev ve yetkileri ile ekonomik amaç ve hedeflere yardımcı olabilmek amacıyla kredilerin miktar, nitelik, mahiyet ve temini için gereken koşulları düzenlemektedir (Akyazı, 2001: 6). Bunun yanında kredi sistemi içinde olan genel likidite ihtiyacını temin etmektedir. Öte yandan genel likidite ihtiyacının temininin yanında gerçek ticari işlere dayalı ve yerli, milli ekonomi için önem arz eden faaliyetler için de kredi imkânı sağlamaktadır (Eşsiz, 2009: 57).

2.1.5.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Yapmış Olduğu Para Arzı Tanımları

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kabul etmiş olduğu ve M1, M2, M3 olarak ifade edilen parasal büyüklükler (para arzları) aşağıda gösterilmektedir.

- **M1:** Dolaşımdaki para + Dolaşıma çıkan para + Banka kasaları + TL vadesiz mevduat (Morgül, 2007: 124).
- **M2:** M1 (Dolaşımdaki para + Dolaşıma çıkan para + Banka kasaları + TL vadesiz mevduat) + TL vadeli mevduat (Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları, TCMB) (Esen, 2007: 15).

- **M3:** M2 + Repo + Para Piyasası B Tipi Likit Fon

Para arzı tanımları dar ve geniş anlamda olmak üzere sıralanmaktadır. Bunları sıralayacak olursak:

Dar Anlamda: Para arzı M1, M2, M3, gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır. Piyasada para arzı olarak belirtilen sembol M1; dolaşımda bulunan nakit paralar ile kredi kuruluşlarında bulunan vadesiz mevduatı, Merkez Bankasında bulunan serbest mevduatı ve emisyonu ifade etmektedir (Kutlar ve Turgut, 2006: 138). Türkiye'de dar anlamda para arzı M1 serisi olarak belirtilmektedir (Öztürk, 2008: 74). Parasal tanımlamalar içerisinde temeli oluşturduğu için baz para ve para tabanı gibi adlarla da anılmaktadır (Erdaş, 2004: 54).

Geniş Anlamda: Dar anlamda para arzını gösteren M1 para arzına vadeli mevduatların dahil edilmesi ile elde edilen, geniş anlamda para arzı olarak tanımlanmaktadır (Karaçor ve Alptekin, 2006: 249). Para benzerlerini ya da yarı likit varlıkları da içine alan para arzı tanımıdır. M. Friedman ve A. Swartz tarafından önerilmiş olup kullanılmıştır. Harcama eğilimlerini ifade eden bir büyüklüktür. Vadeli tasarruf mevduatları alım gücüne geçici bir şekilde muhafaza işlemi gören aktifler olarak görülmekte ve yapılan para arzına dahil edilmektedir. Para benzerlerini ve yarı likit varlıkları da kapsayan bu geniş para arzı tanımına M2 para arzı denilmektedir (Erdaş, 2004: 54).

En Geniş Anlamda: M3 para arzı daha geniş bir para stoku tanımıdır. M2' ye ek olarak insanların birçok kere göremediği bir kısım mali varlıkları kapsar. Bu mali varlıklar repo hesapları ve para piyasası fonları olan "B tipi yatırım fonları" olarak M3 para arzı tanımına dahil edilmektedir (Yıldırım ve Özer, 2013: 92). M3 para arzı tanımında bulunan repo (Geri Satım Vaadiyle Alım) ekonomide geçici bir likidite ihtiyacı olduğunda, Merkez Bankasının bu ihtiyacı karşılamak için yaptığı APİ "Açık Piyasa İşlemleri" türüdür. Bu işlem için Merkez Bankası geri satmayı taahhüt edip piyasadan menkul kıymet satın almaktadır (Arslan vd., 2013: 92).

2.1.6. Para Arzı Hakkındaki Görüşler

2.1.6.1. Klasik Görüş

Klasik iktisat okulu paranın mübadele amacıyla kullanıldığını ve reel değişkenler üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını düşünmektedir. Klasikler ekonomideki fiyat seviyesinin piyasadaki para miktarı tarafından belirlendiğini söylemektedirler. Bu durumda paranın reel değişkenler üzerinde bir etkisinin olmamasına paranın yansızlığı başka bir ifadeyle nötrlüğü adı verilmektedir. Reel değişkenlerin para arzından bağımsız bir şekilde belirlenmesine ise Klasik Dikotomi adı verilmektedir (Yıldırım vd., 2012: 132).

Klasikler paranın alışverişlerde kolaylık sağlayan bir araç olduğunu, bunun yanında para arzındaki değişmelerin fiyatlar genel düzeyi gibi parasal değişkenleri etkileyeceğini üretim, reel gelir ve istihdam gibi reel değişkenler üzerinde bir etkisinin olmayacağını ifade etmişlerdir. Bundan dolayı insanların parayı sadece işlem amaçlı olarak elde tutukları ifade edilmektedir. Para arzının reel değişkenleri etkilemediği varsayıldığından Klasikler parayı yansız, reel değişkenler üzerinde etkisi olmayan bir iktisadi değişken olarak düşünüp ekonomik analizlerini gerçekleştirmişlerdir (Bocutoğlu, 2012: 248).

Birçok ekonomist enflasyonun parasal değişmelerden kaynaklandığını ve para arzı büyüme oranının ekonomideki mal ve hizmet üretimi ya da büyüme hızından daha yüksek olduğu zaman enflasyonun ortaya çıkacağını ifade etmektedir (Alavirad, 2003: 333).

Klasikler para arzı artış hızının ekonomide üretilen mal ile hizmet artış kızına eşit olduğu durumda fiyat seviyesinin değişmeden kalacağını söylemektedirler. Bunun yanında para otoritesi olan Merkez Bankasının para arzını kontrol ettiklerini ifade etmektedirler. Merkez Bankası para arzındaki büyümeyi, ekonomi tam istihdam düzeyine yaklaştığında gerçekleştirirse fiyat artışlarının yaşanıp, enflasyonun önemli bir sorun olarak ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Para arzında artışlar devam

ettiği sürece fiyatlardaki yükseliş, enflasyonun yaşanmasına sebep olabilecektir (Cesur, 2006: 90).

Klasik iktisat okulu ekonomide üretim, istihdam, reel gelir ve reel faiz gibi değişkenlerin reel gelişmeler sonucunda belirlendiğini bu geçen zamanda para miktarının uzun dönemde yansız etki oluşturacağını ifade ederler. Buradan hareketle reel büyüklüklerin önemli ölçüde piyasalar aracılığı ile oluştuğunu savunurlar (Doğan, 2005: 26).

Para arzında aşırı artış ekonomide sorunlara neden olabilir. Para arzındaki artışlar fiyatlar genel seviyesini yükseltebilir. Klasik teoride para arzı artışları sonucu ekonominin dengesinin sağlanması için fiyat ayarlamaları yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Para arzının değişmesi fiyatlar genel seviyesi ile nominal gelir gibi değişkenleri etkiler. Bu durumda Klasik sistemde para politikası olarak para arzının uzun vadede büyüme hızına paralel şekilde arttırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Cesur, 2000: 20-21).

Klasikler maliye politikalarına karşıdırlar. Çünkü devletin ekonomi üstünde bulunan etkisinin küçük olması arzulandığı için kamu bütçesinin artmasına neden olan uygulamalar liberal düşünceye göre reddedilmektedir. Aktif bir maliye politikası uygulansa bile bunun istihdam ve hasılayı arttırma gibi bir tesiri bulunmayacaktır. Örnek olarak kamu harcamalarının arttırıldığı varsayılsın, bu harcamaların finansmanı için vergi artırımı veya özel sektörden borçlanma ya da para basma yoluna gidilebilir. Klasik düşüncede bu yolların hiçbiri ekonomide kalıcı büyümeye neden olmayacaktır. Sebebi ise vergi artırımı ve borçlanma durumunda kamu harcamalarındaki artış kadar özel harcamalarda düşüş yaşanırken, para stokunda yaşanan artış toplam talebi arttırmanın yanında bunun reel değişkenler üzerinde bir etkisi olmayıp sadece fiyatlar düzeyinde yükselmeye neden olacaktır (Yıldırım vd., 2012: 141-142).

2.1.6.2. Keynesyen Görüş

Klasik düşünürler paranın yansız olduğunu, para arzındaki değişmenin sadece fiyatlar genel seviyesini etkilediğini, üretim ve istihdam gibi reel değişkenleri etkilemediğini ifade etmektedirler. Keynesyen iktisat paranın yanlı olduğunu para arzında artışın ekonomi eksik istihdam seviyesinde iken üretim ve istihdam gibi reel değişkenleri etkilediğini söylemektedir. Eğer ekonomi tam istihdam düzeyinde olursa fiyatlar genel seviyesini etkileyeceğini ifade etmektedir (Bocutoğlu, 2012: 253).

Keynes tam istihdam gelir seviyesi durumu gerçekleşene kadar para arzının arttırılmasının fiyatları etkilemeyeceğini, halkın gelirinde artış olacağını ifade etmektedir. Para arzının düzenli olarak arttırılması fiyat seviyesinde bir yükselme olmadan tam istihdam gelir seviyesine ulaşılmasını sağlayabilir. Para arzının artması faiz oranını düşürmekte, faiz oranın düşmesi sonucu yatırım, tüketim ve toplam harcamaların artacağı bunun ise gelirde yükselmeye neden olacağı görüşü Keynesyen Parasal Aktarım Mekanizması olarak ifade edilmektedir (Ertek, 2009: 432).

Keynes para arzında bir değişme olunca yatırım, istihdam ve milli gelirin bu değişimden etkileneceğini düşünmektedir (Dinler, 2002: 404). Ona göre ekonomide para talebi sabit iken toplam para arzı artışı faizleri düşürecek bunun etkisi ile ekonomide yatırımlar artacak yatırımların artması toplam harcama ve talep miktarını yükseltip ekonomideki fiyatlar genel düzeyinin ve çıktı miktarının artmasına sebep olacaktır (Uysal, 2012: 112).

Keynes para miktarının halk tarafından belirlenemeyeceğini söylemektedir. Merkez Bankasının kontrol ettiği dışsal para arzı ile toplumun likidite tercihi sonucu belirlenen faiz oranı, istihdam ve üretim seviyesini belirlemektedir (Aydın, 2015: 214).

Keynesyen model para arzındaki değişmelerin çıktıyı ve istihdamı faiz oranındaki değişmeler sonucu etkileyeceğini ifade etmektedir. Paranın fiyatı faizdir. Faiz ise para arzı ve talebi etkisi ile belirlenmektedir. Para arzı eğer para talebine göre artış gösterirse faizler düşme eğilimine geçecektir. Fakat para arzı talebe nazaran düşme

eğilimi gösteriyorsa faiz oranları yükselecektir. Bundan dolayı Merkez Bankası para arzı miktarını ayarlayıp denge faizi yukarı ya da aşağı yöne çekebilir. Merkez Bankasının yaptığı bu faaliyet sonucu ekonomideki toplam harcama, işsizlik ve enflasyon etkilenmektedir. Farklı bir şekilde söylenecek olursa para arzı faiz oranlarını etkilemekte faiz ise toplam harcamaları, istihdam düzeyini, çıktıyı ve fiyatlar düzeyini etkilemektedir (Cesur, 2000: 24).

Para ve reel ekonomi arasındaki ilişkiyi Keynes faiz oranı ile açıklamıştır. Aktarım değişkeni olmak üzere faizin önemini ifade etmiştir. Parasal aktarım işleyişinin faiz üzerinden dolaylı şekilde hareket etmesi sebebiyle Keynes parasal aktarım mekanizmasını dolaylı aktarım olarak da ifade etmektedir. Bu ifade çerçevesinde para arzında değişim ilk olarak para piyasasına yansır ve faiz oranının değişmesine neden olur. Bunun etkisi ile yatırım miktarı şekillenmektedir (Cengiz, 2008: 116).

Keynes para arzı artışının toplam nominal talep üzerinde meydana getirdiği etkinin dolaylı olduğunu ifade etmektedir (Serin, 1998: 105). Bunun yanında para arzı artışı faizi etkileyip düşürecek bunun sonucunda yatırımları uyararak yatırımlar artacak ve gelir üzerinde dolaylı bir etkinin gerçekleşeceğini düşünmektedir. Keynes, Klasik iktisadın parasal ve reel işlemleri birbirlerinden ayıran yöntemlerini eleştirmiş ve parayı ekonomi analizine dahil etmiştir (Uysal, 2012: 112).

2.1.7. Para Arzı ile Enflasyon Arasındaki İlişki

Para arzının enflasyon üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan araştırmalarda iktisatçılar farklı görüşler öne sürmüştür. Piyasada para arzındaki artış, para talebinin sabit olduğu durumda kısa vade de faiz oranlarında düşüş yaşanmasıyla yatırımlarda da artışa neden olmaktadır. Bu etki sonucunda hane halkında para arzının artmasıyla harcama artışı görülür. Bu harcama eğilimiyle beraber yükselen tüketim sonucunda firmalar talebi karşılamak için daha çok sermaye ve işgücü kaynağı isteyebilir. Ancak bu durumun beklenen süreden uzun sürmesi halinde ve halk tarafından oluşan talep karşılanamadığında fiyatlarda artışa neden olup enflasyona sebep olacaktır (Yılmaz, 2015: 60-61).

Para arzında gerçekleşen bir genişleme, ilk zamanlarda ekonomik birimlerin ellerinde bulunan reel para düzeyini artırır. Artan para miktarı harcamalara doğru kaydığı zaman fiyatlar genel düzeyinde bir artışa neden olup enflasyonu arttırabilir (Paya, 2007: 129). Özellikle ekonomide tam istihdam seviyesine yaklaşıldığı zamanlarda fiyatlarda oluşan artış eğilimi daha net bir şekilde görülmektedir. Para arzında meydana gelen yükselmenin ekonomide bu şekilde bir sonuç ortaya çıkarmasına fiyatlar genel düzeyi etkisi veya fiyat etkisi adı verilmiştir (Öztürk ve Durgut, 2011: 126).

Geleneksel ekonomi varsayımlarında maliyet ile talep enflasyonu birbirinden ayrılmıştır. Ancak Friedman, parasal genişleme sonucu hız kazanan mal ve hizmetlerin yükselen talebi neticesinde enflasyonun oluştuğunu ifade etmiştir. Artan maliyetler, kullanılan mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasına neden olabilmektedir. Para hacmi genişlemedikçe fiyat artışları da olmamaktadır. Bundan dolayı Friedman maliyetlerin etkilediği mekanizmada sadece parasal çoğalmanın gerçekleştiği noktada fiyatlar yükselirken, talebin etkilediği durumlarda da aynı şekilde fiyatların artacağını ifade etmektedir (Cesur, 2000: 51).

Para miktarı üretilen mal ve hizmet miktarlarından daha fazla olduğu durumda enflasyona neden olabilmektedir. Birim mal başına etkisi olan para miktarı yükseldikçe enflasyonda artış görülmektedir. Friedman dünyada meydana gelen parasal genişlemenin üç sebepten dolayı oluştuğunu ifade etmektedir. Bunlar; Merkez Bankalarının uyguladığı yanlış politikalar, devlet harcamalarında gerçekleşen hızlı büyüme ve tam istihdam politikasıdır (Yılmaz, 2015: 63).

Ekonomistler Merkez Bankalarının uyguladıkları politikalar parasal genişlemeye sebep oluyorsa, ekonomi tam istihdam düzeyinde ya da tam istihdam düzeyine yakın iken oluşan parasal genişlemenin enflasyon doğuracağı sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda enflasyon yapısal etkiler, talep ve maliyet etkileri üzerinde yukarı yönlü bir etkiye neden olacaktır. Maliyetlerde görülen artış kendi başına enflasyonu oluşturmaz fakat Merkez Bankası para arzında artışa neden olacak bir etkide bulunursa toplam talebin toplam arzı hızlandırmasına sebep olup enflasyona neden olabilir. Bundan dolayı belli başlı fiyatlar ve fiyatlar genel düzeyinin kısa dönemdeki

değişiklikleri birçok faktörden kaynaklanabilir. Ama uzun dönem içerisinde enflasyon para tabanlı bir olgu olarak düşünülmektedir (Cesur, 2000: 51-52).

Merkez Bankası'nın gerçekleştirdiği parasal aktivite piyasayı iki yönden etkilemektedir. İlk olarak artış gösteren para miktarı kısa vadede piyasaya canlılık getirebilir fakat uzun dönemde fiyatlar genel seviyesi üstünde oluşturacağı etki sebebiyle piyasada olumsuz etkilere neden olacaktır (Öztürk, 2008: 9). Devamlı para arzı yükselişi ekonomi içerisinde enflasyonist beklentileri güçlendirip piyasada veya borsada olumsuz tepkilere neden olur. İkinci olarak parasal genişleme döviz piyasasına doğru kayar ve döviz kuru üstünde volatiliteye neden olursa borsa içinde veya piyasada yatırım yapacak yabancı kesim borsadan çıkmak isteyip ekonomide döviz kıtlığı sorununa neden olabilmektedir (Şenol, 2014: 50).

Kamusal alandaki açıklar kötü bir şöhrete sahiptir, bunun nedeni hükümetin eninde sonunda kamu açıklarını finanse etmek için parasal genişlemeye ve bunun getireceği etki olan enflasyona başvuracağı düşünülmektedir. Bu nedenle enflasyonun parasal genişleme ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Mukhtar ve Zakaria, 2010: 64).

Devletin para basması sonucu elde edebileceği gelir miktarı ekonomideki para talebi, reel büyüme oranı ve reel dengeler için istenen talep esnekliği ile belirlenmektedir. Kamu gelirinden fazla yapılan harcamalar sonucu oluşan bütçe açıklarının, para arzının arttırılması şeklinde finansmanı seçildiği zaman, artış gösteren para arzı nedeniyle faiz oranlarında düşüş gerçekleşir bu da tüketim ve yatırım harcamalarının artmasına sebep olacaktır. Devlet para basımı ile senyoraj geliri elde eder ama bu gelir belli bir noktaya kadar devam edecektir. Elde edilen gelir maksimum düzeye kadar geldikten sonra eğer maksimum nokta sonrasında para basımı devam eder ise enflasyon artışa geçer. Bu nedenle yükselen enflasyon sonucu para basılıp elde edilen gelir miktarı da azalacaktır. Kısaca devletin elde ettiği maksimum gelir noktasının aşılması ile para arzı artışları devam eder ise gelir azalıp, toplam talep yükselecek ve bu işleyişten dolayı enflasyon yaşanmasına sebep olacaktır (Fischer ve Easterly, 131-133).

2.2. Kamu Harcamaları

2.2.1. Harcamaların Önemi ve Ayrımı

İnsanın var oluşuyla birlikte ihtiyaçlar da ortaya çıkmıştır. Sosyal hayatın düzene oturmasıyla ve modern devletlerin kurulmasıyla birlikte gerekli ihtiyaçları giderecek harcamaların boyut ve niteliğinde umulmadık farklılık ve gelişmeler yaşanmıştır (Edizdoğan, 2008: 38). Toplumların gelişme sürecinde ortaya çıkan toplumsal ihtiyaçları modern şekilde gideren en gelişmiş örgüt devlettir. Bundan dolayı devletin var olmasıyla kamu harcamaları olgusu gündeme gelmiş ve kamu harcamaları konusunda yapılan tartışmalar, yönü ve şekli bazen değişmiş olsa da günümüze kadar öneminden fazla bir şey kaybetmemiştir (Kanca, 2014: 1).

Kamu kesiminin ekonomide bulunan statüsü ve büyüklüğü ne olmalı, sorusu uzun zamandan bu yana tartışılmakla birlikte, 1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran sonrasında yapılan tartışmalar ile değişik bir yöne gitmiştir. 1929 yılı öncesi arz odaklı Klasik politikalar uygulanırken, 1929 yılı sonrası talep yönlü Keynesyen politikalar uygulamaya konmuştur. Keynesyen politikalar devletin ekonomi üzerindeki ağırlığını artırmış olduğu için geçen yıllar süresince çeşitli sebeplerle kamu harcamaları artış göstermiştir (Gül ve Yavuz, 2011: 73).

Devletin faaliyetlerindeki artış doğal olarak harcamaların artmasına neden olmuştur. Çünkü kamu harcamaları yapılan faaliyetlerin parasal görüntüsünden başka bir şey değildir. Kamu alanında kullanılacak mal ve hizmetlerin tercihinin ve kararının hukuki belgesi bütçedir. Kamu kesiminde üretilen mal ve hizmetlerin toplam miktarını ve çeşitlerini belirlemede büyük önem taşıyan bütçe ekonomi içerisinde kaynak dağılımını belirleyen önemli bir mekanizmadır. Bütçe ekonomide fiyat istikrarının sağlanması, gelir dağılımının değişimi, sermaye birikiminin teşvik edilmesi ve talep yetersizliği sonucu oluşan işsizliğin önlenmesinde önemli bir mali araç olarak kullanılmaktadır (Özcan, 1999: 1-2).

Kamu harcamaları, kamusal alanda var olan ihtiyaçlar sebebiyle başvurulan bir araç olarak kullanılmaktadır (Orhaner, 2007: 103). Başka bir ifade ile kamu harcaması ve

kamu ihtiyacı arasında bir neden-sonuç ilişkisi vardır. Elde edilen gelirin tüketim amacıyla kullanılmaya karar verilen kısmının, ihtiyaçların önem ve gerekliliği düşünülerek dağıtılması ve kullanılmasına "harcama yapma" denir. Bu nedenle devlet giderleri ve gelirleri kamunun duyduğu ihtiyaçların giderilmesi için kullanılmasından başka bir şey değildir (Ekşi, 2013: 6). Daha ayrıntılı açıklanacak olursa; "Devletin mal varlığından, kamu yararına ve bir kamusal ihtiyaç amacıyla belli kurallara göre gerçekleştirilen harcamalar" kamu harcaması olarak tanımlanabilir (Boztepe, 2012: 25).

Kamu harcamalarına modern anlamda bakıldığında; kamusal otoritelerin toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik ve sosyal yaşama müdahalelerde bulunmak üzere belli başlı kurallar çerçevesinde yapmış oldukları harcamalardır (Işık ve Alagöz, 2005: 64). Harcamalar, harcamayı yapan kuruma göre büyük çapta değerlendirildiği zaman; iktisadi devlet teşekküllerinin, merkezi ve yerel yönetimlerin, sosyal güvenlik kurumlarının yapmış oldukları harcamaların toplamlardır. Bu toplama ek olarak toplum için yararlı hizmette bulunan kurumların ödemeleri, vergi muafiyet ve indirimleri bunun yanında özel kişilerin kamuya yapmış oldukları bağış ve yardımların toplamlarını içine alan geniş bir kavram elde edilmektedir. Büyüklüğüne göre farklı birimler ile bağlantısı olan kamu harcamalarının yere, şartlara ve zamana göre farklılıkları bulunmaktadır (Arısoy, 2005: 64).

Bunlara ek olarak ekonomi literatürün de devletin mevcut kuruluşlarının yaptığı harcamaların kamu harcaması olup olmadığının tespiti önem kazanmaktadır. Genel olarak kamusal harcamalar, dar anlamda ve geniş anlamda yapılan harcamalar olmak üzere ikiye ayrılır (Telek, 2013: 4).

2.2.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları

Dar anlamdaki kamu harcamaları; kamusal hizmetlerin karşılığı olarak devlet ve farklı kamu tüzel kişilerinin (il özel idaresi, belediye ve köyler gibi) yapmış oldukları harcamalara denir (Almammadov, 2009: 11). Diğer bir ifadeyle, kamunun yapacağı hizmetlerin gerçekleşebilmesi için kamu kuruluşlarının kendi bütçelerinden yapmış olduğu harcamaları kapsar. Dar anlamda yapılan kamu harcamaları genel olarak

merkezi yönetim bütçesi ile mahalli idareler bütçeleri içerisinde gösterilmektedir (Caymaz, 2016: 4).

Genel olarak bakıldığı zaman dar anlamda kamu harcamaları; merkezi hükümetin bütçesini kullanarak yaptığı harcamalar ile özel bütçeli kamu idarelerinin yaptığı harcamaları ifade etmektedir. Dar kapsamlı kamu harcamaları kullanımı genel kabul gören yaklaşım olmuştur. Geniş kapsamdaki kamu harcamaları yaklaşımının kullanılmama sebebi bazı nedenlerden meydana gelmiştir. Bu nedenler; kamu harcaması miktarını belirlemedeki güçlükler, fon akımlarının düzgün biçimde belirlenememesi, özel kesim finansmanında kamu payının net bir şekilde ortaya konmamasıdır. KİT'lerin yaptığı harcamalarda, vergi istisna ve muafiyetlerinde, sosyal güvenlik ödemelerinde meydana gelen çeşitli kavram ve uygulamalarda zorluklar olabilir. Karşılaşılan zorluklar geniş anlamda kamu harcaması yaklaşımını zor hesaplanan ve kullanılması kolay olmayan bir kavram haline getirmektedir (Tosunoğlu vd., 2012: 86).

2.2.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları

Geniş anlamda harcamalar, dar anlamda yapılan kamu harcamalarının yanı sıra iktisadi devlet teşekküllerinin yaptığı harcamaları, sosyal sigorta ödemelerini, topluma faydalı hizmette bulunan kurumların yaptığı harcamaları, vergide istisna ve muaflıkları, kamu kurumlarına özel kişilerin yapmış oldukları yardımları bunun yanında devletin aktiflerinde oluşan düşüşleri de kapsamaktadır (Ekşi, 2013: 6). Yapılan bu tanımlamaya göre, kamu harcamaları sadece devletin yapmış olduğu harcamaların yanında, farklı kamu kuruluşlarının da nakdi ve ayni biçimde direkt olarak yapmış oldukları harcamaları içine almaktadır. Geniş anlamda kamu harcama tarifi, bir ülkedeki kamu kurumlarının gerekli kamusal hizmetleri yerine getirebilmesi amacıyla kullanılan bütün kaynak ve imkânları içerisine almaktadır. Buradan hareketle kurumların gerçek maliyetlerini gün yüzüne çıkarmaktadır (Üçler, 2011: 7).

Kamu harcamaları ekonomik açıdan değerlendirilecek olursa cari, transfer ve yatırım şeklinde belirtilmektedir. Belirtilen cari harcamalar, Hükümetin kamu hizmeti

amacıyla gerçekleşmiş olduğu ve belirli dönemde tüketilen bunun yanında milli gelire de katkısı olan harcamaları ifade etmektedir (Gacener, 2005: 105). Transfer harcamaları ise, kamunun tüzel ya da gerçek niteliği olan kişilere, satın alma gücünü karşılıksız bir şekilde devretmesini ifade eder (Akalın, 1986: 139). Transfer harcamaları belirtilen dönemin GSMH'sına bir katkı yapmamaktadır. Türkiye içerisinde gerçekleşen transfer harcamaları, iç ve dış kısma yapılan borç faiz ödemelerinin toplanmış olduğu faiz ödemelerinden, KİT ve sosyal güvenlik kurumlarına gerçekleştirilen transferlerden ve vergi iadelerinin yanında fon ödemelerinden meydana gelmektedir. Yatırım harcamaları var olan üretim kapasitesini daha çok arttırmak amacıyla gerçekleştirilen ve milli hasıla üzerine katkı yapan harcamalardır (Gacener, 2005: 105-106).

2.2.2. Kamu Harcamaları Hakkındaki Görüşler

2.2.2.1. Klasik Görüş

Klasik iktisat serbest girişimciliği esas alan bir ekonomik akımdır. Bu akımı oluşturan başlıca öncüler ise; Adam Smith, David Hume, David Ricardo ve John Stuart Mill'dir. Bu akımın öncülerinden olan David Hume, devletlerin önceden bir birikim sağlaması gerektiğini ve olağan dışı durumlarda ihtiyaçların önceden yapılan birikimler ile karşılanması gerektiğini savunmuştur (Bağcı, 2001: 19). Smith ise bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda ilerlemeleri neticesinde toplumun tamamının menfaatinin maksimize olacağını düşünmektedir. Buradan hareketle bireysel büyüme ve kalkınma devamında toplumsal kalkınmayı da getirecektir. Bundan dolayı bu düşüncede devletin ekonomiye müdahalede bulunması lüzumsuz, hatta zararlıdır. İktisadi yaşamda bir "görünmez el" bulunmaktadır. Bu görünmez el fiyat mekanizmasını oluşturmaktadır. Doğal denge görünmez el sayesinde kendiliğinden sağlanacaktır (Künü, 2013: 25).

Klasik ekolün kurucusu olarak kabul edilen A. Smith, kamu harcamalarını hükümetin temel görevleri şeklinde ele almıştır. Smith, hükümetin üç farklı görevinin olduğunu söylemektedir. İlk olarak toplumu, farklı toplumların saldırı, tehdit ve istilalarından korumaktır. Bu koruma sadece askeri güç ile gerçekleşebilir.

Bunlardan İkincisi, toplum bireylerini diğer bireylerden gelebilecek olan tehdit ve baskılara karşı korumak iki farklı harcamayla gerçekleşebilir. Son görevi ise bireylerin ya da az sayıdaki bireyin masrafı altından kalkamayacakları veya katlanmak istemedikleri bazı kurumları kurmak, işletmek ve bayındırlık hizmeti sağlamaktır (Kiraz, 2016: 23). Smith devletin, sadece iç ve dış güvenliği sağlamak için faaliyette bulunmak, bireylere yararlı olacak kamusal işleri gerçekleştirmek üzere toplamda üç uygulama şekli ile müdahale yapabileceğini söylemektedir (Özmen, 2010: 34).

Diğer bir Klasik iktisatçı olan D. Ricardo'nun kamu harcamaları hakkındaki görüşlerinde, hükümet borçlarının ödenmeyişine karşı olması bulunmaktadır. Bu durumu iki neden ile vurgulamaktadır. Bunlardan ilki ahlaki ve hukuki değerleri kapsar. İkincisi ise borç geri ödemeleri sebebiyle fon kaynak transferi alacak olanları fonlardan mahrum ederek bu fonların kullanımını onlardan almaktadır. Son olarak David Ricardo kamu tarafından toplanmış olan fonların etkili şekilde kullanılacağı hususunda bazı şüpheler taşımaktadır (Bağcı, 2001: 23). Ricardo'ya göre devletin yaptığı harcamalardan yatırımın ya da tüketimin etkilenmesi hususu, harcamaların nasıl finanse edildiği ile alakalıdır. Şayet yapılan harcamalar vergi ile finanse ediliyorsa, tüketim bu etkiye bağlı olarak azalacaktır. Eğer borçla finansman sağlanmışsa tüketim gerçekleşen faiz ödemeleri miktarı kadar azalacak ve geri kalan kısmı da yatırımlar üzerindeki azalma ile karşılanacaktır. Yani kamusal borçlanma özel sektörün borçlanmasını dışlamakta, kamusal harcamalar da özel harcamaları dışlamaktadır (Özmen, 2010: 34).

Yukarıda sayılan nedenler dolayısıyla Klasik iktisatçılar, oluşabilecek kamusal açıkların devletin mali yönünden iflasına ve enflasyona neden olarak piyasa sisteminin işlevini bozduğunu söylemektedirler. Bu sebeple devlet yaptığı harcamaları en azami düzeyde tutarken bunları tarafsız vergilerle finanse etmeli ve denk bütçe uygulamasına gitmelidir. Bu bağlamda, Klasik bütçe teorisinde, bütçenin denkliği ve bütçe denkliği için yapılan kamu harcamalarının elde edilen normal kamu gelirleriyle (vergi, resim, harç vb.) karşılanması gerektiği ifade edilmektedir. Devlet uygulamalarının; temel hizmetlerin gerçekleştirilip devamlılığı ile sınırlandırılması,

ekonominin doğal düzenini saptırıcı eylemlerden kaçınılması gerektiği söylenmektedir (Eker, 2007: 39).

Klasik iktisat ve maliyeciler denk bütçe ilkesinden yalnızca olağanüstü harcamalarla karşı karşıya kalınması halinde ödün verirler. Bu noktada da devlet borçlanırken para piyasalarından olan kısa vadeli fon piyasalarını kullanmayıp, sermaye piyasalarından olan uzun vadeli fon piyasalarını kullanıp borçlanmalıdır. Sermaye piyasaları yatırıma gidecek fonların piyasasıdır. Bu nedenle, devlet sermaye piyasalarından borçlanmaya giderse, hacimce küçük ve borçlanma büyük bir kamu geliri olduğundan, sermaye piyasalarında sermaye arzı ve talebi dengesini, kendi lehine bozamaz (Türk, 2001: 4). Devletin para piyasasından borçlanması durumunda ise (bankaların kaydi para oluşturma gücü sebebiyle) toplam para arzı yükselebilir. Ekonomi tam istihdam durumunda dengede mal ve hizmet arzı sabit ise, para arzının artması enflasyonist baskılara neden olabilir. Klasikler genel itibariyle paranın istikrarına büyük ölçüde önem verirler; çünkü para iktisadi hayatın mekanizmasıdır. Bu noktada meydana gelebilecek bir dengesizlik, ekonomideki toplam tasarruf miktarını azaltabilir, iktisadi kaynakların verimsiz kullanılmasına neden olabilir, ekonomide işsizlik görülebilir, ticaret ve ödemeler dengesi bozulup, milli gelir düzeyinin azalmasına sebebiyet verebilir (Kapıcı, 2008: 15-16).

Klasik yazarların çoğu, kamu harcamaları hakkında çok az inceleme yapmıştır. Klasik düşünürlerin savunduğu gibi eğer ekonomi kendiliğinden dengeye ulaşsa idi, bazı istisnalar dışında denge bozulmuş olsa bile yeniden müdahale olmaksızın düzelecek ve iktisadi bunalımlar, buhranlar oluşmayacaktı. Fakat 19. yüzyılın sonlarına doğru birbiri ardına birçok buhran meydana gelmiştir. Şüphesiz bu bunalımların en uzunu ve şiddetlisi 1929 yılındaki Dünya Ekonomik Buhranıdır. Buhran sonucunda görülmüştür ki ekonomik dengenin işleyişi hususunda, farklı bir çerçeveden ekonomik gidişata bakmanın zamanı gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde ekonomi tarihinde bir devrim niteliğinde olan Keynes'in görüşleri, düşünceleri benimsenmeye başlanmıştır (Bölükbaş, 2017: 13).

2.2.2.2. Keynesyen Görüş

Klasik iktisatçıların görünmez el olarak isimlendirdikleri anlayış, 1929 yılında meydana gelen ekonomik buhrana çözüm bulamamış ve yaşanan krize karşı çaresiz kalmıştır. Bu kriz zamanını gören ve dönemin getirdiği şartları iyi bir şekilde analiz eden J. M. Keynes, problemlere farklı çözüm imkanları getirmektedir. Keynes, Klasiklerden farklı olarak devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini vurgulamış ve devletin ekonomide düzenleyici bir görev alması gerektiğini savunmuştur. Keynes'in ortaya atmış olduğu düşünceyle devletlerin ekonomiye olan müdahaleleri hızla artmıştır. Bu süreç sonucunda ekonomilerde kamu kısmının etkin olarak rol oynadığı ve ekonomide müdahaleci devlet anlayışının benimsendiği görülmüştür. Bunun yanında devletin ekonomi içerisinde iktisadi teşebbüsler kurarak ekonomide direkt olarak yer aldığı görülmektedir (Özcan, 2009: 23).

Her ülkenin sahip olduğu farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapıları vardır. Bu yapılara göre şekillenen refah devleti anlayışlarının sosyal devlet şeklinde ifade edilmesi, kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemine 1950'li yıllara denk gelmektedir (Yöney, 2007: 46). İkinci Dünya Savaşı sonrasında piyasa ekonomisinin uygulamaya konduğu ülkelerde, uluslararası siyasi ve ekonomik ortamın tesiriyle Keynesyen iktisada ve piyasa başarısızlığı yaklaşımına dayalı müdahaleci politikalar yaygın bir şekilde kabul görmüştür. Ayrıca toplumun talepleri ile birlikte sosyal devlet veya refah devleti düşüncesine bağlı uygulamalar önemli ölçüde yerleşmiştir (Miynat, 2002: 187-188).

Keynes ekonomideki toplam talebin artırılması, bununla beraber üretim ve istihdamın yükseltilmesi konusu üzerinde durmaktadır. Fakat Keynes üretim kapasitesinin durumuyla ilgilenmemektedir. Onun için asıl önemli olan durum ekonomideki beklentiler ve yeni oluşacak yatırım kararlarıdır. Her ikisi de sermayenin marjinal etkinliği, marjinal tüketim eğilimi ve likidite tercihiyle yakın ilişki içerisindedir. Keynes, ekonomide tam istihdamın olmadığını, tam istihdamı sağlamak için toplam talebin yükseltilmesi gerektiğini ve bunun için ekonomiye devletin müdahale etmesinin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Belirtilen hedefe ulaşmak amacıyla "yatırımın sosyalleşmesi" şeklinde bir öneride bulunmaktadır.

Fakat söylenen bu ifade, mülkiyetin kamu tarafına geçmesi ya da özel yatırımın dışlanması anlamına gelmemektedir. Devletin uygulayacağı politikalara örnek olarak; uygulanan vergi ve faiz politikaları, harcama politikaları ile toplumun marjinal tüketim eğilimini etkileyip değiştirmeli ve oluşabilecek yeni yatırımları dışlamamalıdır (Düzgün, 2007: 29).

Keynesyenler ekonomide gerçekleşen üretim, tam istihdam düzeyinin altında ise kamu harcamalarının artırılmasını, vergi indirimlerini ya da kamu harcamaları artırılırken vergilerin indirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Keynesyen iktisatçılar, ferdi harcamalar yolu ile toplam talepte oluşan yetersizliği gidermenin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Devletin sosyal sabit sermayeyi sağlamak amacıyla yürüteceği faaliyetlerin harcamalarını, eğer gerekli olursa açık finansman vasıtasıyla karşılaması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu düşünce, yapılan harcamanın gelir yaratıcı bir niteliğe sahip olduğu inancına dayanmaktadır. Özetlemek gerekirse, Keynes ve ekolünde yer alan düşünürler, talebi arttırmak amacıyla en uygun yolun bütçe açıkları ile finanse edilebilen kamu harcamaları olduğunu kabul etmişlerdir (Zülfüoğlu, 2007: 6). Keynes ve Keynesyen iktisatçılar, fiyat ve ücret esnekliğinin artırılmasının söz konusu olamayacağını ve maliye politikasının kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Keynesyen iktisatçılar maliye politikasının toplam talepte ortaya çıkan değişmeleri etkilemesi hususunda maliye politikasının önemine dikkat çekmişlerdir (Parasız, 1998: 176).

Keynes yaşamış olduğu dönemde ortaya çıkan toplam talep yetersizliğini gidermek amacıyla devlete bir misyon yüklemektedir. Çünkü Keynes Teorisi'nde; kamu harcama artışının pek çok yönden ekonomik büyümeyi etkilediğini fakat en önemli etkinin toplam talebi yükseltmek amaçlı olduğunu kabul etmektedir. Keynes'in toplam talep teorisinde, kamu harcamalarını esas etken olarak ele almasının sebebi, meydana gelen işsizlik durumudur. Eğer firmalar ürünlerini satabileceklerini düşünürse işgücüne olan talep artacak, ürün satışının azalması durumunda ise işsizliği artırıcı neden olacaktır. İşsizlik toplam talebi meydana getiren bireylerin satın alma gücünü azaltacağı için, işsizlik problemi derinleşecektir. Keynes'e göre, bu durumda devletin kamu harcamalarını arttırıp buna bağlı olarak toplam talebi ana etken alması sonucunda issizlik sorununu çözeceğini düşünmektedir. Kamu harcama

artışı ile hem ekonomik büyüme meydana gelecek hem de özel kesimin işgücüne katılımı tekrar gerçekleşmiş olacaktır (Çelik, 2010: 89).

Keynes, devletin maliye politikasını kullanmasının (harcamalar ile vergilerdeki değişiklik) para politikasını kullanmasına (para arzı ile faiz oranındaki değişikliklere) göre daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Depresyon süreçlerinde devletin telafi edici maliye politikası uygulayarak yapılan özel tüketim ve yatırım harcamasını uyarması gerektiğini önermektedir (Kapıcı, 2008: 21). Devlet depresyon dönemlerinde kamu harcamalarını arttırıp, vergi oranlarını düşürmelidir. Devlet enflasyon dönemlerinde ise tersini yapmalıdır. Devletin kamu harcamalarını artırması, sonuç olarak ekonomi üzerinde, milli gelirde ve dolayısıyla yapılan tüketim harcamalarında artışlara neden olur. Keynes, tüketim malları talebinde görülen değişimlerin ise bu defa yatırım harcamalarını etkileyip, uyaracağını ve sonuç olarak milli geliri yükselteceğini ifade etmektedir (Aktan, 2000: 74).

Farklı ekonomik, sosyal ve siyasal baskılar sonucunda, değişen ve gelişen kamu hizmetlerinin hacimleri hususunda kamu ekonomisi faaliyetlerinin artık ihmal edilemez boyutlara gelmesine neden olmuştur. Kamu harcamalarının bir mali araç statüsüne erişmesi, devletin hukuki ve siyasal statüsü gereğince elinde olan egemenlik ve otorite hakkı, ekonomiye müdahale konusunda yepyeni ufuklar açılmasına neden olmuştur (Seçme, 2010: 20).

2.2.3. Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri

2.2.3.1. Üretim Üzerindeki Etkileri

Kamusal mal ve hizmet üretimine yönelik olan kamu harcamaları ekonomide üretim faktörü üzerindeki talebe etki edebilir. Harcamalarda artış, ekonomideki üretim faktörü talebi üzerinde de benzer artışlara neden olabilir (Sökenoğlu, 2008: 21). Devlet, kamu harcamaları vasıtasıyla sahip olduğu üretim faktörleri ile ekonomide üretim gerçekleştirebileceği gibi bunun yanında piyasadan mal ve hizmet satın alımı ile üretime etki edebilir. Kamu harcamalarının boyutu ve içeriği, sahip olunan üretim

faktörlerinin genel bir ifadeyle ekonomide bulunan kaynakların, belli başlı alanlara çevrilmesine sebep olmaktadır (Boztepe, 2012: 33).

Kamu harcamalarının üretim üzerinde oluşturduğu etkiler, bazı ekonomistlerin görüşleri ile şu şekilde ifade edilebilir; Keynesyen iktisatçılar kamu harcamalarının, ekonomik büyümeye etki etmek ve kısa dönemde olabilecek hareketleri düzenlemek amacıyla bir politika aracı olduğunu kabul etmektedir. Kamu harcamalarını içsel bir değişken şeklinde kabul etmekte bunun yanında harcamalarda meydana gelen artışın milli gelirde yükselişe neden olabileceğini söylemektedirler. Keynes, ekonomideki durgunluk sorununu çözmek, piyasa aksaklığını telafi edip, ekonomideki büyümeyi gerçekleştirmek amacıyla kamu harcamalarının miktarının artırılması gerektiğini söylemektedir. Wagner, düşüncesinde hükümetin ekonomik ve sosyal hayatta rolü arttıkça yapılan harcamaların da artacağı ve bu etkiye bağlı bir şekilde ekonomik ve sosyal hayatta gelişmelerin meydana geleceğini söylemektedir. Wagner, Keynes'in tersine kamu harcamalarının dışsal olduğunu vurgulamaktadır. Keynes ekonomide yaşanan büyümenin nedeninin kamu harcamalarındaki artış olduğunu düşünmektedir. Fakat Wagner Keynes'in aksine kamu harcamalarındaki artışın nedeninin ekonomik büyüme olduğunu düşünmektedir (Tuncer, 2013: 19).

Romer nüfusu ve teknolojik değişimi dışsal bir etken kabul eden Neo-Klasik yaklaşımın önemsemediği devlete ciddi görevler yüklemiştir. Romer, modelinde teknolojiyi içselleştirip uygun büyüme oranlarına gelinebilmesi amacıyla devlet müdahalelerinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Lucas ekonomide büyümenin, özel ve kamu sektörünün beşeri sermayeye yaptığı yatırımlar neticesinde oluştuğunu belirtmektedir. Kamusal yatırımların diğer sektörlerdeki etkinliği artıracağını ve bu etki ile ekonominin hızlı bir büyüme sürecine ulaşmasında gerekli olan katkıyı sağlayacağını söylemektedir. Barro içsel büyüme modellemesinde kamu harcamalarının ekonomik büyüme için geçen süreçte hızlandırıcı bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Burada kamunun yapmış olduğu yatırımların özel sektörü destekler nitelikteki işlevi ön plana çıkmaktadır (Tuncer, 2013: 19).

Kamu harcamaları, genel itibariyle gerçek harcamalar olarak sayılmakta ve mevcut kaynakların bir bölümünün azalmasına sebebiyet vermektedir. Devlet çeşitli

kaynaklardan elde etmiş olduğu kamu gelirlerini, kamu hizmetlerini gerçekleştirmek amacıyla değişik şekillerde kullanmaktadır. Bundan dolayı mevcut kaynakların farklı biçimlerde kullanılması, üretim, gelir dağılımı, ekonomik istikrar ve iktisadi büyüme üstünde etkili olmaktadır (Uulu, 2016: 15-16).

2.2.3.2. Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkileri

Devletin ekonomi içerisinde gerçekleştirmek istediği hedeflerden birisi de fiyatlarda istikrarın sağlanmasıdır (Erdem vd., 2007: 57). Ekonomide fiyat istikrarının gerçekleşebilmesi, ekonomi içerisinde enflasyon ve deflasyon gibi parasal düzensizliklerin olmaması durumunu ifade etmektedir. Devlet, kamu harcamaları ile fiyatlarda ortaya çıkabilecek konjonktürel dalgalanmaları engellemeye çalışır (Sökenoğlu, 2008: 24).

Devletin istikrar politikaları ile amaçladığı bazı hedefler bulunmaktadır. Bu hedefler arasında; politikacıların düşük bir ekonomik maliyet ile daimi bir temelde enflasyon sorununun çözümü için faaliyette bulunması yer almaktadır (Solimano, 1990: 167).

Ekonomide toplam talep miktarını ve fiyatlar genel seviyesini, tüketim ve yatırım malları için yapılan kamu ve özel kesim harcamaları etkilemektedir. Toplam harcamaların boyutu, mevcut kaynakların tam olarak kullanımını sağlıyor ise ekonomi içerisinde tam istihdam durumu vardır. Toplam harcamaların boyutu kaynakların koymuş olduğu sınırları aşar ise fiyatlar genel seviyesi artar. Toplam harcamalar var olan kaynakların tümünün kullanımını sağlayan düzeyin aşağısında oluşursa, işsizlik ve durgunluğa neden olur (Edizdoğan, 2008: 108). Kamu harcamalarının miktarı ve yapılan harcamaların finansmanı için kullanılan araçların özel harcamalar içerisinde neden olduğu azalma, toplam kaynaklar ile toplam talep arasında bulunan dengeyi belirleyen etkenlerdendir. Devletin harcamalar yolu ile gerçekleştirdiği talep, vergiler ya da diğer ödemelerle kıstığı özel talebe eşit ise toplam harcamaların miktarında bir değişiklik oluşmaz. Ama devletin yapmış olduğu talep, kısmış olduğu talepten küçük olursa toplam harcamalar azalır, tersine büyük olursa artar (Almammadov, 2009: 19-20).

Kamu harcamaları, harcama politikası çerçevesinde enflasyonla mücadele amacıyla kullanılabilmektedir. Kamu harcamaları, birer talep etkeni oldukları için enflasyonla mücadelede azaltılmalıdır (Ulusoy, 2006: 201). Ama kısa dönem içerisinde azalan talebin uzun dönemde yatırımları da azaltabileceği dikkate alınmalıdır. Uzun dönemde gerçekleşmesi beklenen bu durum büyüme ile fiyat istikrarı arasında çatışmaya neden olmaktadır. Bundan dolayı enflasyonla mücadele için kamu harcamalarının miktarı kadar bileşimi de incelenmelidir (Tuncer, 2013: 22).

2.2.3.3. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Reel olarak yapılan harcamalar, efektif talep üzerinde direkt olarak etkili olması sebebiyle milli gelir yanında istihdam düzeyinde de artışlara neden olabilmektedir. Reel harcamalar sahip olduğu bu özelliği ile durgunluk süreçlerinde ekonomideki istihdam düzeyine yapmış olduğu etki sonucu, düşük gelire sahip sosyal sınıfın gelirlerini etkilemektedir (Eker ve Tüğen, 1995: 105). Yapılan transfer harcamaları eğer devlet tahviline ödenen faiz biçiminde gerçekleşir ise gelir dağılımında yaşanan tahrip edici etkisinden bahsedilirken, sosyal güvenlik açıklarının finansmanı amacıyla kullanıldığı durumda gelir dağılımında denge sağlayıcı etkisinden söz edilebilmektedir (Sarıkaya, 2008: 23).

Gelir dağılımı, ülke içerisinde üretimi sağlanan mal ve hizmetlerin toplumda bulunan insanlar arasında dağılımının nasıl sağlandığını ifade eder (Edizdoğan, 2008: 107). Bu dağılım faktörel, sektörel, kişisel ve bölgesel şekilde değerlendirilmektedir. Kamu harcamaları, gelir dağılımını eşitleyici ve dengeleyici biçimde etki edebilmektedir. Kamu harcamaları sayesinde gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirmek için uğraşan devlet, artan oranlı vergi tarifesi ile elde ettiği geliri, birçok kez az geliri olan bireylere bedava kamu hizmeti olarak sağlayabilmektedir (Ulusoy, 2006: 315). Ayrıca belli başlı sosyal guruplara nakdi (kira ve çocuk yardımı vb.) ya da ayni (gıda, yakacak vb.) olarak transfer harcamaları sağlayarak gerçekleştirmektedir. Herhangi bir bireyin gelir düzeyi üzerinden kamu gelir ve giderlerinin tesirini ölçebilmek amacıyla faydalanmış olduğu kamu hizmeti ile ödediği veya yansıtabildiği vergi yükünün bilinmesi gerekmektedir. Bu hususta dikkat çekici olan nokta kamu hizmetinden faydalanan az gelirli bireylerin, gelir

dağılımlarının iyi yönde etkilenmesi için ödedikleri vergi düzeyinde, yapılan hizmetten daha fazla yararlanmış olmaları gerekmektedir. Sadece bu durumda gelir dağılımından olumlu bir şekilde etkilenebileceklerdir (Yiğit, 2013: 30).

2.2.4. Kamu Harcamaları ile Enflasyon Arasındaki İlişki

Kamu harcamaları enflasyonun nedenleri arasında yer almaktadır. Kamu harcamalarının artırılması sonucu meydana gelen bütçe açıkları enflasyon oluşumu için elverişli bir ortam hazırlamaktadır. Bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişki açıkların finanse edilmesi kapsamında, parasal sektörü reel sektör aleyhine genişletebilir. Bu şekilde bir parasal genişleme direkt olarak enflasyon ile sonuçlanabileceği gibi ekonomi içerisine başka bir dış kaynak girişi gerçekleşmemesi durumunda, para otoritesinin sağladığı kontrole rağmen iç borç ihtiyacının hızla artmasına neden olabilir. Bu durumda gerçekleşecek finansman gereksiniminin iç borç faizleri üzerinde yapacağı hızlı yükseliş, belli bir gecikme olsa bile iç borç dinamiğinin sürdürülebilirliği hususunda olumsuz bir düşünceye sebep olacaktır. Bu da sonuç olarak monetizasyon kullanılacağı düşüncesinin yerleşmesine neden olarak tekrardan enflasyon ile sonuçlanabilecektir (Feyzullah, 2013: 21).

Kamu harcamalarının fiyatlar genel düzeyi üzerinde bulunan etkisi, üretim kapasitesi düşük olan bir ekonomide, kamu harcamalarında yaşanan artış neticesinde canlanan talep ile açıklanabilir. Kamu harcamalarında artışla birlikte yükselen toplam talep, fiyatlar genel düzeyinin artmasına sebep olacaktır. Kamu bütçesinin transfer bütçesi haline gelmesi, mal ve hizmet alınmasına yönelik harcama miktarının az olması ve nitelikteki harcamaların personel harcamaları biçiminde olması bu durumun sebebi olmaktadır (Bakırtaş, 2003: 63). Bu etkenlerden dolayı enflasyonun temel nedeni olarak görülen talep fazlalığını gidermek amacıyla kamu harcamalarının azaltılması gerekmektedir. Bu bağlamda kamu harcamaları kapsamında toplam talebi etkileyen transfer harcamaları kullanılabilir. Transfer harcamaları kısılarak toplam talep azaltılabileceği gibi, aynı zamanda sosyal içerikli transfer harcamalarını arttırarak enflasyonun olumsuz etkilediği kesimi gerçekleşen fiyat artışlarına karşı korumak da mümkün olabilecektir. Ancak bu yöntem toplam talebi desteklemeye devam edebilir. Karşılıksız olarak, bazı bireylere yardım amacı ile yapılan bir takım transfer

ödemeleri talep üzerinde etkili olarak enflasyonu hızlandırabilir. Bu sebeple transfer harcamalarının bileşimine bakılarak enflasyonu arttırıcı olanların dikkatli olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir (Bedir, 2001: 26-27).

Türkiye'de görülen ekonomik istikrarsızlık ve yüksek enflasyonun sebepleri arasında, yüksek seviyelerde seyreden kamu açıkları ve bu açıklara bağlı şekilde oluşan mali istikrarsızlıklar bulunmaktadır (Nas ve Perry, 2000: 177). Mali istikrarsızlığın sebebi, kamu gelirlerine nazaran kamu giderlerinin hızlı artması ve gerçekleşen açığın iç borçlanma yolu ile finanse edilmesidir. Yüksek seviyelerde seyreden kamu açıklarının finansmanı için iç borçlanma yoluna gidilmesi, faiz oranlarında yükselmelere neden olmaktadır. İç borçların özelliği kısa vadeli olmasıdır. Kısa vadeli borçlanma ile faiz, anapara geri ödemeleri için borçlanma gereksinimi artmaktadır. Kamu borçlanma gereğinin artması, mali piyasalar içerisinde baskıyı arttırıp, faiz oranlarının yükselmesi ile sonuçlanmaktadır. Artan faiz ödemeleri sonucunda kamu açıklarında da artışlar olabilmekte, bunun neticesinde faiz oranları yükselerek, yüksek faiz oranı ve yüksek kamu açığı sarmalı sorununa neden olmaktadır. Bu döngünün etkisi ile bir yandan faize duyarlı harcamalarda azalmalar görülürken, diğer yandan enflasyonda artışlara sebep olabilmektedir (Hasanov, 2008: 195-196).

Kamu harcamalarının, kamu gelirlerinden fazla olması bütçe açıklarına neden olmaktadır. Bütçe açıklarının karşılanması amacıyla çeşitli finansman yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında en başta Merkez Bankasına müracaat yani para basımı (monetizasyon) yöntemi bulunmaktadır (Kesbiç vd., 2005: 82).

Hükümetler ekonomik büyüme ve fiyat istikrarı gibi makroekonomik hedeflere sahip olurlar. Para arzı miktarının doğru bir şekilde kullanılması ekonomi için önemlidir. Fakat bunun için gerekli makroekonomik politikalar olmadan yapılan para arzı enflasyona yol açabilecektir. Uygun para arzı fiyat istikrarının temel koşullarındandır (Wang, 2012: 20).

Hükümetin bütçe açıklarını karşılaması için Merkez Bankasını kullanması sonucu para arzında artışa, sonuçta ülkede enflasyonist baskılara neden olabilmektedir

(Tosunoğlu vd., 2012: 116-117). Hükümet iç piyasadan borçlanma politikasını kullanırsa ve piyasada fonlar sınırlı bir vaziyetteyse bu fonları alabilmesi için faizleri arttırmalıdır. Kamunun borçlanabilmesi için ihraç edilen menkul değerlerin getirilerinin fazla olması gerekir. Bütçe açıkları sebebiyle kamu borç kağıtlarında görülen artış, bunların satış fiyatlarını azaltarak faiz oranlarının artmasına sebep olur. Kamu borçlanma kağıtlarının faiz oranlarında gerçekleşen artış genellikle tüm faizleri yukarıya çıkarır. Bunun nedeni, diğer fon talebinde bulunanların ödünç verilebilir fonlar için hükümet ile rekabet içerisinde olmasıdır. Parasal ve Mali otoriteler (Merkez Bankası, Hazine) faiz oranlarının istikrarlı olmasını hedeflemişlerse, kamu harcama fazlalığı sonucu meydana gelen bütçe açıklarının neden olduğu artışı önlemek adına parasal tabanı genişletirler. Bu şekilde parasal tabanda artış gerçekleşir ve enflasyonist duruma neden olabilmektedir (Yıldırım vd., 2012: 442).

Kamu gelir gideri arasındaki farktan kaynaklanan kamu açıkları, ekonomik istikrara ulaşılabilmesi için ciddi anlamda bir engel teşkil etmektedir. Ekonomik istikrarın gerçekleşebilmesi amacıyla, kamu harcamalarını azaltmanın yanında, kamu alanında finansman sorununu çözmek, sağlam ve güvenli finansman kaynakları oluşturmak gerekmektedir. Kamusal açıklar üç yolla kapatılabilir. Bunlar ise; İç borçlanma, dış borçlanma ve para basımından (monetizasyon) oluşur (Sönmez, 1993: 54).

Ülke içerisinden gerçekleştirilen borçlanma; iç faiz oranlarında baskıya neden olup, özel sektörün kullanmak isteyebileceği kredi miktarını azaltmakta, bu nedenle özel sektörün yapabileceği yatırımlar dışlanmaktadır. Direkt olarak dış borçlanma durumunda ise, ulusal para yabancı paralar karşısında değerlenmekte, neticede ihracat azalırken, ithalat artmaktadır (Şimşek, 2000: 61). Monetizasyon seçeneğini kullanıp finansman elde edilmesi enflasyona sebep olabilmekte, halkın reel geliri azalıp, satın alma gücünün de bir bölümü zorunlu olarak devlete aktarılmaktadır. Eğer ekonomide enflasyon yüksek düzeyde ise monetizasyona devam edilmesi hiper enflasyona neden olmaktadır (Tarı ve Kumcu, 2005: 159).

Ekonomi üzerinde bütçe açıklarının etkisi önemli tartışmalara konu olmuştur. En tartışmalı konulardan birisi mali açıklar, para arzı ve enflasyon arasındaki ilişkidir.

Mali kaynaklı gerçekleşen parasal genişleme Merkez Bankasının hükümetten bağımsız olmadığını ima etmektedir. Bu durum bazı gelişmiş ülkeler için geçerli olmayabilir, fakat gelişmekte olan ülkeler için sermaye piyasaları olmadan sürekli açıklar parasal genişleme ile sonuçlanabilir (Narayan vd., 2006: 103).

2.3. Türkiye'de Tarihsel Süreçte Uygulanan Klasik ve Keynesyen Politikalar

2.3.1. Klasik Politikalar

1776 yılında Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı eseri yayınlayarak Klasik iktisat düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuş, yüzyılı aşan uzun bir sürede bu düşünce egemenliğini korumuştur. İktisat'ın bilim dalı olarak kabul edilmesinde en büyük katkı Klasik iktisatçılar tarafından gelmiştir. Başta A.Smith olmak üzere D.Ricardo, T.R.Malthus, J.Mill gibi iktisadi düşünürler yapmış oldukları teoriler ile liberalizmi savunmuşlardır. Adam Smith, ekonomik hayatta her şeyin kendiliğinden dengeye gelebilmesini 'görünmez el' kavramı ile açıklayarak, serbest piyasa ekonomisi ile bireysel ve toplumsal faydaların birbirine uyarlandığını ifade etmiştir. Bu düşünceden yola çıkarak devletlerin ekonomiye müdahale etmesinin gerekli olmadığını belirten soyut bir kavram ortaya çıkarmıştır (Yasa, 2017: 284-285).

Klasikler devletin müdahale edebileceği alanı güvenlik, savunma, adalet gibi temel yaşamsal fonksiyonların yerine getirilmesi olarak belirtmişlerdir. Buradan hareketle klasik iktisatçılar devlete belirli görevler yüklemiştir. Bu görevler iktisatçılar arasında farklılık gösterse de genellikle devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmış liberalizmi savunmuşlardır (Yasa, 2017: 286). Fakat piyasa mekanizmasının işlevinin devam edebilmesi için devletin varlığını da kabul etmişlerdir (Erol, 1992: 146).

Kurtuluş Savaşı sonrası 1923 yılında ekonomideki ihtiyaçları tespit etmek, iktisadi konular üzerine dikkatleri çekmek ve ekonomi politikasına yön vermek amacıyla İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplanmış ekonominin alacağı biçim ve yön belirlenmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2009: 33). İktisat Kongresinde ekonomide ulusalcılık anlayışına dikkat çekilmiş, sanayileşmede özel kesime öncelik tanıyan bir

kamu politikası uygulaması benimsenmiştir. Yeni sistemde ekonomi, yerli üretime ve yerli ürünün kullanılmasına dayanan bir anlayış üzerine kurulmaktadır. Zorunlu bir ihtiyaç olmadıkça yabancı sermaye ve tüketim mallarının ithal alımına yönelik uygulamalara sıcak bakılmamaktadır (Kabaş, 2014: 122).

Kongrede alınan kararlar sonucu yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin uygulayacağı ekonomik sistem liberal kapitalizm şeklinde belirlenmiştir. Ekonomik, mali ve sosyal içerikli alınan kararlar özü itibariyle ulus devlet ve ulusal uzlaşma düşüncesini bulundurmaktadır. Bunun yanında bazı sosyal yönlü tedbirler alınarak ekonomideki zayıf kesimin korunmasını amaçlayan sınırlı bir "liberal kapitalist" iktisadi model esas alınmıştır. Bu dönemde Klasik ekonominin de benimsediği denk bütçe uygulamasına ve sıkı para politikası uygulamalarına önem verilmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 47).

1923 ve 1929 dönemi ekonomide devlet işletmeciliği ve müdahalelerinin en düşük seviyede olduğu, özel girişime dayalı bir sanayileşmenin benimsendiği ve iktisadi kalkınma amacıyla özel kesime ciddi anlamda destek verilen yıllar olmuştur (Keçetep, 2016: 824). Fakat uygulanan Klasik politikalar neticesinde beklentilerin gerisinde sonuçlar alınmıştır. Bundan dolayı hükümet belirtilen dönemde özel girişimciler aracılığıyla gerçekleştirilen sanayileşmenin gidişatından ve yapısından memnun olmamıştır (Altıparmak, 2002: 36).

1923 ve 1929 yılları arasında özel kesim ekonomi içerisindeki beklentileri karşılayamamıştır. Bu nedenle devlet ekonomiye müdahale ederek iktisadi alanda faaliyetlerini arttırmıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde Türkiye'de liberal politikaların bırakılıp devletçi ekonomi politikalarının ağırlığının artmasında aşağıdaki faktörlerin etkili olduğu ifade edilebilir (Özçelik ve Tuncer, 2007: 259):

• 1923-1929 dönemi arasında kullanılan liberal ekonomi politikalarından arzu edilen sonuçlara ulaşılamaması,
• 1929 yılında yaşanan Büyük Dünya Bunalımının dünya genelinde tüm ekonomileri kötü yönde etkilemesi,

• Klasik iktisat politikalarının 1929 bunalımına çözüm getirememesi üzerine devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekliliğini savunan görüşlerin popülerlik kazanmasıdır.

A.Smith'ten günümüze kadar ekonomik ve politik olaylar zaman içerisinde değişim göstermiştir. Ekonomi politikalarının uygulanması sonucunda, iktisat teorisi de ilerleme kaydetmiştir. Yaşanan gelişmeler neticesinde günümüzde tercih edilen politikalar kapitalizm veya liberalizm değil, piyasa ekonomisine göre şekillenmektedir. Piyasa ekonomisi tanımı; özel teşebbüsler ile serbest piyasaların daima ekonomik uygulamaların temel dayanağı olduğu, ancak daha adaletli bir gelir ile refah dağılımı ve istikrarlı bir iktisadi büyüme elde etmek için belli düzeyde devlet müdahalesi ve makul seviyede devlet yatırımlarının da yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda devlet korumasına, uluslararası ticarette asgari düzeyde yer verilmesi gerekmektedir (Gencer ve Birol, 2014: 2).

2.3.2. Keynesyen Politikalar

19. yüzyılda dünyada hakim olan devlet anlayışı klasik iktisadın ortaya koyduğu düşünce çerçevesinde geleneksel olarak adalet, güvenlik ve dış politika gibi görevleri olan devlet anlayışı şeklindeydi. Aynı zamanda Jandarma devlet şeklinde tanımlanan bu anlayış 20. yüzyıla gelindiğinde yaşanan ekonomik sorunlar sonucunda sorgulanmaya başlanmış ve hızlıca değişime uğramıştır. Küresel çapta meydana gelen ekonomik kriz sonucunda, ekonomide bulunan kaynakların müdahale olmadan piyasa şartları içerisinde kendi kendine optimum düzeye geleceği düşüncesi bırakılarak yerine ekonomiye devletin müdahale etmesi gerektiği düşüncesi geçmiştir (Arslan, 2010: 23).

Devletin ekonomide bulunan rolü ne olmalı sorusu uzun zaman tartışılmıştır. Özellikle 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhrandan sonra bu tartışmalar farklı nitelik kazanmıştır. Buhran öncesinde arza dayalı klasik politikaları uygulanırken, buhran sonrasında talep eksenli Keynesyen politikaların uygulanmaya başlanması devletin ekonomideki ağırlığını artırmış ve kamu harcamaları da artış göstermiştir (Gül ve Yavuz, 2011: 73).

2. Dünya savaşı sonrasında yaygınlaşan sosyal devlet düşüncesi ve Keynes iktisadının gündeme gelmesi sonrasında dünyada alternatifi olmayan iktisat politikaları durumuna gelen Keynesyen politikalar, hür rejime sahip olan bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de uygulanmıştır. Sosyal devlet anlayışı ile siyasal demokrasi ve iktisadi demokrasinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Keynesyen politikalarda devletin ekonomik büyüklüklere müdahale etmesi kanısı bulunmaktadır. Dünyada uygulandığı gibi Türkiye'de uygulanan Keynesyen politikalar, ekonomide bulunan sorunlara çözüm olarak uzun süre ekonomik canlanmayı sağlamıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 53).

Keynesyen ekol ekonominin eksik istihdamda dengeye gelebileceği varsayımından yola çıkmaktadır. Bu nedenle ekonomideki büyümenin gerçekleşebilmesi için politika uygulaması olarak, gevşek para ve maliye politikalarını uygulamanın gerekli olduğunu savunmaktadır (Öztürk ve Biner, 2008: 21).

1950'li ve 60'lı yıllarda küresel ekonomilerde para politikası ve kalkınma ile alakalı uygulanan politikalar Keynesyen düşünce çerçevesinde ele alınıyordu. Bu yıllarda Türkiye Keynesyen politikaları uygulayarak, para arzını arttırıp faiz oranlarını indirerek mevcut kaynakları harekete geçirip etkin kullanılmasını amaçlayan ekonomi politikası uygulamıştır. Bu politikanın uygulandığı 1950'li yıllarda büyümenin sağlanması için kamu harcamaları kamu gelirlerinden hızlı artmıştır. Bundan dolayı ortaya çıkan kamu açıkları borçlanma ve Merkez Bankası kaynakları kullanılarak finanse edilmiştir. Bu yıllarda para arzı arttırılarak büyümenin sağlanması amaçlanmış, bu düşünce ilk zamanlarda enflasyon sorununa neden olmasa da sonraki zamanlarda fiyat artışlarına neden olmuştur. Bu yılların başlarında elverişli dış şartlar ve uygulanan politikalar ile olumlu sonuçlar alınmasına rağmen dış ödeme açıkları ve enflasyon problemi ile ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır (Karaçor ve Atabey, 2001: 120).

Uygulanan Keynesyen politikalar ile gelişen müdahaleci devlet düşüncesi, devletin faaliyetlerinde meydana gelen artışa paralel bir şekilde kamu harcamalarında da artışlara neden olmuştur. Kamu gelirlerindeki artışın kamu harcamalarına

erişememesi, günümüz Türkiye'sinde bütçe açıklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kanca, 2014: 59).

1970'lerde petrol şokları ile ortaya çıkan stagflasyon bunalımı sonrasında Keynesyen politikalar eleştirilmeye başlanmıştır. 1970'lerden itibaren dünya yeni bir süreç içine girerek globalleşmeye başlamıştır. Türkiye ekonomisi de bu süreçten etkilenmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 53).

1973 yılında yaşanan stagflasyon bunalımı sonrası Keynesyen düşünce güç kaybetmiş, Monetarist iktisadi düşünce ön plana çıkmıştır. 1980'li yıllarda Monetarist kuramın çözüm önerilerinden biri olan para politikaları, dünyada Merkez Bankalarının başlıca rehberi olmuştur. Bu zaman zarfında, gelişmiş ekonomilerde Merkez Bankaları gevşek para politikalarını bırakarak belli kurallara bağlı, teknokratlar tarafından meydana getirilen, sıkılaştırılmış, para programlarını kullanmaya başlamışlardır. Merkez Bankasının sahip olduğu özerklik ile enflasyonla mücadele için uygulanan para politikası, dönemin hakim politika uygulaması olmuştur. Yaşanan bu olaylar 24 Ocak 1980 sonrasında, özellikle 1983 yılında iktidarda olan ANAP dönemi itibariyle Türkiye ekonomisini de etkisi altına almıştır. Türkiye'de akademik, politik ve bürokratik çevrelerde ekonomideki sorunların çözümünde özerk Merkez Bankalarınca sıkı para politikası yürütülmesi gerektiği düşüncesi hakim olmuştur (Yılmaz ve Arı, 2013: 12-13).

80'li yıllardan sonra Keynesyen politikalar bırakılmış olsa da daha sonraki dönemlerde, ekonomilerde yaşanan sorunlar nedeni ile Keynes'in İktisat politikalarının sorunları çözmek için gerekli olduğu anlaşılmıştır. Günümüzde birden fazla ekonomi politikası uygulanmakta ve Keynes iktisadının oluşturduğu politikalar da devrin şartlarına uyarlanarak kullanılmaktadır. 2008 yılında gerçekleşen krizden ülkeler, para ve maliye politikalarının her ikisini de kullanarak çıkmaya çalışmışlardır. Türkiye'de Keynesyen politikalar vasıtası ile maliye ve para politikaları kullanarak krizin kötü etkilerinden kurtulmaya çalışmıştır. Para politikası uygulaması olarak Merkez Bankası piyasalara likidite desteği vermiş ve faiz indirimi yaparak finansal sistemin ve kredi piyasalarının canlı kalması için çaba göstermiştir. Bir yıllık sürede yapılan toplam faiz indirimleri ile gelişmekte olan ülkeler arasında

en erken faiz indirimine başlayan ve toplamda en fazla faiz indiren TCMB olmuştur. Yaşanan kriz sonucu uygulanan para politikaları kapsamında Merkez Bankasının öğrendiği ders, Merkez Bankasının fiyat istikrarının yanında finansal istikrarı da gözetmesi gerektiği olmuştur. Bunun yanında uygun politika araçlarını bu gibi durumlarda devreye sokması gerektiğini kavramıştır (Doğru, 2012: 391).

Maliye politikası uygulaması olarak hükümet, otomotiv ile dayanıklı tüketim mallarında vergi indirimi yaparak azalan talebi canlı tutmak için çabalamıştır. Vergi indirimi sonrasında 2009 yılı ilk çeyreğinde %15,79 düzeyine çıkan işsizlik durmuş ve yılın sonuna gelindiğinde %13,21 düzeyine inmiştir. Kriz sonrasında 2009 yılı ilk çeyreğinde ekonomi %14,7 oranında küçülmüştür. Ama gevşek para ve maliye politikalarının uygulanması sonucunda ekonomideki büyüme artışa geçerek 2009 yılı sonuna gelindiğinde %5,8 olarak gerçekleşmiştir (Doğru, 2012: 392).

BÖLÜM 3: TÜRKİYE'DE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ENFLASYON SÜREÇLERİ

3.1. 1920 – 1940 Arası Dönemde Enflasyon

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu ilk zamanlarda özellikle 1923-1929 döneminde güçlü ve istikrarlı para anlayışına dayalı sıkı bir para politikası uygulanırken, genişletici bir maliye politikası benimsenmemektedir (Giray, 2006: 226). Öte yandan bu dönemde borçlanmaya ve açık finansman düşüncesine sıcak bakılmayarak, elde edilen gelirler ile harcamaların yapılması kararı verilmiştir. Bu dönem içerisinde yapılan denk bütçe uygulamasına ciddi anlamda önem verilmektedir (Yiğit, 2013: 61).

1930 ve 1931 yılları devletçi politikaların sıkı uygulandığı yıllardır. 1929'lara kadar batı ekonomilerinde devam eden ekonomik istikrar, Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Ancak 1929 yılından sonra dış borç ödemelerine başlanması Türk Lirasının değer kaybetmesine sebep olmuştur. 1929 yılında dünya ekonomilerinde görülen krizin etkisiyle TL'nin değer kaybetmesi hızlanmıştır. Yaşanan olaylar sonucunda para arzın da denetim sağlayacak ve TL'nin değerini koruyacak bir Merkez Bankasının kurulması gerekliliği doğup 11 Haziran 1930 yılında banka kurulmuştur. Bu dönemlerde hızlı parasal genişlemeler olmasına karşın bunun küçük bir yanı fiyatlar genel seviyesine yansımıştır (Karaçor ve Atabey, 2001: 118).

Cumhuriyetin kuruluşu ile aynı zamanlarda ortaya çıkan Büyük Buhran sonucunda küresel ekonomilerde meydana gelen durgunluk, Türkiye ekonomisinde yüksek düzeyli enflasyon oluşmasına engel olmuştur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kurulmasına kadar geçen süre zarfında emisyon görevinden sorumlu olan Osmanlı Bankasıdır (Doğruel ve Doğruel, 2005: 34). Öte yandan banka, Lozan Anlaşması'nın getirmiş olduğu geçici kısıtlamalara bağlı bir şekilde 1929 senesine kadar Cumhuriyet yönetiminin kontrolünün dışında faaliyette bulunmuş ve hükümetin para basımı yaparak harcamalarını finanse etme yolunu kapatmıştır. Bu durum enflasyon artışlarını engellemiştir. Türkiye ekonomisine Büyük Buhran'ın getirdiği en ciddi sorun, küresel ekonomiler üzerindeki tarımsal ürünlere olan talep

düşüşü şeklinde gerçekleşmiştir. 1930'lu yıllarda fiyatlardaki düşüşler hız kazanmış ve bu etki sonucunda Türk çiftçilerinin gelirleri ile ülkenin elde ettiği döviz kazancı azalmıştır (Yiğit, 2013: 61).

3.2. 1940 – 1960 Arası Dönemde Enflasyon

Türkiye'de tüketici fiyat endekslerinde görülen ilk dikkat çekici yükseliş İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu, 1940–1943 yılları arasındaki zaman zarfında gözlemlenmiştir. Bozulan dış ticaret rejimi ile artan askeri harcamaların ve düşen vergi gelirlerinin etkisi sonucu ekonomi zarar görmüştür (Ermişoğlu, 2011: 4).

1929 yılında meydana gelen kriz sonrası, tüm ülkelerin ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de deflasyonist bir durum meydana gelmiş ve 1934 yılına kadar etkisini göstermiştir. 1934 yılında etkisini kaybeden deflasyonist sürecin sonunda, İkinci Dünya Savaşı yıllarının yaşandığı 1940 sonrasında para arzı, 1940 öncesine nazaran ciddi ölçüde artış göstermiştir. Para arzı artışı fiyatlar genel seviyesini yükseltmiştir. Enflasyon artışına bir diğer neden İkinci Dünya Savaşı döneminde başta emek olmak üzere üretim faktörlerinin üretim için yeterli miktarda kullanılamamış olmasıdır. Bu yüzden üretim seviyesi gerilemiş ve fiyatlar genel seviyesinde artışlar meydana gelmiştir (Ceylan, 2013: 57). Türkiye ekonomisinde fiyat artışlarının çift haneli rakamlara ulaştığı yıllar 1942 ve 1943 seneleri olmuştur (Kalaycı, 2002: 272).

Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş ve sıcak savaşın getirdiği kötü etkilerden uzak kalmış olsa da her an savaşa girme ihtimaline karşı tedbir olarak orduyu savaş için hazır tutmuştur. Bu özellikle üretim ve istihdam açısından ciddi sıkıntıların doğmasına sebep olmuştur (Giray, 2006: 241). Bunun yanında savaşa katılan ülkelerin ticaret imkanlarının daralması Türkiye'nin ithalatını azaltmış ve ekonomideki mal kıtlıklarının daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. Yaşanılan dönemde Türkiye düşük bir büyüme hızı ve yüksek enflasyon ile karşı karşıya kalmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası savaş yıllarında görülen sıkıntılar, kıtlıklar ve bireysel özgürlüklerin sınırlandırılmış olması bunun yanında savaş zamanında meydana gelen zengin sınıfların birikimlerini daha liberal bir ortamda en iyi biçimde

değerlendirmek istemeleri gibi bir takım durumlar görülmüştür. Bu etkiler ile girilen 1950 seçimlerinde Demokrat Parti iktidar koltuğuna oturmuş ve bu parti yönetiminde Türkiye Cumhuriyeti 1960'a kadar yeni bir ekonomik döneme adım atmıştır (Saraç, 2009: 57-58).

Siyasi açıdan 1946 yılı tek parti sisteminden, çok partili parlamenter sisteme geçişin başladığı tarihtir. 1946 yılı ekonomik açıdan da dönüm noktası olmuştur. Bunun nedeni, 16 senedir sürekli bir şekilde takip edilen korumacı, kapalı, içe dönük ve dış dengeye dayalı iktisat politikalarının yavaş yavaş gevşetilmesidir (Boratav, 2009: 93). Buna ek olarak ithalat serbestleştirilip yüksek miktarda artırılmış ve dış açıklar kronikleşmeye başlamıştır. Bunun etkisiyle yabancı sermaye yatırımları, dış yardım ve krediler vasıtasıyla ayakta duran bir iktisadi yapı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, serbestleşme ile oluşan dış ticaret rejiminin neticesi olarak, iç pazara dayanan bir sanayileşme programı yerine dış pazarlara dayanan tarım, madencilik, inşaat sektörü ve alt yapı yatırımlarına öncelik veren bir kalkınma düşüncesi ön plandadır. Liberal dış ticaret uygulamaları bu dönemin sonunda uzun bir süre için terk edilecektir. Fakat dışa bağımlı bir noktaya gelen ekonomik ortam, Türkiye ekonomisinde kalıcı bir unsur olma özelliği kazanacaktır (Yurdakul, 2001: 151).

Tablo 3.1: Türkiye'de 1940–1960 Dönemi TÜFE Fiyat Endeksindeki Değişim Oranları

Yıl	**1940**	**1941**	**1942**	**1943**	**1944**	**1945**	**1946**
TÜFE(%)	8,5	19,6	66,7	45,8	2,5	0,9	-3,8
Yıl	**1947**	**1948**	**1949**	**1950**	**1951**	**1952**	**1953**
TÜFE(%)	1,5	1,4	7,5	-4,3	-1,1	5,1	4,8
Yıl	**1954**	**1955**	**1956**	**1957**	**1958**	**1959**	**1960**
TÜFE(%)	9,0	11,9	11,5	12,5	15,7	22,6	7,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923–2013: 555.

Tabloda 1940 sonrasında enflasyon oranlarının giderek arttığı görülmektedir. Bu yıllarda İkinci Dünya Savaşı, dış bir şok etkisiyle enflasyona neden olmuş ve yıllık enflasyon tüketici fiyatları ile 1942 yılında %66,7 ve 1943'te %45,8 olarak

gerçekleşmiştir. 1944 yılı sonrasında enflasyon oranları giderek azalmaktadır. (Tablo 3.1)

Türkiye ekonomisi geçmiş dönemlerden devralınan döviz rezervleri, Kore Savaşı ve artış gösteren dış yardımların oluşturduğu etkiyle ticaret hadlerinin kendi lehine işlemesini sağlamıştır. Ekonomik faaliyetlerde görülen canlanmalar, artan emisyon düzeyinin enflasyonist etkilerini geciktirmiştir. Öte yandan 1951-1953 yılları arasında üretimi gerçekleşen tarımsal ürünler iklim koşullarının etkisiyle çok bereketli olmuştur (Yiğit, 2013: 65-66).

1950-1953 dönemi Türkiye ekonomisinde büyük hareketliliğin ve bolluğun yaşandığı dönemdir. 1950 yılında -4,3 ve 1951'de -1,1 negatif enflasyon oranları görülmüştür. Dönemin ilk yıllarında artış gösteren yatırımlar, tarım alanlarındaki yüksek ürün artışı ve dış yardımlar ile karşılanıyordu. Milli gelirde artış, tarımsal üretimden kaynaklanmaktaydı. Ancak dönemin ortalarına gelindiğinde ekilebilir toprakların sınırlarına ulaşılması sonucu darboğazlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sonuç olarak, 1954 yılında hareketlenen fiyatlar, 1957 ile 1959 yılları arasında en üst seviyeye ulaşarak sırasıyla %12,5 ve %22,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, talep enflasyonu gibi görünen bir durum bulunmaktadır. Ekonomik sektörler arasında denge sarsılmış, üretim ve ithalat vasıtasıyla beslenen mal ve hizmet arzı ekonomideki talebi karşılayamamış ve fiyatlar genel seviyesinin artmasına neden olmuştur. 1950'den sonra Türkiye'de özellikle çimento ve şeker fabrikalarına yatırımlar artmıştır. Ama bu yatırımlar daha üretime geçemeden talebin yükselmesi sonucunda gene fiyatlar yükselmiştir. Bu yaşananlar sonucunda 4 Ağustos 1958 tarihinde "istikrar tedbirleri" ilan edilerek enflasyonla mücadele yöntemleri uygulamaya konulmuştur. 1959'da enflasyon sorununun çözümünde bir ölçüde dış yardımlar etkili olmuştur. 1950 ile 1957 yılları arası kurulan endüstrilerde (özel ve kamu) dış yardımların etkisi büyüktür. Fakat bu sanayi yapısı Türkiye Cumhuriyetini her dönem enflasyona itecek bir faktör şeklinde ortaya çıkmıştır (Yurdakul, 2001: 152).

1958 istikrar tedbirleri sonucunda, ödemeler bilançosunda gerçekleşen açığı azaltmada ve enflasyon ile mücadelede başarısız olunmuştur. Çünkü alınan bu

önlemler 1958 ile 1959 yılları arası kısmen uygulanmış ve 1960 senesinde kredi tavanları arttırılarak fiilen kaldırılmıştır. Netice itibariyle 4 Ağustos 1958 tedbirleri, kamu harcamaları ile ilgili tedbirleri uygulamaya koymamış ve para arzının daraltılıp etkisinin geç oluşması sonucu fiyat artışlarının devam etmesine sebep olmuştur. 1950 ve 1960 dönemleri arası devlet altyapı yatırımlarına önem vermiş ve ekonominin kıt kaynakları üstündeki baskıyı arttırmıştır. Devlet etkili bir maliye politikası uygulamayınca yapılan harcamaların çoğu Merkez Bankası kaynaklarınca finanse edilmiştir. Genişleyici maliye ve para politikası sonucu enflasyon körüklenip, ödemeler dengesi açıklarının artmasına sebep olmuştur. Özetle Türkiye ekonomisi 1950-1960 döneminin ilk yarısı elverişli iç ve dış şartların bir arada bulunması, önceki yıllarda yapılan birikim sonucunda önemli gelişmeler yaşamıştır. Ancak dönemin ikinci yarısında ekonomi dış ödeme açıkları ve enflasyon durumu ile bunalıma girmiştir. Türkiye ekonomisinin yeniden dengeye ulaşması için 1963 yılı ile birlikte Planlı Döneme geçilmiştir (Karaçor ve Atabey, 2001: 122).

3.3. 1960 – 1980 Arası Dönemde Enflasyon

Türkiye Cumhuriyetinde planlı döneme geçiş olan 1960'lı yıllar, ülkede düşük enflasyon düzeyini devam ettiren bir ekonomi politikasının, başarıyla uygulanmış olduğu seneler olarak söylenebilir (Doğruel ve Doğruel, 2005: 171). 1960'tan 1970'e kadar görülen yüksek büyüme oranlarına rağmen iki haneli enflasyona rastlanmamıştır. Belirtilen yıllarda ülkedeki tüketim alışkanlıklarının farklılaşması ve köylerden kentlere göçün artmaya başlaması sonucunda, bu yıllarda iç talepte önemli yükselmeler olmuştur. İthal ikameci sanayileşme stratejisinde ilk senelerde olumlu sonuçlar alınmıştır. Fakat talebin artması ile paralel şekilde sanayinin ithal girdiye olan talebinin de hızla yükselmesi sonucu, 1970 yılına ulaşıldığında ödemeler dengesinde bozulmaya sebep olmuştur. Yükselen döviz talebi sonucunda planlı dönemin ilk devalüasyonu 10 Ağustos 1970'te yaşanmıştır. 1970 yılına gelindiğinde yeniden iki haneli enflasyon %11 olarak gerçekleşmiştir (Ermişoğlu, 2011: 5).

1967 yılında Türkiye kurmuş olduğu sanayiler sebebiyle fiziki sermaye malları (makine, teçhizat, ara mal ve enerji) açısından dışa bağlılığı artmış bir ülke durumundaydı. Bu dönem içerisinde ekonomik yapının dışa bağımlı olması üç

faktöre bağlanabilir. İlk olarak, dışa bağımlı olarak kurulmuş olan ve montaj sanayi adı verilen (otomotiv ve elektrikli ev eşyaları başta olmak üzere) endüstrinin ekonomi içerisindeki payının artmasıdır. İkinci olarak, enerji alanında dışa dönüklüğün yükselmesi ile petrole olan bağımlılığın artışı endüstriyi dışarıya bağlamaktadır. Son olarak, Türkiye'nin hava durumuna bağlı olan tarımsal faaliyetler ile ilgilidir. Geçen zamanla gübre ve traktör kullanımı artırılıp bu noktada dışa bağımlılık azaltılmıştır. Ancak yeteri kadar gübre ve traktör endüstrisi kurulamadığı için tarımsal üretim dışa bağımlı bir duruma gelmiştir. Bu yıllarda dış ticaret dengesinde dış açık yükselme eğilimine girmiştir. Aynı senelerde toplam para arzı ile toplam eşya fiyatlarının da beraber yükselme eğilimine girmiş oldukları gözlemlenmektedir. İçerdeki fiyat artışıyla birlikte, o zamana kadar baskı altına alınmaya çalışılmasına rağmen artan ithalat talebi, 1970 devalüasyonuna karar verilmesine sebep olmuştur (Yurdakul, 2001: 153).

1970 devalüasyonunun faydası işçi dövizlerinde artışa neden olmasıdır. İşçi dövizleri ihracat geliriyle birlikte ithalatın finansmanını sağlayabilir noktaya gelmiştir. Fakat 1970 devalüasyonun ardından fiyatlarda artış baş göstermiştir (Çelebi, 2001: 61). Bir yandan, işçi dövizleri ile finansmanı sağlanan dış ticaret mal bolluğu oluştursa bile ekonominin ithal ürünlere bağımlı olması maliyetlerin yükselmesine, bu da enflasyona sebep olmuştur. Öte yandan bu dövizler mal karşılığı olmadan içerde (döviz satılırken) para basılmasına neden olmuştur. Bu sebeple "para-mal" dengesi paranın lehine bozulunca fiyatlar yükselmeye başlamıştır (Yurdakul, 2001: 153).

Türkiye 1970'li yılların ardından enflasyon oranlarının hızla artmaya başladığı bir süreç içine girmiş, 1970-1979 dönemi uzun süreli enflasyon trendinin başlangıcı olmuştur (Emirmahmutoğlu vd., 2010: 6). 1973 yılındaki petrol fiyatlarında yaşanan aşırı artış ve 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı ile devamında gerçekleşen ambargoların siyasi ve ekonomik etkileri olmuştur (Yiğit, 2013: 71). Gelişen hassas siyasi ve ekonomik ortamda devlet yeni bir ekonomik krizi göze alamayarak kamu yatırımlarını ciddi anlamda arttırmıştır. Kamu yatırımları 1973 yılında GSYH'in %7'si civarlarında iken 1977 yılında %13 düzeyine çıkmıştır. Devlet tekrar petrolü sübvanse etmeyi seçip petrol fiyatlarındaki artışı belli bir düzeye kadar iç piyasalara yansıtmamaya çalışmıştır. Netice itibariyle 1974 ile 1977 yılları arasında Türkiye

ekonomisinde yılda ortalama %7,7 oranında büyüme görülmüştür. Ama ekonomik büyüme elde bulunan rezervleri tüketerek ve önemli ölçüde borçlanarak sağlanabilmiş, bu nedenle büyümenin maliyeti oldukça büyük olmuştur. 1975-1977 seneleri arasında yurtdışından ciddi oranda borçlanma yapılmış, 1970 yılında 2 milyar dolar düzeylerinde olan dış borç 1977 yılına gelindiği zaman 10 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Ekonomideki dengenin giderek bozulması buna ek olarak yabancı bankaların 1977 yılında Türkiye Cumhuriyetine kredi vermeyi reddetmesi ile beraber Türkiye ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmış, şiddetli bir döviz kıtlığı problemi yaşamıştır (Tatlıyer, 2016: 13).

1973-1974 arasında yaşanan petrol krizi, elde bulunan döviz rezervlerinin kullanılması ve kısa vadeli borçlanma yoluna gidilmesi ile bir süre ertelenmiştir. Fakat değişen dünya koşullarına adapte olamama ve özellikle 1974 Kıbrıs harekâtı sırasında uygulamaya konan ambargo sonucu 1977 yılından sonra ödemeler dengesinde ciddi açıklar baş göstermiştir. 1970'li senelerin sonlarında Türkiye ekonomisinde zorlaşan koşullar yaşamın tüm alanlarında kendisini hissettirmiş ve 1980'li yıllarda enflasyonun üç haneli düzeylere yükselmesine neden olmuştur (Aydoğan, 2004: 93). 1970-80 arasında oluşan döviz ve enerji darboğazları sanayi sektörünü kötü yönde etkileyerek eksik kapasite kullanımına neden olmuştur. Sanayi endüstrisindeki gerilemenin etkisi GSMH'yı etkilemiş ve toplumun refah seviyesinde azalmalara sebep olmuştur. Şiddetlenen bunalım ve enerji darboğazları sanayi endüstrisinde hissedilirken işsizlik oranlarında yükselme olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2009: 155-156).

Tablo 3.2: Türkiye'de 1960–1980 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları

Yıl	TÜFE Değişim Oranı (%)	TEFE Değişim Oranı (%)
1960	7,4	5,3
1961	1,3	2,9
1962	3,8	5,7
1963	6,5	4,2
1964	0,8	1,2
1965	6,7	8,1
1966	5,5	4,8
1967	6,3	7,6
1968	4,1	3,2
1969	5,7	7,2
1970	11,8	6,7
1971	21,8	15,9
1972	15,3	18,0
1973	15,8	20,5
1974	15,4	29,9
1975	19,0	10,1
1976	16,4	15,6
1977	22,5	24,1
1978	53,3	52,6
1979	62,0	63,9
1980	101,4	107,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923–2011: 602-603.

Tablo 3.2'de görüldüğü üzere planlı döneme geçiş olan 1960'lı yıllarda izlenen politikalar sonucunda enflasyon oranı düşmüştür. Türkiye 1970'li yıllarda özellikle 1975 sonrası dönemde enflasyon sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. 1976 yılında %16,4 olan enflasyon oranı, 1977 yılında %22,5'e yükselmiş ve devam eden yıllarda da artışlar sürmüştür. 1980 yılında enflasyon üç haneli rakamlara ulaşarak %101,4 seviyesine yükselmiştir.

1973-1977 arası Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmış ve özellikle 1970'li senelerin ikinci yarısından sonra Türkiye ekonomisi enflasyonist bir sürece girmiştir. 1971-1980 döneminde genel itibariyle yüksek fiyat artışları, işsizliğin artması ve dış ödemeler dengesi sorunları görülmüştür. Karşılaşılan sorunlar ekonomiyi o güne kadarkinden daha ağır bir bunalımla karşı karşıya getirmiştir (Karaçor ve Atabey, 2001: 124).

Türkiye'de 1950 ve 1970'li yıllar arası yaşanan yüksek enflasyon durumlarının sebebi olarak, tüm dünyayı etkileyen iki önemli petrol krizinin meydana gelmesi örnek gösterilebilir. Bunun yanında KİT'lerdeki bütçe açıklarının kapatılması için Merkez Bankası kaynaklarının kullanımı sonucunda, enflasyonun gerçekleşmiş olduğu söylenebilir (Erol, 2008: 127). 1970 senesindeki devalüasyon ve sanayi için önemli olan petrolün 1970'li yıllar boyunca değerinin devamlı yükselmesi, ithal ikameci sanayileşme gereği olarak gerçekleştirilen yatırım ve ara malları ithalatındaki fiyatların artmasına sebep olmuştur. Bu etki enflasyondaki temel yükselişin nedeni olarak görülmüştür. Bu bağlamda 1970'li yıllarda görülen enflasyon dışarıdan ithal edilmek zorunda kalınan bir enflasyon şeklinde nitelendirilebilir. Kısaca kamunun, ekonomik büyümenin temel kaynağı olarak görülmüş olduğu bu dönemde; kamu açıklarının parasal büyüme sayesinde finanse edilmesi ve meydana gelen büyük arz şokları, enflasyonu etkileyen en büyük etkenler olmuştur (Ceylan, 2013: 58).

3.4. 1980 – 2000 Arası Dönemde Enflasyon

Kronik yüksek enflasyon ile Türkiye 1970'lerin bitiminde karşılaşmıştır. Devam eden 30 yıl boyunca ortalama enflasyon oranları %60 - %70 düzeylerinde hareket etmiştir (Doğru, 2014: 114). 1971 - 1972'de büyüme artışı, 1973'te meydana gelen petrol krizi ile beraber düşüşe geçmiş, 1976 yılında tepe noktasına ulaşan bu durum 1978-1980 krizinden de etkilenmiştir. Bu dönemde negatif büyüme oranları gerçekleşmiş, döviz dar boğazı ve dış borç sorunları yaşanmıştır (Tarı ve Kumcu, 2005: 163).

1980'li yıllar öncesinde kamu sektörü içinde mal ve hizmet üretimi ve satımı ile ilgilenen kamu iktisadi teşebbüsleri ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarını istedikleri gibi belirleme konusunda serbest olmalarına rağmen, gerektiği zaman bir takım temel mal ve hizmetlerin fiyatının tespiti Bakanlar Kumluna bırakılmıştır. Belirlenen fiyatlar maliyetin altında ise gerçekleşebilecek görev zararının bütçeden karşılanacağı belirtilmiştir. Temel mal ve hizmet kapsamı farklı tarihlerde Bakanlar Kurulu kararları neticesinde genişletilmiştir. Elektrik, kömür, çimento, teçhizat, kükürt, göztaşı, kağıt, zirai mücadele ilacı, et, süt, şeker gibi mallar ile Devlet Demir Yolları, Denizcilik bankası, Denizcilik Bankası Deniz Nakliyat'ın yük taşıma hizmetleri de temel mal ve hizmetler kapsamı içindedir. Temel mal ve hizmet kapsamının bu denli geniş olması fiyatların düşük oranda belirlenmesi ve uzun zaman aralıklar ile fiyat düzenlemeleri yapılması sonucu işletmelerin görev zararları büyük oranlarda gerçekleşmiştir. Bu durum neticesinde bir yandan enflasyon şiddetlenirken diğer yandan bu malların satışı ile uğraşanlara ciddi ekonomik rantlar sağlanmıştır. Bu durum Türkiye'de üretken olmayan marjinal bir sektörün doğmasına neden olmuştur (Parasız, 1990: 88).

Takip eden senelerde meydana gelen finansman sorunları, yüksek enflasyon düzeyi, ihracatın ithalatı karşılama düzeyinin giderek azalması, yurtiçi tasarruf miktarı yetersizliği sonucu yatırımların gerçekleştirilememesi, kısa vadeli olmak üzere ülkede ciddi bir yüke neden olan dış borç sorunu, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin başarısızlık ile son bulması, özel sektörün ekonomi içerisinde yetersiz kalması ve ekonominin bütün yükünün kamu kesimine yüklenmesi gibi birtakım sorunlar görülmüştür (Aykırı, 2008: 63). Bu problemler Türkiye'de 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları'nın alınmasına sebep olmuştur. Hayata geçen bu kararlar Türkiye ekonomisinde ciddi bir değişimin başlangıcıdır. Uzun dönemdir uygulanan İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi bırakılarak, ihracata dayalı ve serbest piyasa ekonomisi merkezli bir düzene geçilmiştir. Devletin ekonomideki rolü azaltılarak özel sektörün teşvik edildiği bu süreç, Türkiye ekonomisinde bir milad kabul edilmektedir (Çiftci, 2015: 85-86).

Ekonomik istikrar programının 24 Ocak 1980 tarihinde ilan edilmesi ile esnek döviz kuru sistemine geçilmesi, ithalatın serbestleştirilmesi, yabancı sermayenin yanında

ihracatın teşvik edilmesi, yapılan fiyat kontrollerine son verilmesi ve sıkı maliye politikasının uygulanması düşünülmüş ve ekonomik olarak serbestleşmenin ilk basamağına adım atılmıştır (Çelebi, 2001: 62). Program vasıtasıyla 1981 senesindeki enflasyon %101,4 oranından %34 düzeyine, 1982' de %28 düzeyine indirilerek ciddi bir başarı gerçekleştirilmiştir. Fakat 1986 yılında IMF ile yapılan Stand – By anlaşmasının sona erişi, sıkı maliye politikalarının bırakılması ve özellikle kamu yatırımlarının yükseltilmesi enflasyonu tekrar tırmandırmıştır. 1987'de %38,9 seviyesinde olan enflasyon rakamı 1988 senesinde %73,7 seviyesine yükselmiştir. Bundan dolayı 1988 yılında yüksek döviz kuru politikası bırakılarak enflasyonun kontrolü, Türk Lirasının reel olarak değer kazandırılması için çalışılmıştır (Güney ve Ceylan, 2014: 149-150).

1971-1979 arası yüzde 26,8 olan ortalama yıllık TEFE artışı 1981-1989 yıllarında yüzde 42,3'e ve ortalama yıllık TÜFE artışı ise yüzde 25,8'den yüzde 43'e yükselmiştir. Özellikle 1987 milletvekili seçimleri ile beraber maaş-ücret artışları ile desteklenmeye başlayan iç talep artışları, enflasyon düzeyinde yeni bir yükselişe neden olmuştur. Seçim zamanında uygulanan genişleyici maliye politikalarının kötü etkilerini gidermek için, 1988 yılı Şubat ve Ekim aylarında bazı kararlar alınmıştır. Fakat alınan kararlar büyümenin olumsuz etkilenmesine ve enflasyonun artmasına neden olmuştur (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2004b: 3).

1980'li yıllarda enflasyonda görülen artış; hükümetin uyguladığı yanlış ekonomi politikaları ve para arzının arttırılmasından, kamu sektöründeki açıkların yükselmesinden, iç ve dış borç faizlerinin devamlı artışından kaynaklanmaktadır. Hükümetin, artış gösteren harcamaların finansmanı için kullanmış olduğu borçlanma sonucunda dış borç stoku 1980 yılında 15,7 milyar dolar iken 1991 yılında 50,4 milyar dolara yükselmiştir. İç borç stoku 1980 yılında 721 milyon TL iken 1991 yılında 97,647 milyar Türk Lirasına yükselmiştir. Bu borçlanma politikası ile faiz hadleri yükselmiş ve özel kesimin reel yatırımlarında azalmalara sebep olmuştur (Çiftci, 2015: 85).

Tablo 3.3: Türkiye'de 1980–1991 Dönemi İç ve Dış Borç Stoku, Bütçe Dengesi ve Faiz Oranları Serisi

Yıl	Dış Borç Stoku (Milyar Dolar)	İç Borç Stoku (Milyon TL)	Bütçe Dengesi (Milyon TL)	Faiz Oranları (%)
1980	15 734	721	-167	33,00
1981	16 627	991	-123	35,00
1982	17 858	1 341	-157	50,00
1983	18 814	3 173	-312	45,00
1984	20 823	4 634	-979	45,00
1985	25 660	6 973	-786	55,00
1986	32 206	10 514	-1 407	48,00
1987	40 326	17 218	-2 598	52,00
1988	40 722	28 458	-3 860	83,90
1989	41 751	41 934	-7 502	58,80
1990	49 035	57 180	-13 288	59,40
1991	50 489	97 647	-33 516	72,70

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923–2013: 591-618.

Tablo 3.3'e bakıldığında 1980'li yıllarda hükümetin, kamu harcamalarının finansmanı için kullanmış olduğu borçlanma sonucunda dış borç ve iç borç stokunun yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Bu süreçte bütçe dengesinde de açıklar artmaya devam etmiştir.

Kamu kesimi açıkları Türkiye'de enflasyonist durumu besleyen en önemli etkenlerden biridir. Açıkların finansmanında 1986 yılına kadar çoğunlukla Merkez Bankası kaynakları kullanılırken, kamu finansman politikasında düzenlenen bir değişiklikle 1986 yılından itibaren iç borçlanma, bir finansman yöntemi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yüksek faizli ve kısa vadeli borçlanma senetlerinin piyasaya sürülmesi borç stokunun devamlı olarak artmasına sebep olmuştur. Kamu harcamaları içerisindeki transfer harcamalarına ayrılan pay sürekli olarak artmıştır. Transfer harcamalarındaki devamlı artış, bütçe harcamaları içerisinde olan sağlık, eğitim ve yatırım harcamalarının azalmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı ülkedeki

fiziksel ve beşeri sermaye gücü azalmış, uzun dönemde büyüme performansı negatif yönde etkilenmiştir. Kamu kesimi mali dengesindeki sorunlardan kurtulmak ve enflasyonist oluşumu durdurmak için uygulanan istikrar programlarına, yapısal reformlar ile destek verilmemiştir. Bu nedenle bütçe açığı ile fiyat artışlarında geçici bir iyileşme yaşanmasına rağmen tekrar bütün dengeler sarsılmış ve bozulmuştur. Kısa vadeli sermaye girişi ile devam ettirilen borçlanma politikası sonucu yüksek faiz yanında, baskı altına alınmış kur politikası uygulamalarını mecburi kılmıştır. Ekonomide kırılganlığı artıran bu durum iktisadi birimlerin enflasyon beklentilerini kalıcı hale getirmiştir. Ayrıca uygulanan istikrar programlarının güvenilirliğini zedelemiştir (Tarı ve Bozkurt, 2006: 3).

Türkiye ekonomisinde 1989 yılından sonra gelir gider dengesi ciddi anlamda bozulmuştur. Kamudaki açıkların genişlemesi yapısal sebepler sonucu oluşmuştur. Vergi sisteminin etkin kullanılmaması, devletin yeteri kadar vergi toplayamamasına sebep olmuştur. 1985 yılında bütçe yasası ile Hükümete konsolide bütçe gider-gelir arasındaki farkın iki katına kadar iç borçlanma imkanı verilmiştir. Devlet borçlanmak amacıyla faizleri arttırma yolunu kullanmıştır. Ülkeye sıcak para çekmek için yurtiçi faiz oranlarını yurt dışı faiz oranlarından daha yüksek olarak belirlemiştir. Öte yandan DİBS'i cazip göstermek için getirileri arttırılmış, vergi ve harçlardan muaf tutulmuştur. Devlet borcunu borç ile ödeme gibi bir kısır döngü içine girip, toplam borç yükünün inanılmaz boyutlara erişmesine sebep olmuştur. Özellikle 1993 yılında dış ticaret ile ödemeler bilançosundaki açıklar hızlı bir şekilde artmış, buna karşılık resmi rezervlerde de artış olmuştur. Rekor düzeyde cari açık olmasına rağmen döviz rezervi, sıcak para girişi sonucu yüksek miktarda gerçekleşmiştir (Şahin, 2007: 219-220). Bu durum döviz piyasasında görünürde bir problem olmadığını göstermiştir. Para piyasasında 1993 senesinin ikinci yarısından sonra önemli bir uygulama faaliyete geçmiştir. Hazine ve KİT'lerin Merkez Bankası'na olan borçları silinmiş, Hazine Merkez Bankasından kullanmış olduğu kredilerin karşılığı olarak Merkez Bankası'na vermesi gereken bonoları vermemiştir. Yaşanan olay sonucu Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri vasıtasıyla Hazine bonosu vererek piyasadan para çekebilme imkanı ortadan kalkmıştır. Bu etkenler ekonominin krize girmesinde ciddi anlamda rol oynamıştır (Güney, 2010: 84).

Borçların yüksek faiz yoluyla finanse edilmesi 1993 yılının ortalarına kadar devam etmiştir. Hükümet sanayici kesimden gelen şikayetlerden sonra faiz oranlarını aşağı düşürmeye başladığı zaman mevduattan kopan likit fonlar borsa, döviz piyasası ve altın piyasası arasında gidip gelme sürecine girmiştir. Faiz oranlarının azaltılmasından, İMKB spekülatif sermayeyi kendi tarafına çekebilecek yeterli derinliğe sahip olmamasından dolayı finansal sermaye, döviz cinsinden aktiflere kaymıştır. TCMB döviz kurlarını dengelemek için piyasaya döviz sunmuş ancak başarılı olamamıştır. 1994 senesinin başında finansal kriz patlak vermiştir. Gecelik faiz oranları %70'lerden %700'lere kadar yükselmiştir. Kriz öncesi altı aylık dönemde %65 civarında gidip gelen enflasyon oranı TEFE %106 ve TÜFE cinsinden ise %120 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış oranları ile 1994 senesi, İkinci Dünya Savaşı döneminden sonra Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en yüksek enflasyonunun gerçekleştiği sene olmuştur. Bu kriz sonrası 5 Nisan Kararları yürürlüğe konulmuştur (Güney, 2010: 85).

1978-1980 arasında gerçekleşen döviz krizinden sonra 5 Nisan 1994 krizi ülkede görülen ilk ciddi kriz olmasından dolayı çok önemlidir. 1984-1989 döneminde gerçekleşen genişleme sonrası, 1990'lı yılların ilk zamanlarında ortaya çıkan İran-Irak savaşları ile Körfez Krizinin doğurduğu olumsuz etkiler, Türkiye'nin ihracat yaptığı pazar ortamını sekteye sokmuştur. Yaşanan sorunlara rağmen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1990 ve 1992 yıllarında iki defa para programı ilan etmiştir. Merkez Bankasının bilançosunu düzeltmek amacıyla yaptığı girişimleri sonuca ulaşmadan 1993 yılının sonu ve 1994 yılının başında mali bir sarsıntı gerçekleşmiştir. Sarsıntı neticesinde kamu için gereken finansmanın Merkez Bankası tarafından karşılanması, aynı zamanda hazinenin yapmış olduğu ihalelerin iptal edilmesi piyasalarda ciddi anlamda likiditenin artmasına neden olmuştur. Bu durumun fiyat düzeyine olan etkisini azaltmak amacıyla döviz satışı yoluna başvurulmuştur. Ancak faizlerin piyasa şartları gereği hareket etmemesi kurlar üstünde baskıya neden olmuştur (Doğru, 2012: 347-348).

Tablo 3.4: Türkiye'de 1980–2000 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları ve Genel Bütçe Harcamaları

Yıl	TÜFE Değişim Oranı (%)	Genel Bütçe Harcamaları (Milyar TL)	TEFE Değişim Oranı (%)
1980	101,4	1 102	107,2
1981	34,0	1 544	36,8
1982	28,4	1 664	27,0
1983	31,4	2 790	30,5
1984	48,4	3 973	50,3
1985	45,0	5 767	43,2
1986	34,6	7 844	29,6
1987	38,9	12 276	32,1
1988	73,7	20 539	68,3
1989	63,3	37 750	63,9
1990	60,3	66 820	52,3
1991	65,9	129 236	55,4
1992	70,1	221 215	62,1
1993	66,1	484 101	58,4
1994	106,3	890 425	120,7
1995	88,0	1 704 845	86,0
1996	80,4	3 916 254	76,0
1997	85,7	7 993 610	81,8
1998	84,7	15 466 378	71,8
1999	64,9	27 841 439	53,1
2000	54,9	46 384 291	51,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923–2013: 556.

Tabloda 24 Ocak 1980 İstikrar kararlarının alındığı yıldan sonra enflasyon oranlarının düştüğü ve bu düşüşün 1987 yılına kadar da devam etmiş olduğu görülmektedir. 1986 senesinde IMF ile yapılan Stand – By anlaşmasının sona erişi, sıkı maliye politikalarının bırakılması, kamu iç borç ile dış borçlarının ve yatırımlarının yükselmesi, kamusal alanda yüksek ücret artışları, döviz piyasasında oluşan sarsıntılar ve enflasyonist beklentilerin tesiriyle enflasyon oranlarında artışlar görülmüş ve enflasyon oranı 1988'de %73,7 olarak gerçekleşmiştir. 5 Nisan

Kararları'nın alındığı 1994 yılına bakıldığında TÜFE %106,3, TEFE ise %120,7 oranıyla ülke tarihindeki en yüksek enflasyon oranlarına ulaşmıştır. 24 Ocak İstikrar Kararları'nın alındığı yılda görüldüğü gibi 5 Nisan Kararları'nın alındığı 1994 yılında da enflasyon 3 haneli bir şekilde gerçekleşmiştir. Takip eden senelerde enflasyon oranlarının düşüşe geçtiği görülmektedir. (Tablo3.4)

Uygulanan istikrar programı neticesinde 1994 senesinin ikinci yarısına ulaşıldığında ekonomide canlanma görülüp, enflasyonun da giderek azaldığı gözlemlenmiştir. 1995'e gelindiğinde toplumda iyimser beklentiler vardır: Özelleştirme kanununun çıkması ile özelleştirmeler hız kazanacak, KİT'lerin yükü azalacak, bundan dolayı kamunun borçlanma gereksinimi azalacaktır (Tokgöz, 2001: 252). Gümrük Birliği hedefi gerçekleşecek ve bunun etkisiyle ekonomi içerisinde canlanma meydana gelecektir. Gene bu yılda iç talepte yaşanan artışlar ve yıl sonuna doğru kapasite kullanım ile üretim artışları olması sonucunda ekonomide tekrar büyüme başlayarak yıllık %8 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Enflasyon düzeyi azalarak 1999 yılında %64,9 oranına gelmiştir. 1990'lı senelerin sonlarında ekonomide iyimser durum yerini kötümserliğe bırakmaktadır. Enflasyon azalıyor denirken tekrar artmaya başlamıştır. Yapılan fiyat ayarlamalarının 1998 yılında enflasyonist durumu önleyememesi ve bu yüzden suçlanan özel sektör, 1999 yılına gelindiğinde kamu sektörüne göre daha düşük bir zam yapmıştır. Bu durumda enflasyonun artmasına neden olan kamu sektörü olmuştur (Aydoğan, 2004: 96).

Finansal istikrarın gerçekleştirilmesi düşüncesinin ilk planda olduğu bunun yanında gevşek maliye politikalarının uygulanmış olduğu 1995 ile 1997 arası dönemde kamunun finansman açıklarının düşürülememesi kamunun fiyatlarda ayarlama yapmasını gerekli kılmıştır. Bu durum 1995-1997 arasında enflasyonda düşüşü engelleyen ciddi bir etken olmuştur. Türk Lirasında 1994 krizi sonrasında gerçekleşen değer kaybının etkisi sonucu 1995 yılı başlarında %125 oranlarına kadar fırlayan enflasyon düzeyi, 1997 yılının sonunda sadece %85 düzeyine inebilmiştir. 1998 ile 1999 dönemleri arası uluslararası piyasalardaki kıpırdanmaların faizleri yükseltmesi, gelecek hakkında belirsiz bir ortam doğurmuştur. Bu, iç talebin azalmasına ve enflasyonun 1999 yılında %64,9 düzeyine inmesine sebep olmuştur.

1999 senesinde gerçekleşen Marmara Depremi, ekonomideki iç talepte azalmayı destekleyen bir diğer etkendir (Oğuz, 2010: 8).

3.5. 2000 Yılından Günümüze Kadar Geçen Dönemde Enflasyon

1980 ve 1990'lı yıllarda fiyat istikrarı birçok siyasal otoritenin en önemli hedeflerinden biridir. Fakat 20 yıl boyunca yapısal uyum ile istikrar programları uygulanmış olsa da enflasyon ile mücadelede başarı gerçekleştirilememiştir (Yılmaz ve Arı, 2013: 13). Türkiye ekonomisi 80'li yılların ortalarından itibaren "yüksek faiz, enflasyon ve devalüasyon" sorunları ile karşılaşmıştır. Enflasyon-devalüasyon sorununa çözüm için, IMF bu sarmal içinde olan ülkelere kur çapası modelini uygulatmıştır. 2000 yılına Türkiye, IMF'nin önermiş olduğu döviz kuru hedeflemesi sistemine dayalı bir ekonomi politikası ile adım atmıştır. Politikanın temel düşüncesi; döviz kuru kontrolünü ele alarak enflasyon düzeyinin azaltılmasıdır (Servet, 2010: 49).

Ülkemizde tüketici fiyat endeksi ile ölçülen enflasyon, 1960'lı yıllarda tek haneli seviyelerden artarak, 1980 yılında yüzde 80'in üzerinde ilk olarak zirve noktasına ulaşmıştır. 1994 yılında yüzde 106,3 olarak ikinci zirvesine ulaştıktan sonra, enflasyon aynı yıl içerisinde uygulamaya konulan bir kaç istikrar önlemine karşılık düşüşe geçmiştir. 1999 Enflasyonu ve Mali Uyum Programı'nın, IMF (Uluslararası Para Fonu) ile imzalanan üç yıllık stand-by anlaşmasının ardından enflasyon ciddi ölçüde azalmıştır (Nas ve Perry, 2001: 32).

2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı'nın temel amaçlarını sıralayacak olursak; İlk olarak tüketici enflasyonunu yapısal reformlar ile destekleyip birbirleriyle tutarlı aynı zamanda devamlılık sağlayan gelir, maliye, para ve kur politikalarının eş zamanlı bir şekilde uygulanmasıdır. Bu uygulama ile enflasyonu 2000 yılı sonuna gelindiğinde %25, 2001 yıl sonu %12 ve 2002 yılında ise %7'ye indirmek hedeflenmiştir. İkinci olarak reel faiz oranını uygun düzeye indirmek, üçüncü olarak ekonomik büyümenin arttırılmasını sağlamaktır (Şahin, 2007: 249). Dördüncü olarak ekonomide bulunan kaynakların daha verimli ve adil kullanımını gerçekleştirmek şeklinde belirlenmiştir. Programın bu 4 amacı gerçekleştirebilmesi için, üç temel

unsur üzerinde durularak program inşa edilmiştir. Bunlardan ilki sıkı maliye politikası uygulayıp faiz dışı olan fazlanın yükseltilmesi, ülkede gerekli yapısal yeniliklerin hayata geçirilmesi ve özelleştirmelerin hızlandırılmasıdır. İkinci etken enflasyon hedefi ile uyumlu bir gelirler politikası uygulamasıdır. Üçüncü etken bu unsurların enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesi konusunda yapmış olduğu katkıyı desteklemektir. Ayrıca ekonomide bulunan birimlere uzun dönemli bakış açısı kazandırmak amacıyla, enflasyonun azaltılması odaklı bir para ve kur politikasının uygulanması programın üçüncü temel unsurudur (Erol, 2008: 135).

Enflasyonu düşürme programının hedefi; döviz kuru ile sıkı para politikası uygulayarak ve bankacılık kesiminde yapısal düzenlemeler yaparak enflasyonu kontrol altında tutmaktır. Uygulamada enflasyonu durdurabilmek amacıyla elde bulunan döviz miktarı kullanılacaktır. Buradan hareketle Merkez Bankası kurları enflasyon hedefinin üzerinde yükseltmeyecektir. Türk Lirası döviz giriş ve çıkışına bağlı olacaktır (Yiğit, 2013: 81). 2000 yılı Kasım ayına kadar kamuoyunun verdiği destek ile program başarılı olmuştur. Fakat Kasım ayında likidite ile 2001 yılı Şubat ayında meydana gelen döviz darboğazlarından sonra enflasyonu düşürme programı amacına ulaşamamıştır (Terzi ve Oltulular, 2004: 23).

Şubat 2001 yılında gerçekleşen kriz, Türkiye Cumhuriyetinde yaşanan krizlerin en büyüğüdür. Toplam iç ve dış borç, cari işlemler dengesi, toplam borç stoku ve bankacılık sektöründe bulunan açık pozisyonlara bakıldığı zaman yaşanan krizin bankacılık ve finansal orjinli, ne kadar büyük bir kriz olduğu görülebilir. Ayrıca, krizin gerçekleştiği zamanda küresel anlamda risk alma düşüncesinde, artışın gerçekleşmemiş olması da krizin konjonktürel olmadığını Türkiye'ye özgü bir krizinin yaşanmış olduğunu göstermektedir (Doğru, 2012: 370).

2000 yılında iç borçlanma faiz oranlarında ve enflasyondaki azalmaya rağmen yaşanan kriz sonucunda enflasyon ve faiz oranlarında 2000 yılına göre ciddi bir artış olmuştur. İç borç stokunda 2000 yılına nazaran, faiz oranlarının bazı aylarda yüzde 100'ün üzerine çıkması sebebiyle oluşan artış, kamu kesimi borçlanma gereksiniminin hedeflenenin üstünde olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 2001 yılında gerçekleşen yüksek faizli borçlanmanın kamu kesimi borçlanma

gereksinimini yükselteceği, enflasyonun hedeflenen seviyenin üstüne çıkacağı değerlendirmesi yapılmaktadır. Kamu açığı artışını enflasyon yükselmesi şeklinde belirtmek doğru olmasa da kamu açıklarının etkileri nedeniyle görülen makroekonomik dengesizlikler talep taraflı olmasa bile, maliyet yönlü enflasyon artışına sebep olabilmektedir (Ejder, 2002: 205).

Türkiye 1971 yılından sonra devamlı bir şekilde çift haneli enflasyon durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, 2001 senesine gelinince fiyat istikrarını para politikasının asıl amacı durumuna getiren yasa değişimine kadar yüksek enflasyon sorunu ile olan mücadelesinde başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın uzun sürmesinin sebepleri arasında, enflasyon oranlarında artış sonucu meydana gelen enflasyon belirsizliğinin yer aldığı söylenebilir. Bu belirsizlikteki artışın ciddi neticelerinden biri karar birimlerini fiyat yükselmelerine karşı endeksli kısa vadeli sözleşmeler tarafına çekmesi ve enflasyonda bir atalet durumuna neden olmasıdır (Erkam, 2008: 159).

2000 yılının başında uygulanan makro ekonomik istikrar programının başarısızlığa uğraması sonucu, uygulamada olan politikalarda değişikliğe gidilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Uygulanacak yeni programda önceliğin iç borçların düzenlenmesi ve mali piyasalardaki belirsizliğin azaltılmasına yönelik olduğu belirtilmiştir (Girginer ve Yenilmez, 2005: 105). Kasım 2000 ve Şubat 2001 yılında gerçekleşen finansal krizlerden sonra "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adı ile gene IMF destekli yeni bir makro ekonomik program hazırlanarak 14 Nisan 2001 tarihinde kamuoyuna sunulmuştur (Keyder, 2002: 130). Hazırlanan program sayesinde uzun dönemde enflasyon hedeflemesi sistemine geçilmesi amaçlanmıştır (Şahinoğlu vd., 2010: 29).

Kriz sonrası uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında Türkiye'de meydana gelen krizlerin asıl sebeplerini sıralayacak olursak; sürdürülemez iç borçlanmanın doğması, kamu bankaları ve mali sistemde bulunan sağlıksız yapılar ile diğer yapısal problemlere uzun ömürlü çözümlerin bulunamamasıdır." 2001 yılının 14 Nisan tarihi ile açıklanan söz konusu programın asıl hedefi kur rejimi uygulamasına son verilmesi ile ortaya çıkan güven sorununa ve yaşanan istikrarsızlıklara hızlı bir şekilde son vermektir. Aynı zamanda bu kötü durumun bir daha yaşanmaması için kamu

yönetimi ile ekonominin tekrar yapılandırılmasına yönelik gerekli çalışmaları gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir (Ermişoğlu, 2011: 14). Program amaçlarında; dalgalı kur rejimi kullanılarak enflasyon ile mücadele etmeyi, bankacılık sektöründe kamu ve TMSF içerisinde olan bankaları çabuk ve kapsamlı olacak şekilde tekrardan yapılandırma bulunmaktadır (Tokgöz, 2001: 288). Bu şekilde bankalar ve reel sektör arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırmayı, kamu finansman dengesinin tekrar bozulmaması için güçlendirmeyi, toplumun uzlaşmasına dayanarak yapılacak fedakarlığın bütün kesimlerce adil bir şekilde paylaşılması ve hedeflenen enflasyon ile uyumlu olacak bir gelirler politikası hedeflenmiştir. Buraya kadar adı geçen bütün faaliyetlerde esneklik, etkinlik ve şeffaflık kriterleri çerçevesinde yapısal unsurlarda gerekli yasal altyapının oluşturulması amaçlanmıştır (Oğuz, 2010: 11).

Ülkede ekonominin istikrara kavuşması amacıyla gerekli yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar içerisinde enflasyon hedeflemesi stratejisini uygulayabilmek için Merkez Bankası Kanunu değişikliği de yer almıştır. Kanunda yapılan temel değişiklikler aşağıda sıralanmıştır (Keyder, 2002: 131):

- TCMB'nin temel amacı, fiyat istikrarını gerçekleştirmektir. TCMB fiyat istikrarını gerçekleştirme amacıyla ve hükümet ile çelişmemek kaydıyla mevcut hükümetlerin büyüme ve istihdam için gereken politikalarını destekleyecektir.
- TCMB'ye para politikasının belirlenmesi ile belirlediği politikayı uygulanması konusunda yetki verilerek araç bağımsızlığı sağlanmıştır.
- TCMB'ye belirlenen para politikası uygulamalarında sorumluluk vermek amacıyla hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi bazı şartlar getirilmiştir.
- TCMB'nin Hazine ile kamuya direkt olarak borç vermeme ilkesi benimsenmiştir.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında belirtilmiş olan hususlar göz önünde bulundurulduğu zaman, ekonomideki yönetimin koşulları sağlandığında enflasyon hedeflemesi stratejisine geçileceği anlaşılmaktadır. 2002 yılının başında açıklanmış olan para politikası duyurusunda "gelecek dönem enflasyonuna odaklanan bir para

politikası" ibaresinin yer alması örtülü enflasyon hedeflemesi stratejisine geçildiğine işarettir (Güney, 2010: 92-93).

Örtük Enflasyon Hedeflemesi para politikası aracı olarak düşünülmüş ve kullanıldığı 2002 ile 2005 yılları arası dönemde, Türkiye ekonomisi içerisinde önemli yapısal değişimlerin gerçekleştiği bir dönem olmuştur (Yiğit, 2013: 41). Örtük enflasyon hedeflemesi, enflasyon hedeflemesine yakınsama olarak kullanılacak strateji şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yöntemde enflasyon hedefi belirlenmekte ve uygulanacak para politikaları gelecek dönemki enflasyona odaklanarak uygulanmaktadır. Kısa vadeli faiz oranları gene asıl para politikası aracıdır. Örtük enflasyon hedefi düşüncesinde, enflasyon hedeflemesi yaklaşımının kurumsallaşma, teknik kapasite, saydamlık, hesap verebilirlik gibi etkenleri ön planda tutulmaktadır. Fakat enflasyon hedeflemesi stratejisinden farklı olarak, gösterge niteliğinde enflasyon haricinde farklı parametreler de devrededir. Bu göstergelerin kullanılması ile uygulanacak para politikası enflasyonu etkileme süresi içinde iki yılı bulan gecikmelerle beraber yararlı olabilmektedir (Ceylan, 2013: 65).

Ülkede mali disiplinin daha gerçekleştirilememiş olması, geçmiş dönemlerin enflasyonuna dayalı fiyatlama alışkanlığının sürdürülmüş olması ve döviz kurunun enflasyon ile arasındaki etkileşimin yüksekliği açık enflasyon hedeflemesi stratejisine hemen geçilmesine engel olmuştur. Örtük enflasyon hedefleme uygulaması çerçevesinde yıl sonu enflasyon hedefleri 2002'de %35, 2003 yılı için %20 ve 2004 yılı içinde %12 olarak ifade edilmiş ve hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla parasal araçlar ve kısa vadeli faizler aynı anda kullanılmıştır (Oğuz, 2010: 13). Uygulamaya konan örtük enflasyon hedeflemesi stratejisi yapılan ekonomik reformlar, dış konjonktürde bulunan likidite bolluğunun oluşturduğu iyileşmeler ile bir araya gelince tüketici fiyatları bazında yıllık enflasyon %70 oranlarından aşağıya doğru tek haneli oranlara gerilemeye başlamıştır (Emirmahmutoğlu vd., 2010: 8).

2002 yılından sonra krizlerin neden olduğu ekonomik küçülmenin sonrasında, yeniden yükselme sürecine giren büyüme hızı %7,9'a ulaşmıştır. TÜFE ise 2003 yılsonuna gelindiğinde yüzde 18,4 olarak gerçekleşip hedeflerin altında olmuştur. 2003 yılı makroekonomik alanda belirlenen hedefler ise enflasyon ile mücadele,

borçların azaltılması ve büyümenin devam ettirilmesi olarak belirtilmiştir. Yapısal reformların hayata geçirilmesi, para ve maliye politikalarının iyi ve sağlam olarak uygulanması sonucu enflasyon ile mücadelede hedeflenenden daha iyi sonuçlara ulaşılmıştır. 2004 yılına ulaşıldığında enflasyon oranı yüzde 12 olarak hedeflenmiştir. Programın uygulanması ile başarının elde edilmesi sonucu, belirlenen fiyat istikrarı hedeflerine ulaşılacağına dair olan güveni arttırmıştır (TOBB, 2005: 60). Kapasite kullanımının yükselmesi ve fiyatları arttıracak baskının oluşmaması, Türk Lirası'nın değerlenmesi, enflasyon ile mücadelede ciddi katkılara neden olmuştur. Bu dönem örtük enflasyon hedeflemesi stratejisi şeklinde isimlendirilmiş olup açık enflasyon hedeflemesi stratejisine geçiş için gerekli koşulların oluşmasına yönelik adımlar atılmıştır. 20 Aralık 2004 tarihinde açıklanan 2005 senesi para politikasında, 2006 yılı itibariyle açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçileceği duyurulmuştur (Peker, 2011: 494).

2006 Mayıs tarihinden itibaren dış konjonktürdeki bozulmalar sonucu Japon ve ABD Merkez Bankalarının faiz yükseltme yoluna gitmesi ya da gidebileceği yönündeki beklentiler uluslararası finansal sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkeler aleyhine dönmesine neden olmuştur. Bu yüzden birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'den de sermaye çıkışları gerçekleşmiştir. Bu zamanlarda TL'nin yüzde 30 civarlarında değer kaybına uğraması, gerçekleşen finansal sarsıntıların neden olduğu güvensizlik ortamı ve kurların yükselmesi sonucunda hammadde fiyatlarında artış ile gıda fiyatlarında kuraklık sonucu görülen artışlar bir araya gelerek enflasyon seviyesinin artmasına neden olmuştur. Ayrıca enflasyonun hedeflenenden yüksek çıkmasına sebep olmuştur. Bozulan enflasyon beklentileri ile yükselen enflasyon neticesinde TCMB gecelik faiz oranlarını yükseltip reel faiz oranlarını artırmıştır. 2007 senesinde Türkiye dünya içerisinde en yüksek reel faiz veren ülke olmuştur. 2007 yılının sonlarında ABD'de patlak veren mortgage krizi 2008 yılına gelindiğinde dünyayı etkileyerek küresel bir kriz durumuna gelmiştir. Yaşanan bu olay dünyada ve Türkiye'deki belirsizliklerin ciddi anlamda artmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler 2006 ile 2008 yıllarında enflasyon oranının hedeflenenden yüksek gerçekleşmesine neden olmuştur. 2006 ile 2007' de görülen enflasyonun, hedeflerin üzerine gerçekleşmesi ve 2008 yılında da hedeflenenin üstünde olabileceği beklentisi sebebiyle, TCMB 2008 yılı 3 Haziran tarihinde orta vadeli belirlenen enflasyon

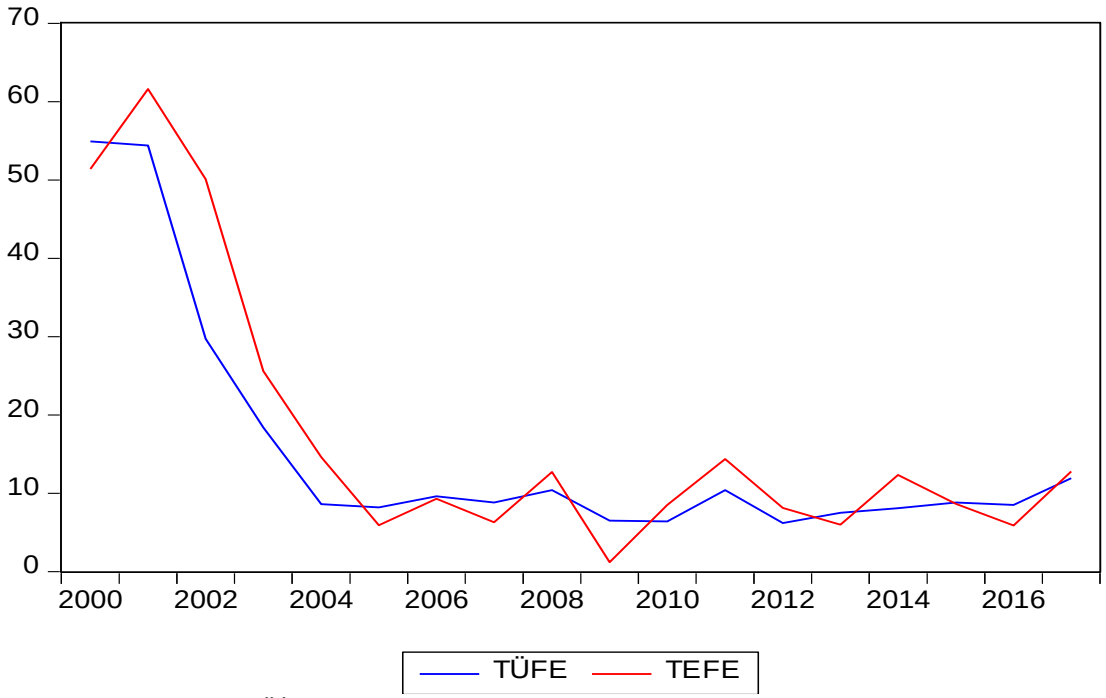
hedeflerini değiştirmiştir. 2009 ile 2010 yılları için yüzde 4 olarak belirlenen enflasyon hedefleri sırasıyla yüzde 7,5 ve yüzde 6,5 olarak değiştirilmiştir. Ek olarak 2011 yılı için de yüzde 5,5'lik bir hedef tahmini yapmıştır (Servet, 2010: 49-50).

2006 yılı itibariyle uygulanan açık enflasyon hedeflemesi stratejisi dönemi ele alındığında, belirlenen hedeflere ulaşılamadığı gözlemlenmektedir. Sebebi 2005 yılından sonra uluslar arası piyasalarda gerçekleşen dalgalanmalar ile enerji fiyatlarında görülen yükselmedir. 2008 yılında gerçekleşen küresel ekonomik krizin neden olduğu etkiyle ekonomide daralma meydana gelmiştir. Daralma sonucunda enerji ve ticarete konu olan malların maliyetlerinde görülen yüksek düzeyli artışlar ile uygulanan ek vergiler enflasyonda baskıya neden olmuştur. 2009 senesinde hala devam eden krizin oluşturduğu etkilerle talepte görülen azalma ve kriz başlangıcına nazaran enerji fiyatlarında meydana gelen gevşeme sebebiyle enflasyon, belirlenmiş olan hedefin altında yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiştir (Güney ve Ceylan, 2014: 152).

Krizin doğurduğu etkiler 2010 yılında azalmaya başlamış, üretim miktarı kriz öncesindeki üretimden daha üst seviyede gerçekleşmiştir. Bundan dolayı enflasyon oranları yılın ilk zamanlarında artarak yüzde 10'u aşmıştır. Merkez Bankası'nın çıkış stratejisi uygulamayarak zorunlu karşılık oranlarını yükseltmesi ve piyasadaki likiditeyi azaltması sonucunda yıl sonunda enflasyonun yüzde 6,4 civarına gerilediği görülmüştür (Ermişoğlu, 2011: 25).

2010 ve 2011 yıllarında ortalama %8,8 büyüyen Türkiye ekonomisi, gerçekleştirdiği bu performans ile dünyada kriz sonrası en hızlı büyüyen ekonomiler arasında yer edinmiştir. Bu yıllarda özel sektörün yaptığı tüketim ve yatırım harcamalarındaki yükseliş, iç talebin canlanmasına neden olmuş ve büyümeyi ciddi anlamda etkilemiştir (Yıllık Ekonomik Rapor, 2012: 2). İç talep 2011 yılında 10,2 puanla %8,5'lik bir büyüme ile en önemli katkıyı gerçekleştirmiştir. 2011 Aralık ayında TÜFE oranı %0,58 ve ÜFE oranı %1 artarak yıllık enflasyon TÜFE' de %10,45 ve TEFE' de %13,33 olarak gerçekleşmiştir (Çiftci, 2015: 99).

Şekil 3.1: Türkiye'de 2000-2017 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları

Kaynak: Veriler TÜİK ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası verilerinden temin edilmiştir.

Tablo 3.5: Türkiye'de 2000-2017 Dönemi Fiyat Endekslerindeki Değişim Oranları

Yıl	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
TÜFE(%)	54,9	54,4	29,7	18,4	8,6	8,2	9,6	8,8	10,4
TEFE(%)	51,4	61,6	50,1	25,6	14,6	5,9	9,3	6,3	12,7
Yıl	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
TÜFE(%)	6,5	6,4	10,4	6,2	7,5	8,1	8,8	8,5	11,9
TEFE(%)	1,2	8,5	13,3	8,1	5,9	12,3	8,6	5,9	12,8

Kaynak: Veriler TÜİK ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası verilerinden temin edilmiştir.

Şekil 3.1'de örtük enflasyon hedeflemesi döneminde (2002-2005) enflasyon oranlarında düşüş eğiliminin devam etmiş olduğu görülmektedir. Açık enflasyon hedeflemesi sistemine geçilen 2006'dan itibaren TÜFE dalgalı seyirde hareket etmektedir. 2006-2008 yılları arasında ve 2011 yılındaki enflasyon oranlarında görülen dalgalanmaların sebebi olarak dış konjonktürdeki bozulmalar, meydana gelen küresel krizler ve enerji fiyatlarında görülen yükselmeler örnek gösterilebilir.

Türkiye 2000'li yıllara kadar kronikleşmiş yüksek enflasyon sorununun esiri olmuştur. 2002 seçimleri ile iktidar koltuğuna oturan AK parti sonrasında Merkez Bankası, fiyat istikrarı amaçlı para politikası yolunu takip etmiştir. Enflasyon hedeflemesi rejimi para politikası aracı olarak uygulanmıştır. Rejim çerçevesinde Merkez Bankası, hükümet ile beraber belirlemiş olduğu TÜFE enflasyon hedefine ulaşmak için gereken bütün politika araçlarını kullanmıştır. Enflasyon hedeflemesi amacıyla uygulanan para politikası Türkiye'de başarıya ulaşmış, 2002'nin sonunda takribi yüzde 30 seviyesindeki enflasyon, 2004 yılında tek haneli rakamlara gerilemiştir. 2002 ile 2005 dönemi arası ve 2009 ile 2010 yılları için Türkiye'de belirlenen enflasyon hedeflerini Merkez Bankası yakalamışken, öteki yıllarda görülen enflasyon ise hedeflenenlerin üstünde gerçekleşmiştir. 2012-2014 dönemi Merkez Bankası yüzde 5 düzeyinde bir TÜFE enflasyonu hedeflemiştir. Fakat enflasyon 2012'de yüzde 6,2, 2013'de yüzde 7,5 ve 2014 yılında ise yüzde 8,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2004 yılında enflasyon tek haneli rakamlara indirilse de daha arzu edilen seviyeye düşürülememiştir. Bu hususta başarı yakalanması için öncelikle enflasyonun nedenlerinin tespit edilmesi ve sonrasında bu konuda uygulanacak politikalara bağlı olunacağının ilan ve taahhüdü gereklidir (Taban ve Şengür, 2016: 48).

2014 yılında Tüketici Fiyatları Endeksinde (TÜFE), ekonomide canlı olmayan talep sebebiyle, kur artışları tüketici fiyatlarına yansıtılamamış ve enflasyon %7-9 bandında bir yatay seyirde hareket etmiştir. TÜFE enflasyonu, 2013 yılında %7,5 ve 2014 yılında ise %8,1 oranları ile kapanmıştır. Eldeki bu veriler, yapılan revizyonlara rağmen enflasyon hedeflerinin tutturulamadığını ortaya koymaktadır. Bu gelişmenin daha gerisine bakıldığında ise 2014 yılı başında karşılaşılan kur artışları etkili olmuştur (EBSO, 2015: 73).

2015 yılı için enflasyon tahmininin %6,3 olarak belirlenmesi makul görülmüştür. 2015 senesinde geniş kitlelerin gelirlerindeki sınırlı artış sebebiyle özel kesim tarafından talep enflasyonu baskısının oluşması düşük bir ihtimal olarak düşünülmüştür. 2015 yılı enflasyonu üzerinde petrol fiyatlarında yaşanan gelişmeler ile diğer emtia fiyatlarındaki değişmelerin etkili olacağı düşünülmektedir. Sıcak para hareketlerindeki değişmelere bağlı olarak büyük miktarda para giriş veya çıkışının

gerçekleşmesi halinde ise enflasyonun ne düzeyde olacağı reel kurlara bağlı olacaktır (EBSO, 2015: 116).

2015 yılının son çeyreğinde enflasyon bir önceki çeyreğe göre yükselerek %8,8 oranıyla belirlenen enflasyon hedefinin üzerinde gerçekleşmiştir. Son çeyrek enflasyonundaki artışta; Türk Lirasında ilk üç çeyrekte gerçekleşen değer kaybının geç etkili olması ve temel mal fiyatlarında gözlemlenen hızlı yükseliş ciddi anlamda etkili olmuştur. Öte yandan enerji alanında da yıllık enflasyon artış göstermiştir. 2015 yılı enflasyonunun hedeflerin üzerine çıkmasında gıda fiyatlarında meydana gelen yüksek artışlar da etkili olmuştur. Önceki yıl tarımsal üretimdeki azalmanın aksine 2015 yılında zirai üretimde ciddi bir yükseliş olmasına rağmen gıda enflasyonunda gerileme olmamıştır. Gıda enflasyonu yıllık olarak %10,9 ile bir önceki yılın yüksek seviyesinin biraz aşağısında kalmıştır. Döviz kurundan etkilenen kalemlerde yaşanan artışlar, enflasyonda atalet, ücret değişimlerinin etkileri, hizmet enflasyonunun yüksekliği enflasyonun düşürülemeyişinde öne çıkan öteki etkenlerdir (Enflasyon Raporu 2016-I, 2016: 21).

Orta vadeli tahminler oluşturulurken vergi ayarlamaları veya yönetilen, yönlendirilen fiyat değişimlerinin enflasyon hedefi ile otomatik fiyatlama mekanizmaları arasında uyumluluk göstereceği bir görünüm varsayılmaktadır. Maliye politikasının orta vadeli durumu olarak 2016-2018 dönemlerini içine alan Orta Vadeli Program projeksiyonları esas alınmaktadır. 2016 senesinin başında yapılan asgari ücret artışının toplam talep, üretici maliyetleri ve enflasyona yansımalarının yakından takibi yapılmaktadır. Enflasyonu indirmeye odaklı ve ciddi politika duruşu çerçevesinde, enflasyonun %5 olarak belirlenen hedefe kademeli bir şekilde yaklaşacağı; 2016 senesinde %7,5'e ve 2017 yılı için ise %6'ya geriledikten sonra 2018 senesine gelindiğinde %5 seviyesinde istikrar kazanacağı öngörülmektedir. Belirtilen varsayımlar altında enflasyonun, %70 ihtimalle, 2016 yılı sonunda %6,3 ile %8,7 arasında (orta noktası %7,5), 2017 yılının sonunda %4,2 ile %7,8 arasında (orta noktası %6) oluşacağı tahmin edilmektedir (Enflasyon Raporu 2016-II, 2016: 7).

2016 yılı sonuna gelindiğinde tüketici enflasyonu bir önceki çeyreğe nazaran 1,25 puan artarak %8,53 olarak gerçekleşmiştir. Temmuz ayı sonrası azalma trendi

gösteren tüketici enflasyonu Kasım ayında %7 seviyesine gerilemiş, fakat Aralık ayında ciddi bir şekilde artarak hedeflenen enflasyon etrafındaki aralığın üstünde oluşmuştur. Yaşanan bu gelişmelerin sebepleri arasında Türk Lirasında oluşan değer kaybı, vergi ayarlamaları ile gıda fiyatlarında gerçekleşen artışlar bulunmaktadır. Alt gruplara bakıldığında çeyrek genelinde enerji fiyatları, Aralık ayında ise gıda, temel mal ile alkol-tütün fiyatlarında görülen değişimler öne çıkmıştır. Eylül ayı sonrası Türk Lirasında gerçekleşen zayıflama döviz kuru geçişkenliğinin görece hızlı olduğu enerji fiyatları üzerinde etkili olmuştur. Bunlara ek olarak ham petrol fiyatlarında meydana gelen yükselme nedeniyle enerji enflasyonu sert bir şekilde artışa geçmiştir (Enflasyon Raporu 2017-I, 2017: 27).

2016 senesinde %8,5 olan TÜFE oranı 2017 yılı içerisinde genellikle artış eğilimi içinde olmuştur. Merkez Bankası, enflasyondaki yükseliş eğilimi ve finansal piyasalarda oluşan dalgalanmalara tedbir olarak 2017 yıllından itibaren sıkı para politikası uygulamıştır. Yıl içinde politika faizi sabit tutulup faiz koridorunun üst bandında Ocak ayında 75 baz puan ve 2017 yılında piyasaya fon sağlayabilmek amacıyla genel olarak kullanılan geç likiditenin üst bandında ise Ocak-Nisan görüşmelerinde 225 baz puanlık bir faiz artırımı yolu tercih edilmiştir. Merkez Bankası, piyasada oluşan oynaklık ve ekonomik anlayıştan uzaklaşan tehlikeli fiyat gerçekleşmelerine karşı önlem almıştır. Para swapları, likidite koşulları, reeskont işlemleri ve zorunlu karşılıklar gibi alanlarda da harekete geçilmiştir (Yıllık Ekonomik Rapor, 2017: 47).

Enflasyon 2017 yılında yüksek seviyeli ve dalgalı bir yol takip etmiştir. Yıla yüzde 9,2 ile adım atan TÜFE Nisan ayına kadar yüzde 11,9 ile zirveye ulaşmış, Temmuz 2017'de yüzde 9,8 seviyesine kadar gerilemiştir. Eylül ayı ile beraber yıllık yüzde 11,2 olarak gerçekleşen TÜFE'nin 2,61 puanı ulaştırma, 2,71 puanı gıda, 1,2 puanı konut ve 0,92 puanı da oteller ve lokantalar grubundan kaynaklanmıştır. TÜFE'de Eylül ayı içinde yıllık olarak en fazla artış %16,10 ile ulaştırma alanında gerçekleşmiş olup, bunu %12,50 ile gıda ve alkolsüz içecekler sektörü ve %12,06 ile çeşitli hizmet ve mal grupları takip etmiştir. 2016 yıl sonuna nazaran 2,67 puanlık yükselişin 1,37 puanı gıda ve alkolsüz içecekler ile 0,85 puanı ulaştırma hizmetlerinden kaynaklanmıştır (Yıllık Ekonomik Rapor, 2017: 47-48).

BÖLÜM 4: TÜRKİYE'DE PARA ARZI VE KAMU HARCAMALARININ ENFLASYONA ETKİSİNİN ANALİZİ

Çalışmanın şu ana kadar ki bölümlerinde enflasyonun tanımı, etkileri, enflasyonun nedenlerini açıklayan teorileri, para arzı ve kamu harcamaları hakkındaki tanımlamalar ve enflasyona etkileri ifade edilmeye çalışılmıştır. Son olarak Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'de enflasyon süreçleri ele alınmıştır.

Bu bölümde zaman serisi analizleri kullanılarak kamu harcamaları ve para arzının Türkiye'de 2006-2017 döneminde, enflasyon üzerinde etkisinin olup olmadığına bakılacaktır. Değişkenler ile gözlem dönemlerine ilişkin veri gurupları kullanılarak, belirtilen iki değişkenin enflasyon üzerindeki etkisi veya ilişkisi araştırılacaktır. Türkiye'de bu konuda yapılmış çalışmalar ve benzer araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar Literatür Taraması kısmında özetlenmiştir.

4.1. Literatür Taraması

Akçacı ve Kocağ (2013), Türkiye'de enflasyonun nedenini kamu harcamaları ile açıklarken, çalışmalarında 2006:1-2012:12 dönemlerine ait aylık veriler kullanarak, VECM modeline dayalı Granger Nedensellik ve Johansen Eş-bütünleşme analizlerini kullanmışlardır. Çalışmada kullanılan veriler; merkezi yönetim bütçe harcama kalemleri (transfer harcamaları, personel harcamaları, mal-hizmet harcamaları, sermaye harcamaları ve faiz ödemeleri) ile Tüketici Fiyatları Endeksinden (TÜFE) oluşmaktadır. Johansen analiz sonuçlarında değişkenler arasında eş bütünleşme rankı tespit edilmiştir. Nedensellik testinde ise kamu harcamalarından TÜFE' ye doğru kısa dönemli bir ilişki tespit edilmesine rağmen TÜFE' den kamu harcamalarına bir ilişki bulunamamıştır. Uzun dönemli teste bakıldığında transfer ve personel harcamaları, faiz ödemeleri ve sermaye ile mal alım harcamalarından TÜFE değişkenine doğru uzun dönemde nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Hata düzeltme katsayısı da negatif işaretli bulunmuştur. Katsayının negatif işaretli olması, değişkenlerin uzun dönemde dengeye yaklaşacağı şeklinde ifade edilmiştir.

Şahin ve Özenç (2007), Türkiye verileri ile kamu harcamalarının makro ekonomiye etkilerini inceledikleri çalışmada, kamu harcamaları ile GSMH, enflasyon ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisi, Granger Nedensellik analizi kullanılarak araştırılmıştır. Modelde kamu harcamalarını temsil etmek üzere, konsolide bütçe harcamaları kullanılmıştır. Enflasyonu temsil etmek üzere tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) ve işsizliğin temsili için kurumsal olmayan işsiz nüfus miktarı yer almaktadır. Tüm değişkenler 1988-2006 yılları arasında üç aylık veri olarak modele dahil edilmiştir. Elde edilen sonuçlarda GSMH ile kamu harcamaları arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Kamu harcamalarından TÜFE'ye doğru nedensellik tespit edilip kamu harcamaları ve TÜFE arasında iki taraflı nedensellik olduğu ifade edilmiştir. Son olarak kamu harcamalarının işsizlik üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çatalbaş (2007), Türkiye'de enflasyon ile para arzı arasındaki ilişkiyi incelerken parametrik olmayan Kernel tahmin tekniği ile regresyon analizini kullanmıştır. Çalışmada (1999Q1) ile (2006Q3) dönemi için enflasyon (TÜFE) ve para arzı (M2) değişkenleri kullanılıp, para arzı GSYH deflatörü kullanılarak reel hale getirilmiştir. Veriler 3 aylık logaritmik olarak modele alınmış olup bağımlı değişken para arzı (M2) bağımsız değişken ise enflasyon (TÜFE)'den oluşmaktadır. Analiz sonuçlarında 1999Q1 ve 2006Q3 döneminde genel olarak değişkenler arasındaki ilişki pozitif yönlü çıkmıştır. Buradan hareketle TÜFE artışı neticesinde para arzı M2'nin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Oktayer (2010), Çalışmasında bütçe açığı, enflasyon ve para arzı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Türkiye'de 1987 ve 2009 yılları arası üçer aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için iki model düzenlenmiştir. İlk model için belirlenen değişkenler; BAC (bütçe açığının gayri safi yurt içi hasılaya oranı), TEFE (toptan eşya fiyat endeksinin logaritması), son olarak M1 (M1 para arzının logaritması) biçimindedir. Diğer model için belirlenen değişkenler; BAC (bütçe açığının gayri safi yurt içi hasılaya oranı), TEFE (toptan eşya fiyat endeksinin logaritması) ve M2Y (M2Y para arzının logaritması) olarak belirlenmiştir. Analiz için Johansen Eş-bütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlarda her iki modelde kullanılan değişkenler arasında eş-bütünleşme

ilişkisi bulunup iki modelin de uzun dönem içerisinde denge noktasına sahip olduğu belirtilmiştir.

Şahin ve Karanfil (2015), para arzının enflasyon üzerindeki etkisini araştırmıştır. 1980 ile 2013 yılları arası Türkiye'de para arzının, bütçe açığının ve reel döviz kurunun enflasyon oranı üzerindeki etkisi ele alınıp ortaya çıkabilecek etki zaman serisi analizi ile incelenmiştir. Modele alınan enflasyon oranı bağımlı değişken, para arzı, reel döviz kuru ve bütçe açığı da bağımsız değişkenlerdir. Veriler yıllık olup enflasyon oranı, para arzının (M2) logaritması, bütçe açığının GSYH'ya oranı ve reel döviz kuru şeklindedir. Analiz için Johansen Eş-bütünleşme ve Granger Nedensellik yöntemleri kullanılmıştır. Bulunan sonuçlara göre değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Granger Nedensellik sonuçlarına balkıdığında; reel döviz kuru, para arzı ve bütçe açıklarının enflasyonun Granger nedeni olmadığı bulunmuştur. Bütçe açıkları ile enflasyon, para arzının Granger nedeni değil iken reel döviz kuru %10 anlamlılık düzeyinde para arzının Granger nedeni olarak bulunmuş, son olarak enflasyon ile para arzı değişkenleri arasında uzun dönemde ilişkinin tespit edilmesine rağmen doğrudan bir nedensellik elde edilememiştir.

Özmen ve Koçak (2012), 1994Q1-2011Q4 dönemine ilişkindir. Çalışmada Türkiye için enflasyon, para arzı ve bütçe açığı arasındaki ilişki uzun dönemli araştırılmıştır. Modelde kullanılan veriler 3 aylık olup enflasyon (TÜFE), para arzı (M2Y) geniş tanımlı parasal büyüklük ve bütçe açığı ise bütçe açığının GSYİH'ya oranı şeklindedir. ARDL yaklaşımı ile Granger Nedensellik analizi uygulanmıştır. Yapılan ARDL analizi sonucunda uzun dönemli ilişki bulunmuştur. Enflasyon ile Para arzı arasında anlamlı ilişki bulunmuş ama bütçe açığı ve enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bulunan sonuçların Parasalcı görüşü destekler nitelikte olduğu belirtilmiştir. Nedensellik testi sonuçlarında para arzından enflasyona tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ulusoy ve Yiğit (2016), Türkiye'de 1990 ve 2015 yılları arası yıllık veri kullanılarak toplam kamu harcamaları ile enflasyon arasında olabilecek ilişkiyi regresyon analizi yöntemi ile araştırmıştır. Model için değişkenler toplam kamu harcamaları (KH) ve enflasyon (TÜFE) olarak yıllık yüzde değişimi şeklinde alınmıştır. Bulunan

sonuçlara göre enflasyon oranı üzerinde toplam kamu harcamaları değişkeni istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönlü olarak bulunmuştur. Yani kamu harcamaları artınca enflasyonun da arttığı tespit edilmiştir. 1990 yılından 2015 yılına kadar Türkiye'de artış gösteren kamu harcamaları, talep baskısına neden olup enflasyon düzeyini arttırırken, öte yandan harcamaların finansman biçimine bağlı olarak faiz oranlarını ve para arzını artırıcı bir etkide bulunduğu ifade edilmiştir.

Abdioğlu ve Terzi (2009), bütçe açıkları ve enflasyon arasında oluşabilecek ilişkiyi tanzi ve patinkin etkisi ile inceledikleri araştırmada, Türkiye için 1975 ve 2005 yıllarını kapsayan yıllık veriler ile çalışmışlardır. Kurdukları modele bütçe açığı (bütçe açığı/GSMH) şeklinde ve enflasyon ise oran olarak dahil edilmiştir. Araştırmada birden fazla analiz kullanılmıştır. Pesaran, Shin ve Smith sınır testinde elde edilen sonuçlarda uzun dönemde bütçe açığı ile enflasyonun aynı seyri takip edip birlikte hareket ettikleri belirlenmiştir. Granger Nedensellik testi kullanılıp elde edilen sonuçlarda iki değişken arasında hiçbir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. ARDL analizi sonucunda bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki negatif ilişkinin %5 anlam düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Hata düzeltme katsayısı negatif 1'den küçük ve anlamlı olarak bulunmuş olup enflasyondan bütçe açıklarına doğru kısa dönemde nedensellik tespit edilmiştir. Uzun dönem hata düzeltme analizinden elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'de Tanzi etkisi yerine Patinkin etkisinin daha fazla olduğu ifade edilmiştir.

Gökalp ve Avcı (2002), Türkiye'de 1980-2000 döneminde yıllık veriler kullanarak enflasyon ve toplam kamu harcamaları ile büyüme (GSYH) ve transfer harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlarda toplam kamu harcamalarından enflasyona doğru nedensellik ilişkisi bulunmuş, fakat enflasyonun kamu harcamalarının bir nedeni olmadığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle kamu harcamaları artışının enflasyonu arttırdığı ifade edilmiştir. Büyüme ile transfer harcamaları arasında yapılan nedensellik testi neticesinde, transfer harcamalarından büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi elde edilmiştir.

Altıntaş vd. (2008), parasal büyüme, bütçe açıkları ve enflasyon arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, Türkiye'de (1992:1) - (2006:12) dönemi için ARDL sınır testi analizi kullanılarak incelenmiştir. Modelde bulunan veriler aylık olup, enflasyon (TÜFE), parasal büyüklük (M2/GSYİH), bütçe açığı ise (bütçe açığı/ GSYİH) şeklindedir. ARDL modelinden ulaşılan sonuçlara göre uzun ve kısa dönemde para düzeyindeki büyümenin enflasyon üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu, fakat uzun ve kısa dönemde bütçe açığı ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişkinin var olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular parasalcı görüşü destekleyici sonuçlar olarak değerlendirilmiştir.

Günçavdı vd. (2000), Türkiye'de 1978-1996 dönemi için aylık veriler kullanarak para arzı, reel gelir, faiz, döviz kuru ve enflasyon (TÜFE) arasında olabilecek ilişkiyi Johansen Eş-bütünleşme yöntemi ile araştırmıştır. Eş-bütünleşme analizi sonrasında kullanılan değişkenler arasında uzun dönemde anlamlı tek bir eş-bütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Kriz dönemi sonrasında parasal tabandaki büyümenin enflasyonun nedenini açıklamada en uygun değişken olduğu çalışmada ifade edilmektedir.

Bozkurt (2014), çalışmasında Türkiye ekonomisi için 1999:2-2012:2 dönemini kapsayan para arzı, GSYH, paranın dolanım hızı ile enflasyon değişkenleri arasında uzun dönemli bir analiz yapmıştır. Çalışmada üç aylık veriler kullanılmış ve analiz için Johansen Juselius Eş-bütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında belirtilen değişkenler arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye'de uzun vadede enflasyonun asıl belirleyicisinin para arzı ve paranın dolanım hızı olduğu ifade edilmiştir.

4.2. Yöntem

Bu kısımda Türkiye'de para arzı ve kamu harcamalarının enflasyon ile arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Belirtilen değişkenler arasında ilişki var ise bu ilişkinin durumu ve yönü belirlenmeye çalışılacaktır.

Çalışmamızda yöntem olarak zaman serisi analizleri kullanılmıştır. İncelemelerde Johansen Eş-bütünleşme analizi kullanılacaktır. Fakat bu analizin kullanılabilmesi

için ilk önce, modelde bulunan serilerin durağan olup olmadıklarına bakılmalıdır. Çalışmada serilerin durağan olup olmadığının kontrolü için, Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) testi kullanılacaktır. Daha sonra yapılan Johansen Eş-bütünleşme testi sonuçlarına göre Hata Düzeltme Modeline (VECM) dayalı nedensellik analizi uygulanıp, değişkenler arasındaki nedenselliğin uzun ve kısa dönemde oluşan yönü araştırılacaktır.

4.3. Durağanlık Kavramı ve Birim Kök Testi

Zaman serisi analizlerinde oluşabilecek bir ilişkiden söz ediliyorsa ve seriler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunuyor ise ilişkinin sahte veya gerçek olup olmadığının tespiti yapılmalıdır (Kaya ve Öz, 2016: 644). Bunu belirlemek için birim kök testi ile çalışmada kullanılan serilerin hangi dereceden durağan oldukları belirlenmelidir. Kullanılan seriler de aynı dereceden durağanlık durumu oluşuyorsa bu ilişkiye gerçek bir ilişki ve oluşan regresyona da gerçektir denilmektedir. Gerçekleşen bu serilere ise bütünleşmiş seriler adı verilmektedir. Farklı bir ifade ile oluşan regresyonun gerçek olabilmesi için serilerin eş-bütünleşmiş seriler (aynı seviyede durağanlığa ulaşan seriler) haline gelmesi gerekmektedir (Arısoy, 2005: 69).

Zaman serisi analizi kullanılarak tahmini yapılan regresyon işlemlerinde, denklemlerin durağanlık şartını sağlaması önemlidir. Durağanlığın genel tanımlaması ise; sabit varyans, sabit ortalama ve seriye ait iki değer arasında bulunan farkın zamana değil, sadece iki zaman değeri arasında bulunan farka bağlı olması olarak belirtilmektedir (Aykırı, 2008: 109). Farklı bir ifadeyle serinin ortalaması, varyansı ile otokovaryansının zamandan bağımsız olup aynı zamanda sonlu ise bu zaman serisi durağandır (Berber ve Artan, 2004a: 9).

Durağanlık şartını sağlamayan zaman serileri ile çalışılması durumunda serilerde sahte regresyon olarak adlandırılan durumun ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir (Saraç, 2010: 149). Bu durumda kullanılan seriler için yapılan regresyon analizi neticesinde elde edilen sonuçlar gerçek ve güvenilir ilişkiyi yansıtmayacaktır. Durağanlık durumunu sağlamayan zaman serileri ile gerçekleştirilen regresyon

analizleri, yalnızca seriler içerisinde eş-bütünleşik bir ilişki varsa gerçek ve güvenilir ilişkiyi gösterebilir (Karaca, 2003: 249).

Zaman serilerinin durağan olup olmadığının anlaşılması için kolegram testi veya birim kök (unit root) testi ile sınama yapılmaktadır. Durağan olmayan seriler ile yapılan analizler sonucu elde edilen neticelerin anlamlı çıkması için ve değişkenler arasında bulunan ilişkinin analiz edilmesinde kullanılacak yöntemin belirlenmesi açısından serilerin durağan durumda olması önemlidir. Bir serinin uzun dönem içerisinde almış olduğu özellik, bir önceki dönemde değişkenin almış olduğu değerin, bu dönemi nasıl etkilemiş olduğunun belirlenmesiyle anlaşılabilmektedir. Bundan dolayı, serinin geçen süreç içinde nasıl bir değişim gösterdiğini anlayabilmek amacıyla, serinin her dönemde almış olduğu değerin daha önceki dönemde bulunan değerleriyle ilişkisinin olması gerekir. Bu nedenlerden dolayı serilerin durağan olup olmadığının bulunması amacıyla birim kök testi yapılmaktadır (Köse, 2016: 70).

Uygulamalarda kullanılan değişkenlerin durağanlık durumlarının tespitinde en fazla kullanılan yöntemler ise; Dickey ve Fuller (1979), Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) (1981), Phillips ve Perron (PP) (1988) testleridir (Bayrak ve Kanca, 2013: 102). Çalışmamızda kullanılan değişkenlerin durağanlık sınaması için Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi kullanılacaktır.

Genelleştirilmiş Dickey Fuller (ADF) testinde, Dickey-Fuller denkleminin bağımlı değişkenin gecikmeli olan değerleri modele bağımsız değişken şeklinde dahil edilmektedir. Bu yolla birim kök testi neticesinde hata terimlerinde oluşabilecek otokorelasyon ortadan kalkmış olacaktır (Tunalı ve Erönal, 2016: 1421). ADF analizinde kullanılan sıfır hipotezi seride birim kökün bulunduğunu yani serinin durağan hale gelmediğini söylemekte, alternatif olan hipotez de seride birim kökün yok olduğunu yani serinin durağan duruma geldiğini ifade etmektedir. Yapılan testler neticesinde elde edilen test istatistiklerin kritik değerlerden düşük çıktığı durumlarda sıfır hipotezi reddedilir ve serinin durağan hale geldiği sonucuna ulaşılır. Tersi olursa alternatif hipotez reddedilir ve durağan olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır (Uğur vd., 2016: 43).

4.4. Johansen Eş-bütünleşme Analizi

Çalışmalarda durağan olmayan serilerin farkları alınıp durağan duruma getirilmesi, kullanılan değişkenlerin birbirleri arasında olabilecek uzun dönem ya da zamanlı ilişkilerin ortadan kalkmasına ve yok olmasına sebep olmaktadır (Telek, 2013: 68). Daha önce bahsedildiği gibi sahte regresyon oluşumundan kaçınmak amacıyla yapılan bu işlem önemli bilgiler barındıran uzun dönem ilişkisinin de yok olmasına sebep olmaktadır. Eş-bütünleşme analizi kendi aralarında uzun dönemde ilişkili olabilecek değişkenlerin, uzun dönemdeki oluşan değerli bilgileri kaybetmeden ilişkiyi analiz etmeye çalışır. Durağanlığı bulunmayan fakat aynı dereceden entegre olan serilerin doğrusal bileşimleri eğer durağan iseler bu serilere eş-bütünleşik seriler denmektedir (Çetin, 2004: 75).

Kullanılan değişkenler arasında olabilen uzun dönemli ilişkiler "Johansen Eş-bütünleşme Testi" ve benzeri testler ile de tespit edilmektedir. Eş-bütünleşme analizlerine başlamadan önce uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekir. Değişkenlerin gecikme sayıları belirlenirken Akaike bilgi kriteri kullanılmaktadır. Gecikme uzunluğu belirlenmesi sırasında 1'den 12'ye kadar gecikme rakamı verilmektedir. Her bir gecikme durumundaki sayı için modellerin Akaike ve Schwarz bilgi kriteri değerleri elde edilmektedir. En küçük Akaike ve Schwarz bilgi kriteri değeri bulunan gecikme sayılı olan model analiz için en uygun model kabul edilmektedir (Kendirli ve Çankaya, 2016: 223).

Eş-bütünleşme, durağanlık durumu bulunmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarının uzun dönem içerisinde durağan hale gelmesini sağlar (Oktayer, 2007: 173-174). Dolayısıyla serilerin birbirleri ile eş-bütünleşmesine, zaman serileri arasında bulunan uzun dönemli ilişkinin şekillenmesine ve tahmininin yapılmasına yöneliktir. Seriler içerisinde eş-bütünleşik bir durumun var olması gerçek anlamda uzun dönemli bir ilişkinin olduğu anlamına gelmektedir (Arslan ve Yapraklı, 2008: 94).

Durağan olmayan değişkenlerin düzey değerleri ile çalışılıp çalışılamayacağını belirlemek amacıyla eş-bütünleşim sınamasının yapılması gerekir. Ancak bu

sınamanın kullanılabilmesi için incelenen serilerin aynı düzeyde farkı alındığı zaman durağan olması gerekir. Çok değişkenli eş-bütünleşim sınamasında genellikle Johansen (1988) ve Johansen-Juselius (1990) tarafından ortaya atılıp geliştirilen ve maksimum olabilirlik tahminine dayalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Johansen Eş-bütünleşme sınamasında durağan olmayan seriler arasında bulunan ilişki iz (trace) ve maksimum öz değer (maximum eigenvalue) istatistikleri ile değerlendirmeye alınmaktadır (Örnek, 2009: 112).

Analiz sonuçlarında, iz ile maksimum öz değer test istatistikleri kritik değerlerden daha büyük bulunur ise değişkenler arasında eş-bütünleşme olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 513).

Johansen eş-bütünleşme testi birden çok açıklayıcı değişken olduğunda bu değişkenler arasında birden fazla eş-bütünleşme ilişkisinin varlığını test etmemizi mümkün hale getirmektedir (Günçavdı vd., 2000: 159). Johansen analizi, *p*. dereceden bir vektör otoregresif süreç kullanılıp açıklanabilir:

$$Y_t = A_1 Y_{t-1} + \cdots + A_p Y_{t-p} + BX_t + \varepsilon_t \quad (4.1)$$

Denklem (4.1)'e bakıldığında Y_t; düzeyde durağan olmayan I(1) serilerin bir k vektörünü temsil etmekte, X_t; deterministik değişkenlerin bir *d* vektörünü ifade etmekte, ε_t ise; yenilik (innovation) vektörünü ifade etmektedir. Denklemin vektör otoregresif sürecinin birinci farkı alındığı zaman:

$$\Delta Y_t = \pi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \tau_i \Delta Y_{t-1} + BX_t + \varepsilon_t \quad (4.2)$$

$$\pi = \sum_{i=1}^{p} A_i - I \qquad \text{ve} \qquad \tau_i = -\sum_{J=i+1}^{p} A_j \quad (4.3)$$

Son hali olan denklem (4.3)'e bakıldığında "π" matrisinin indirgenmiş bir rankı biçiminde tanımı yapılan eşbütünleşme hipotezi, $\pi = \alpha\beta^{I}$ şeklinde ifade edilmektedir. Burada α ve β^{I} (kxr) boyutlu ve rankı "τ" olan iki matrisi temsil etmektedir. "τ" oluşan eş-bütünleşme sayısını (rankı), β^{I}; serilerin denge ilişkileri içerisinde uzun dönemde oluşan etkilerini gösteren eş-bütünleşme vektörünü göstermektedir. Son olarak "α" ise hata düzeltme modeli içerisindeki uyarlanma hızı anlamına gelmektedir (Doğan vd., 2016: 11).

Çalışmada incelenen serilerde bütünleşme derecelerinin veya düzeylerinin farklı olması durumunda Johansen (1988) ile Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen Johansen Eş-bütünleşme ile Engle ve Granger (1987) tarafından uygulanan Engle-Granger Eş-bütünleşme analizlerinin kullanılması mümkün olmamaktadır (Saraç, 2009: 85-86). Adı geçen yöntemlerin kullanılması için bütün serilerin bütünleşme düzeylerinin aynı olması gerekir. Eğer kullanılan seriler aynı düzeyde durağan değilse kullanılabilecek en uygun yöntemlerden biri Pesaran ve Shin (1999) tarafından geliştirilen ARDL (Autoregressive Distributed Lag) analizidir (Kaya ve Öz, 2016: 645).

Ekonomik değişkenler arasında uzun dönemde olabilecek ilişki gerçekleşir ise, bu duruma literatür içerisinde koentegrasyon denmektedir (Günaydın, 2004: 171). Johansen Koentegrasyon yönteminin Engle Granger eş-bütünleşme yöntemine göre avantajlı tarafı serilerin uzun dönem analizinde düzey değerlerinin kullanılması ve bu şekilde değişkelerin mümkün olduğunca daha fazla bilgi barındırmasıdır (Doğan vd., 2016: 12).

4.5. Hata Düzeltme Modeline (VECM) Dayalı Granger Nedensellik Analizi

İncelemede kullanılan değişkenlerin ilk farkları alındığında aynı düzeyde bütünleşik olmaları ve değişkenler arasında eş-bütünleşme olması sebebiyle kısa ve uzun dönem düzeltme sürecini ifade eden aynı zamanda dinamik bir modele uygulanan hata düzeltme analizi incelemelerde kullanılmaktadır (Karagöz, 2007: 943).

Uygulanan eş-bütünleşme analizi sonrasında ortaya çıkan uzun dönemli ilişkinin, kısa dönemde de var olup olmadığını tespit etmek için, hata düzeltme modeline (VECM) dayalı Granger Nedensellik testi kullanılarak analiz yapılabilmektedir. Engle ve Granger (1987), kullanılan seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin bulunması halinde standart VAR modelini kullanmak yerine VECM'ye dayalı modelin tahmin edilmesi ve nedensellik ilişkisinin bu analize göre yapılması gerektiğini ifade etmektedirler (Doğru, 2014: 125). Eş-bütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli gibi kullanılan ekonometrik yöntemlerde yaşanan gelişmeler, nedensellik analizine yönelik yapılan çalışmalarda çoğunlukla kullanılmaktadır. Eş-bütünleşme sonucu ortaya çıkan ilişkiden meydana gelen hata düzeltme modeline dayalı Granger Nedensellik testine örnek olarak T ve Y gibi değişkeler için aşağıda VECM modeli şu biçimde gösterilebilir (Altunç, 2008: 122):

$$\Delta LY_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^{m} \beta_{1i}\, \Delta LT_{t-i} + \sum_{i=1}^{n} \gamma_{1i}\, \Delta LY_{t-i} + \sum_{i=1}^{r} \delta_{1i} ECM_{r,t-1} + u_t \quad (4.4)$$

$$\Delta LT_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^{m} \beta_{2i}\, \Delta LY_{t-i} + \sum_{i=1}^{n} \gamma_{2i}\, \Delta LT_{t-i} + \sum_{i=1}^{r} \delta_{2i} ECM_{r,t-1} + u_t \quad (4.5)$$

İfade edilen nedensellik modelinde, $ECM_{r,t-1}$: gecikmeli hata terimlerinin katsayıları aynı zamanda hız ayarlama parametreleri anlamına gelmektedir. Model (4.4)'e bakıldığında ECM, ΔLY için ΔLT' in gecikme terimi olduğunu ifade etmektedir. Farklı bir şekilde söylenecek olursa gecikmeli hata terimleri yolu ile nedenselliğin iki sebebi olduğu belirtilmektedir. Sebeplerden biri veya daha fazlası ΔLY' yi etkiler ise ve parametreler istatistiki açıdan da sıfırdan farklı ise bu durumda, ΔLY veri iken, ΔLT, ΔLY' in Granger nedeni değildir" şeklinde belirtilen hipotez kabul edilmemektedir. Bu hipotez, açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri için F-testi, hata düzeltme terimleri için t-testi kullanılarak test edilmektedir. VECM'ye dayalı nedensellik analizinin en az birinde hız ayarlayan parametre istatistiki açıdan sıfırdan farklı olmalıdır. Eğer analiz sonucu elde edilen denklemlerin hız ayarlama parametreleri sıfır ise, uzun dönem denge ilişkisi olmadığı ve modelin, hata düzeltme özelliğinin bulunmadığı ifade edilmektedir. Bundan dolayı, ilk olarak ilgili

değişkenler arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin varlığını belirlemek amacıyla eş-bütünleşme analizi uygulanmaktadır. Sonuç olarak ilgili değişkenler eş-bütünleşik değil ise, serilerin farkı alınarak standart nedensellik testi kullanılmaktadır (Yapraklı, 2007: 292).

VECM Granger Nedensellik testi kısa ve uzun dönemde nedensellik ilişkilerinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Analiz sonucu tahmin edilen hata düzeltme terimi katsayısının (ECT) istatistiksel açıdan anlamlı bulunması, değişkenler arasında uzun dönem nedensellik ilişkisinin geçerli olduğunu göstermektedir. Hata düzeltme katsayısı aynı zamanda tüm modellerde kısa dönemden uzun dönemdeki dengeye doğru yakınsama (convergence) hızını ifade etmektedir. Kısa dönem nedenselliği farkı alınmış açıklayıcı değişkenlerin F-istatistiğinin anlamlılığı ile anlaşılmaktadır. Anlamlılık var ise değişkenler arasında kısa dönemde nedensellik ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir. Gecikmeli hata düzeltme terimi katsayılarının t-istatistiği, uzun dönemde nedensellik etkisinin anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Anlamlılık bulunuyor ise değişkenlerin uzun dönemde nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilmektedir (Altıntaş ve Koçbulut, 2014: 49).

Öte taraftan elde edilen hata düzeltme teriminin tahmin edilmiş katsayısı "*t*" testine göre istatistiksel açıdan anlamlı ise, bağımsız değişkenin geçmişteki değerlerinin bağımlı değişkenin şimdiki değerini açıklayabildiği anlamına gelmektedir (Oktayer, 2007: 176).

Hata düzeltme katsayısı, aynı zamanda kısa dönemde oluşan dengesizliğin ne kadarının uzun dönem içerisinde dengeye gelebileceğini göstermektedir (Arısoy, 2005: 73). Teoride elde edilen hata düzeltme teriminin negatif, anlamlı ve büyüklük olarak $-1 \leq ECT < 0$ (burada "ECT" hata düzeltme terimi) aralığında olması beklenmektedir. (ECT = -1) olduğu durumda, son dönemde oluşan dengesizliklerin tamamı ortadan kaldırılmakta başka bir ifadeyle uzun dönem denge seviyesinden sapmaların tamamı anında düzeltilmektedir. $-1 < ECT < 0$ durumunda ise, son dönemde meydana gelen dengesizliklerin sadece bir kısmının ortadan kaldırılmış olduğunu ifade etmektedir (Düzgün, 2010: 236).

4.6. Veri

Çalışmamızda üst tarafta anlatılan metodoloji kapsamında 2006Q1 – 2017Q4 döneminde 3 aylık, düzey değerleri ile alınan veriler kullanılarak Türkiye'de gerçekleşen para arzı ile toplam kamu harcamalarının enflasyona etkisi incelenmiştir. Para arzı, toplam kamu harcamaları ve enflasyon verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın internet sitesinde bulunan veri dağıtım sistemi (EVDS) kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmadaki verilerin analizi için Eviews 7 ekonometri paket programı kullanılmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2003 temel yıl olarak hesaplanan TÜFE, harcamaları yapan insanların ülke içerisinde yerleşik olup olmadığına bakılmaksızın Türkiye'de gerçekleşen bütün tüketim harcamalarını içerisinde bulundurmaktadır. Hesaplanan TÜFE kapsamında toplumun gelir guruplarına ya da coğrafi bölgelere göre bir ayrım yapılmamıştır. Ayrıca 1987 yılında 16 il, 1994 yılında 19 il, 2003 yılından itibaren 81 ilin tamamı TÜFE hesaplamalarına dahil edilerek enflasyon rakamları elde edilmiştir (TÜİK, 2008: 18-21). Bu sebeple çalışmada kullanılan enflasyon (TÜFE) verisi 2003 yılı sonrası için alınarak analizlere dahil edilmiştir. Çünkü 81 ilin tamamı ile elde edilen TÜFE sonuçlarının, 1994 yılında 19 il ile elde edilen TÜFE rakamlarından daha güvenilir sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

İktisadi değişkenler gerçek değerleri üstünde doğrusal nitelikte bulunmayıp, genel olarak logaritmik değerleri üzerinde doğrusal durumdadırlar. Bu nedenle incelemelerde serilerin gerçek, düzey değerleri yerine değişkenlerin logaritmik değerleri de kullanılabilir. Değişkenlerde logaritma işleminin uygulanması varyansı durağan duruma getirmektedir (Şahin ve Özenç, 2007: 208). Belirtilen bu durumun yanında değişkenlerimizin verisel kalabalığa da sebep olmaması için çalışmamızda değişkenler logaritmik olarak incelemeye alınmışlardır.

İktisadi değişkenlerin oluşumu sırasında maruz kalmış oldukları şoklar verilerin nasıl meydana geldiği ile ilişkilidir. Bu şokların değişkenlerde neden oldukları etkileri birkaç dönem içerisinde kaybolup geçici şoklar olabileceği gibi, bunun yanında etkisi uzun zaman boyunca var olan geçici olmayan şoklar da olabilir. Kullanılan veriler bu

şokların biçimlerine göre mevsimsel dalgalanma özelliği gösterebilir. Serilerde mevsimsel dalgalanma etkisi bulunuyorsa bu seriler durağan durumda değildirler (Barışık ve Kesikoğlu, 2006: 66).

İktisadi değişkenlerde mevsimsel etkiler olabilmektedir. Analizlerde aylık değişkenlerin kullanılması halinde, serilerde mevsimsel etkilerin ortaya çıkması problemini doğurabilmektedir (Akbulut ve Yereli, 2016: 110). Belirtilen bu durumlardan dolayı çalışmamızda kullanılacak verilerin 3 aylık olması nedeniyle mevsimsellik etkisinin gözlenebileceği düşünülüp önemli göründüğünden veriler mevsimsellik etkiden arındırılmıştır.

Enflasyon oluşumu incelenirken kamu harcamaları değişkeninin alınması sebebi; daha önceden bahsedilen Keynesyen ekolün düşüncesidir. Keynesyen modelde enflasyonun, kamu açıkları ile kamu harcamalarındaki aşırı artış sonucunda gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu nedenle enflasyon ile kamu harcamaları ve kamu açıkları arasında bir ilişkinin olduğunu söylemişlerdir. Kamunun farklı sebeplerle elde ettiği gelirden daha fazla harcama yapması, yeni kaynak arayışları bulmaya sebep olmuştur. Bulunan kaynakların dolaylı ya da doğrudan enflasyonu arttırıcı etkilere neden olduğunu söylemektedirler. Artan kamu harcamalarının kamu açıklarını arttırıp fiyatlar genel seviyesini yükselteceği, öte yandan artan enflasyonun da kamu açıklarını arttıracağı ifade edilmektedir. Bu sebeplerle çalışmada kamu harcamaları değişkeni kullanılmıştır.

Keynesyen yasanın toplam kamu harcamaları açısından geçerli ya da geçersiz olması hipotezin harcama kalemleri için de geçerli veya geçersiz olabileceği anlamına gelmemektedir. Yasanın belli bir dönem içerisinde bir ülke için geçerliliğine bakıldığı zaman harcama kalemleri arasında ciddi farklılıklar olabilir. Toplam kamu harcamalarının yanında alt harcama kalemlerinin de kullanılması ekonomik anlamda ve Keynesyen yasanın belirtilmesi açısından daha detaylı bilgiler barındırabilir. Ayrıca kamu harcamalarının etkisi bu harcamalar bir araya geldiğinde (transfer, cari ve yatırım) doğabilecek etkiye göre değişiklik gösterebilir (Arısoy, 2005: 68). Bu durumdan dolayı kamu harcamaları değişkeni tek bir kalem değil birçok kalem ile analize dahil edilmiştir.

Çalışmada para arzı değişkeninin kullanılma sebebi Klasik iktisadi düşüncedir. Klasik iktisatçılar para arzında oluşan bir artış ile enflasyonu aynı şey olarak ele alıp incelemişlerdir. Fiyatlar genel düzeyinin doğrudan doğruya ve aynı oranda olmak kaydıyla para miktarına bağlı olduğunu iddia etmişlerdir. Para miktarında yükselme olduğu zaman enflasyon ortaya çıkmakta, para miktarındaki artış azalmaya başlayınca enflasyonun da kendiliğinden azaldığını söylemektedirler.

Klasik iktisat paranın dolanım hızını sabit varsaymaktadır. Paranın dolanım hızında yaşanan keskin çıkışlar nedeni ile bu teori 1930'lu yıllarda başarısızlık yaşamış olsa da uzun dönem ve tam istihdam durumu varsayımlarında para arzı fiyat düzeyinin önemli bir belirleyicisi olarak günümüzde de kabul görmektedir (Tüzün, 2007: 17).

Bu çalışmada, 2006Q1 – 2017Q4 dönemine ait 3 aylık düzey değerlerde bulunan veriler kullanılmıştır. Türkiye'de enflasyonun daha öncede belirtilen değişkenler ile olabilecek uzun dönemli ilişkisini analiz edebilmek amacıyla, bu ilişkiyi etkileme gücüne sahip olduğu düşünülen üç değişkene sahip bir model kurulmuştur. İlişkinin araştırıldığı model, şu şekilde oluşturulmuştur:

$$\Delta LENF_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \beta_1 \Delta LM2_{t-i} + \sum_{i=1}^{p} \beta_2 \Delta LM3_{t-i} + \sum_{i=1}^{p} \beta_3 \Delta LKH_{t-i} + u_t \quad (4.6)$$

Model (4.6)'da kullanılan kısaltmalar ve değişkenler aşağıda açıklanmaktadır;

LENF: değişkeni tüketici fiyat endeksini ifade etmektedir. Enflasyon değişkeni için bu veriyi yansıtan tüketici fiyat endeksi kullanılmıştır. Değişkenin başında bulunan "L" harfi ise değişkenin logaritmasının alındığını göstermektedir.

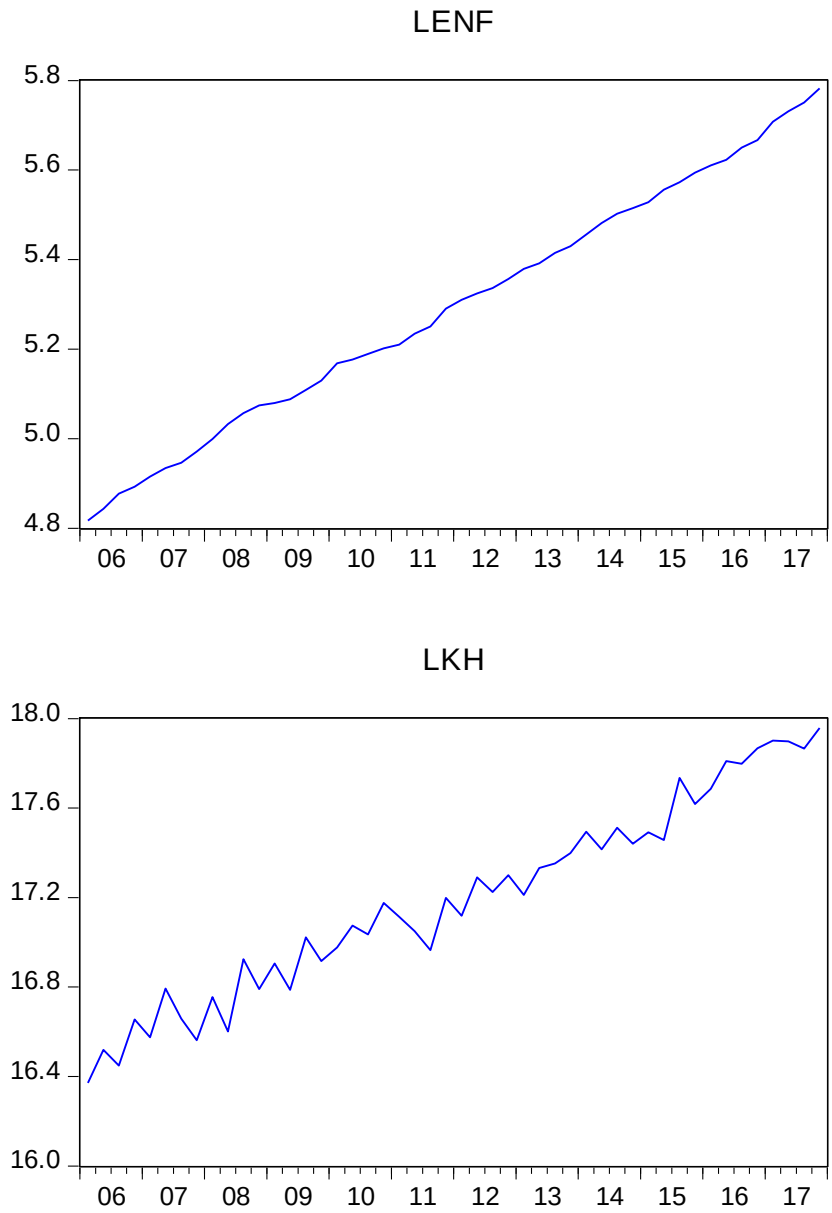
LM2: değişkeni para arzını ifade etmektedir. Para arzı değişkeninde geniş tanımlı parasal büyüklük olan "M2" kullanılmıştır. Bu geniş tanım içerisinde, M1 (Dolaşımdaki para + Dolaşıma çıkan para + Banka kasaları + TL Vadesiz mevduat) + TL Vadeli Mevduat (Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları, TCMB) bulunmaktadır.

LM3: değişkeni en geniş anlamdaki para arzını ifade etmektedir. En geniş tanımlı para arzı olan "M3" para arzı tanımının içerisinde, M2 + (Repo + Para Piyasası B Tipi Likit Fon) bulunmaktadır.

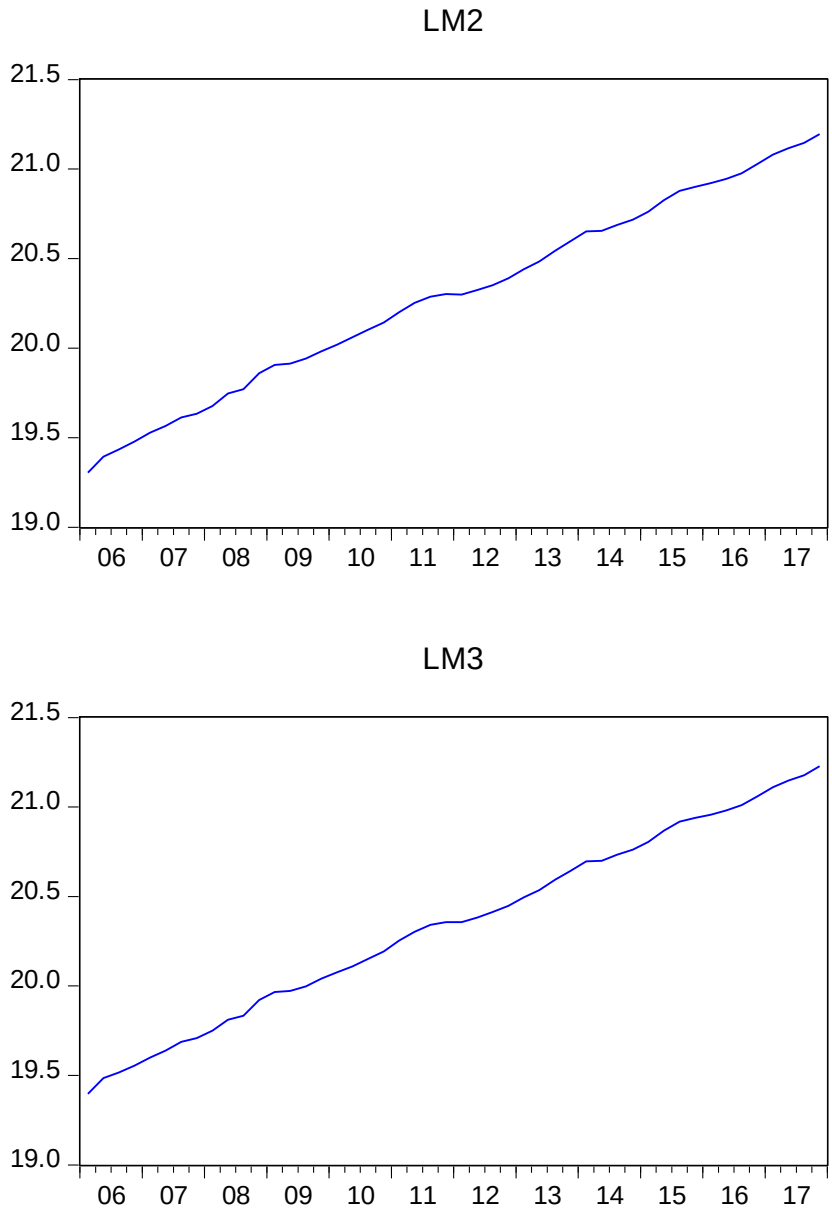
LKH: değişkeni toplam kamu harcamalarını ifade etmektedir. Genel bütçe harcamaları olan bu giderler içerisinde, Faiz hariç harcamalar (Personel Giderleri, Sosyal Güvenlik Kurumu Devlet Primi, Cari Transferler, Mal ve Hizmet Alımları, Sermaye Giderleri, Sermaye Transferleri, Yedek Ödenekler, Borç Verme) + Faiz harcamaları bulunmaktadır.

ut: değişkeni modelde oluşan hata terimini göstermektedir. Tüm değişkenler logaritmik olarak modele dahil edilip mevsimsel düzeltme yapıldıktan sonra analizlere geçilmiştir. Çalışmada kullanılan verilerin zaman yolu grafiği şekil 4.1 ve 4.2'de sunulmuştur.

Şekil 4.1: Tüfe Endeksli Enflasyon ve Kamu Harcamaları Verilerine Ait Zaman Serisi

Şekil 4.2: M2 ve M3 Tanımlı Para Arzı Verilerine Ait Zaman Serisi

Şekil 4.1 ve Şekil 4.2'de Verilerin logaritma alınıp takriben mevsimsellik düzeltmeleri yapıldıktan sonraki sonuçları bulunmaktadır. Şekilde alt kısım 2006-2017 yılları arasında 3 aylık dönemi, sol kısım verilerin sahip oldukları değerleri ifade etmektedir.

4.7. Uygulama

Tablo 4.1: Durağanlık Testi Sonuçları

Augmented Dickey Fuller (ADF) Test İstatistiği				
Değişken	**Düzey**	**Kritik Değerler**	**Birinci Fark**	**Kritik Değerler**
LENF	0.205600(0)	%1 (-3.577723) %5 (-2.925169) %10 (-2.600658)	-5.730482(3)***	%1 (-3.592462) %5 (-2.931404) %10 (-2.603944)
LM2	-1.368172(0)	%1 (-3.577723) %5 (-2.925169) %10 (-2.600658)	-6.135000(0)***	%1 (-3.581152) %5 (-2.926622) %10 (-2.601424)
LM3	-1.130545(0)	%1 (-3.577723) %5 (-2.925169) %10 (-2.600658)	-6.501292(0)***	%1 (-3.581152) %5 (-2.926622) %10 (-2.601424)
LKH	-0.434741(1)	%1 (-3.581152) %5 (-2.926622) %10 (-2.601424)	-16.48792(0)***	%1 (-3.581152) %5 (-2.926622) %10 (-2.601424)
NOT: "" sembolü anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Düzey ve birinci fark değerleri yanındaki parantez içi sayılar Schwarz bilgi kriterine göre hesaplanan gecikme uzunluklarıdır.*				

ADF Birim Kök Testi Hipotezleri;

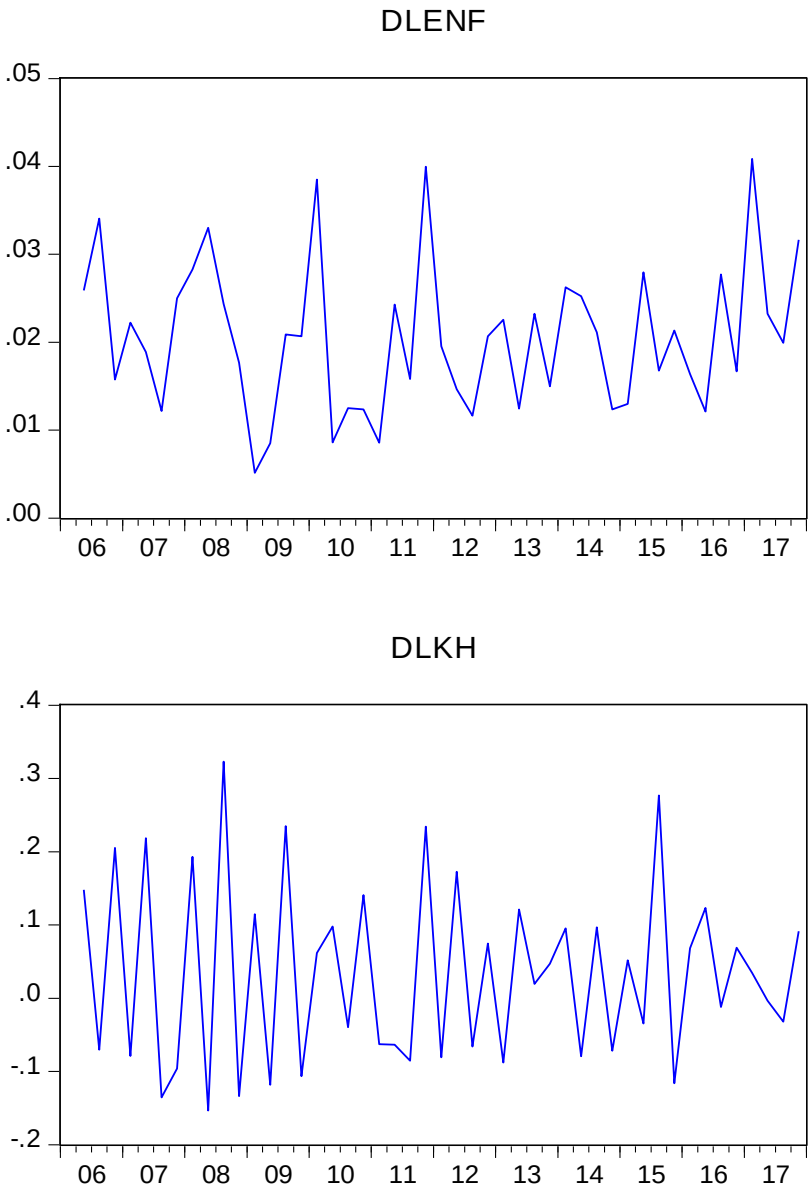
H_0: Birim Kök Var Durağan Değil

H_1: Birim Kök Yok Durağan

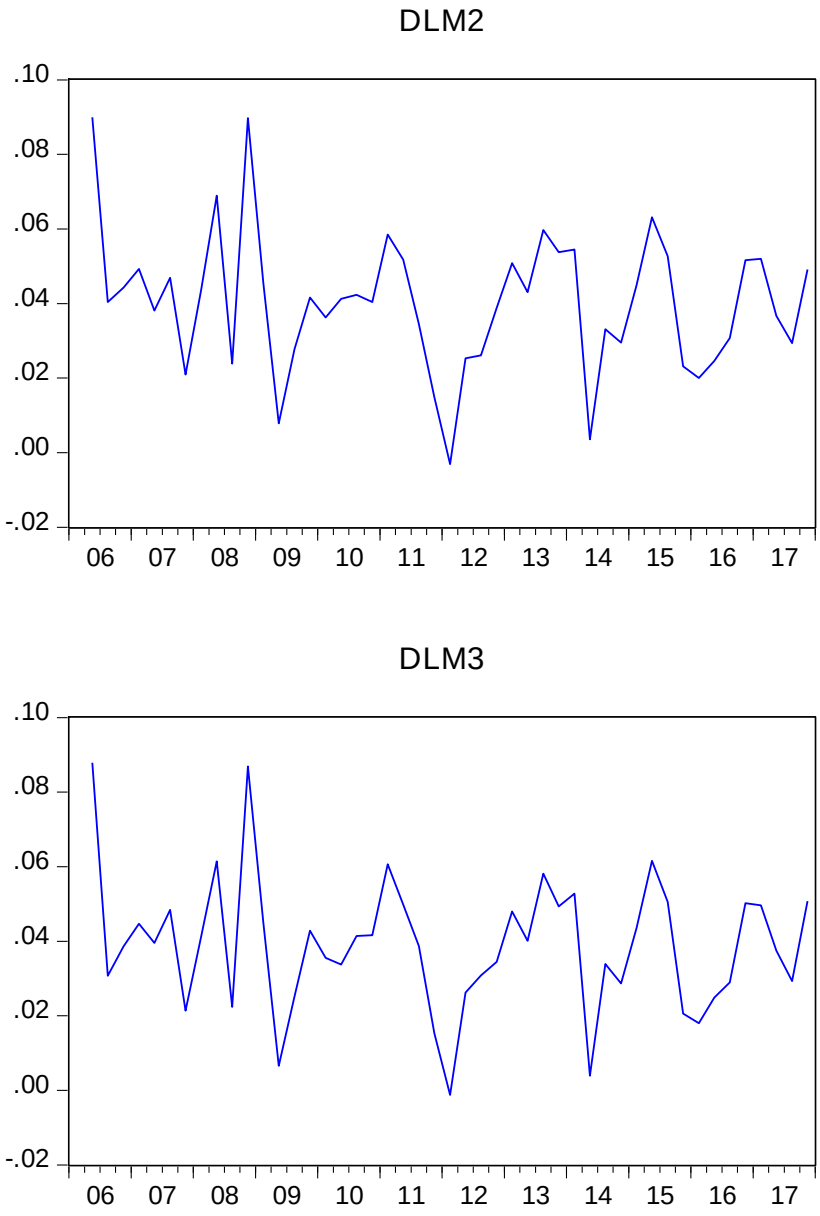
Birim kök testi neticesine göre anlamlılık düzeylerine bakıldığında ***,** ve * ile sırayla, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin 1. fark alındığında anlamlı olduğu bulunmuştur. Buradan hareketle, H_0 hipotezi reddedilip H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Yani serilerin durağan olduğu birim kökün olmadığı kanıtlamaktadır. (Tablo 4.1)

Anlamlılık değerlerinden hareketle, örneğin LENF değişkeninin birim kök testinde, düzey değerde çıkan sayı "0.205600" kritik değerlerden büyüktür. Bu, düzey değerde LENF değişkeninin durağan olmadığı anlamına gelmektedir. LENF değişkeninin birinci farkı alındığında bulunan sayı "-5.730482" kritik değerlerden küçüktür. Bu da bize %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde LENF değişkeninin birinci farkı alındığında durağan olduğunu birim kökün ortadan kalktığını ifade etmektedir. ADF testi sonuçlarına göre tüm değişkenler birinci farkı alındığı zaman durağan hale gelmektedir. Bu nedenle tüm serilere ait durağanlık derecesi I(1)'dir. (Tablo 4.1)

Şekil 4.3: Tüfe Endeksli Enflasyon ve Kamu Harcamaları Verilerine Ait Birinci Sıra Fark Seriler

Şekil 4.4: M2 ve M3 Tanımlı Para Arzı Verilerine Ait Birinci Sıra Fark Seriler

Şekil 4.3 ve Şekil 4.4'de Serilerin birinci dereceden farkları alınarak elde edilen sonuçları bulunmaktadır. Durağanlık I(1) düzeyde olduğundan dolayı seriler arasında uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla Johansen Eş-bütünleşme testi yapılabilir. Bunun öncesinde gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Tablo 4.2: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Sayısı	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	5.27e-12	-14.61765	-14.45048	-14.55678
1	341.4319	8.79e-16	-23.32139	-22.48550*	-23.01700
2	10.66709	1.41e-15	-22.87425	-21.36965	-22.32635
3	10.59399	2.24e-15	-22.47212	-20.29880	-21.68072
4	20.68357	2.33e-15	-22.55344	-19.71142	-21.51854
5	20.02484	2.32e-15	-22.77420	-19.26346	-21.49578
6	20.09580	2.07e-15	-23.24970	-19.07025	-21.72777
7	31.08825*	6.21e-16*	-25.05990*	-20.20174	-23.29447*

NOT: "" simgesi ilgili kriter çerçevesinde (0.05) anlam düzeyinde uygun olan gecikme uzunluğunu göstermektedir.*

Tabloda; LR: Olabilirlik oranını, FPE: Nihai öngörü hatasını, AIC: Akaike bilgi kriterini, SC: Schwarz bilgi kriterini, HQ: Hanan-Quinn bilgi kriterini ifade etmektedir. (Tablo 4.2)

Uygun gecikme uzunluğu modelde bulunan LENF, LM2, LM3, LKH, değişkenleri ile kontrol edilmiştir. Tabloda bilgi kriterleri sütunlarındaki değerlere bakıldığında 1. ve 7. Satırda, "*" simgesi bulunmaktadır. Bu simgelere göre uygun gecikme sayısı belirlenmektedir. En küçük Akaike ve Schwarz bilgi kriteri değerinde ortaya çıkan simge, model için seçilmesi gereken uygun gecikme uzunluğu olduğu anlamına gelmektedir. Bunun yanında tabloya bakıldığında simgelerin çoğunluk olarak 7. gecikme satırında ortaya çıktığı görülmektedir. Buradan hareketle uygun gecikme uzunluğu 7 olarak tespit edilmiştir. (Tablo 4.2) Alınan gecikme uzunluğuna göre eş-bütünleşme ve nedensellik analizleri uygulanmıştır.

Tablo 4.3: Johansen Eş-bütünleşme Testi Sonuçları

İz (Trace) Testi						
H_0	**H_1**	**Öz Değer İstatistiği**	**İz İstatistiği**	**Kritik Değer %5**	**Olasılık**	**İlişki**
r=0	r≥1	0.982587	239.9707*	47.85613	0.0001	HİÇ YOK
r≤1	r≥2	0.765300	77.94966*	29.79707	0.0000	VAR
r≤2	r≥3	0.368974	19.97179*	15.49471	0.0099	VAR
r≤3	r≥4	0.038139	1.555433	3.841466	0.2323	YOK
En Büyük Öz Değer Testi (Max Eigenvalue) Testi						
H_0	**H_1**	**Öz Değer İstatistiği**	**Max. Değer İstatistiği**	**Kritik Değer %5**	**Olasılık**	**İlişki**
r=0	r=1	0.982587	162.0210*	27.58434	0.0001	HİÇ YOK
r≤1	r=2	0.765300	57.97787*	21.13162	0.0000	VAR
r≤2	r=3	0.368974	18.41636*	14.26460	0.0104	VAR
r≤3	r=4	0.038139	1.555433	3.841466	0.2123	YOK
NOT: "r" ifadesi eş-bütünleşik vektör sayısını ifade etmektedir. "" simgesi analiz sonucu anlamlı bulunan eş-bütünleşme sayısını göstermektedir.*						

İz İstatistiği (Trace);
H_0: r = 0 Eş Bütünleşme Yok
H_1: r ≥ 1 Eş Bütünleşme Var

Max. Öz Değer Testi (Maximum Eigenvalue);
H_0: r = 0 Eş Bütünleşme Yok
H_1: r = 1 Eş Bütünleşme Var

Eş-bütünleşme analizi modelde bulunan LENF, LM2, LM3, LKH, değişkenleri ile kontrol edilmiştir. Tabloda iz istatistiği değerleri kritik değerlerden yüksek çıkmıştır. Bu durumda boş hipotez olan eş-bütünleşme yoktur hipotezi %5 anlamlılık seviyesinde reddedilmektedir. İz testi sonuçlarında iki adet eş-bütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Aynı şekilde en büyük öz değer istatistiği sonuçlarına bakıldığında %5 anlam düzeyinde alternatif hipotez kabul edilmektedir. Boş olan hipotez reddedilip, iki adet eş-bütünleşme ilişkisi bulunmuştur. (Tablo 4.3)

Yapılan Johansen testi sonucunda seriler arasında %1, %5, ve %10 önem düzeyinde 4 adet eş-bütünleşme rankı tespit edilmiştir. Bu nedenle enflasyon ile ilgili oluşturulan modelde, seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir. Sonuç olarak enflasyon (LENF) ile para arzının (LM2, LM3) ve toplam kamu harcamalarının (LKH) uzun dönemde birlikte dengeye ulaştığı söylenebilir. (Tablo 4.3)

Johansen eş-bütünleşme analizi sonucunda elde edilen uzun dönem denge modeli normalize edildiği zaman aşağıdaki eşitlik gibi olmaktadır:

$$LENF_t = -9.4470C_t + 4.1603LM3_t - 4.4685LM2_t + 1.2088LKH_t$$
$$\text{S.hata} \quad (0.23417) \quad (0.04353) \quad (0.3571) \quad (0.0509)$$

Elde edilen denklemlere göre, uzun dönemde LENF ile LM3 ve LKH arasında pozitif bir ilişki bulunmuş olup, %5 ve %10 düzeyde anlamlı çıkmıştır. Buna göre para arzı (LM3) artışı ile toplam kamu harcamaları (LKH) artışı enflasyonun (LENF) artmasına neden olmaktadır. Değişkenlerde oluşan artış veya azalışa bağımlı değişken olan LENF' in aynı tepki vereceği ifade edilmektedir. LM2 para arzı değişkeni ise enflasyonu etkilemede negatif bulunmasına rağmen, %5 ve %10 düzeyinde anlamlı olmadığı için yorumlanması istatistiksel açıdan uygun değildir.

Bu sonuçlar ışığında enflasyon, para arzı ve toplam kamu harcamaları uzun dönemde bir denge noktasına yakınsayarak hareket etmektedir. Para arzı (LM3) değişkenin katsayısı (4.1603) esnekliği ifade etmektedir. Yani para arzında (LM3) %1'lik bir artış enflasyonda (LENF) %1 den daha fazla, 4.16'lık bir artışa neden olacaktır. Aynı şekilde toplam kamu harcamalarında (LKH) %1'lik artış enflasyonu %1'den daha fazla arttıracaktır. Bundan dolayı, fiyatlar genel düzeyinin para değişkeni yanında mali değişkence de pozitif yönde etkilendiği söylenebilir.

Çalışmamızda kullanılan serilerin durağanlık seviyeleri I(1) ve aralarında eş-bütünleşme ilişkisi olduğu için standart Nedensellik testi yerine hata düzeltme modeline (VECM) dayalı Granger Nedensellik analizi uygulanabilir. Bu analiz kısa ve uzun dönemde nedensellik ilişkisinin var olup olmadığını test etmektedir.

Uygulanacak olan hata düzeltme modelinin temel avantajlarından birisi, değişkenlerin eş-bütünleşik olması varsayımında kısa ve uzun dönemdeki bilgiyi kullanması ile değişkenlerin kısa ve uzun dönem etkilerini içermesidir (Yavuz, 2015: 383). İkinci avantajı bağımlı ve açıklayıcı değişkenler arasında var olabilecek sahte regresyondan kaçınma imkanı sunmasıdır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 523).

Tablo 4.4: Hata Düzeltme Modeline Dayalı Kısa Dönem Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	WALD	Gecikme	Olasılık (Prob)	Nedensellik İlişkisi
LM3 → LENF	21.11	7	0.0036***	VAR
LM2 → LENF	21.20	7	0.0035***	VAR
LKH → LENF	41.21	7	0.0000***	VAR
LENF → LM3	20.89	7	0.0039***	VAR
LM2 → LM3	22.16	7	0.0024***	VAR
LKH → LM3	21.93	7	0.0026***	VAR
LENF → LM2	23.03	7	0.0017***	VAR
LM3 → LM2	24.70	7	0.0009***	VAR
LKH → LM2	21.05	7	0.0037***	VAR
LENF → LKH	3.96	7	0.7836	YOK
LM3 → LKH	3.76	7	0.8065	YOK
LM2 → LKH	3.75	7	0.8076	YOK
*NOT: Tabloda "***" sembolü %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedenselliğin var olduğunu ifade etmektedir.*				

Granger Nedensellik Hipotezlerimiz;

H_0: Granger Nedensellik Yoktur

H_1: Granger Nedensellik Vardır

Bağımlı değişken olarak LENF, LM2 ve LM3 modellerine bakıldığında %1 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilmekte, kısa dönem nedensellik olduğunu

söyleyen H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Sadece LKH bağımlı değişken olan modelde H_0 hipotezi kabul edilmektedir. (Tablo 4.4)

Kısa dönem nedensellik testi sonuçlarına göre, toplam kamu harcamaları (LKH) ile para arzı (LM2, LM3) değişkenlerinin %1 güven düzeyinde enflasyona (LENF) neden olduğu bulunmuştur. (Tablo 4.4)

LENF ile LM2 ve LM3 değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi elde edilmiştir. Yani para arzı LM2 ve LM3'den enflasyona doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda enflasyondan para arzına (LM2, LM3) doğru nedensellik tespit edilmiştir. (Tablo 4.4)

Kısa dönemde LENF ile LKH arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiş, nedenselliğin yönü ise LKH' dan LENF' ye doğrudur. Aynı zamanda kamu harcamaları (LKH) değişkeninden para arzına (LM2, LM3) doğru kısa dönemde tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu bulunmuştur. LENF, LM3 ve LM2' den LKH doğru kısa dönemde nedensellik bulunamamıştır. (Tablo 4.4)

Tablo 4.5: Hata Düzeltme Modeline Dayalı Uzun Dönem Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Değişken	**Nedenselliğin Yönü**	**Değişken**	**Hata düzeltme terimi ve t-istatistiği**	**Nedensellik İlişkisi**
LM3	⟶	LENF	-0.247628	
LM2	⟶	LENF	(0.05606)*	VAR
LKH	⟶	LENF	[-4.41725]	
NOT: [ ] içindeki değer t-istatistik değeri, ( ) içindeki değer s.hata değeridir. "" sembolü %10 seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.*				

Tabloda LENF, LM2, LM3 ve LKH değişkenlerine ilişkin uzun dönemli nedensellik ilişkisi yer almaktadır. ECTt-1 hata düzeltme teriminin, "t" katsayısının %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkması uzun dönemde para arzı (LM2, LM3) ve toplam kamu harcamalarından (LKH) enflasyona (LENF) doğru nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. (Tablo 4.5)

Bu sonuçlara göre; uzun dönemde para arzının ve toplam kamu harcamalarının enflasyonun nedeni olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, ECTt-1 hata düzeltme katsayısı beklenilen şekilde "$-1 \leq (-0.247628) < 0$" negatif işaretli ve t değeri [-4.41725] %10 seviyesinde anlamlıdır. Hata düzeltme katsayısının negatif olması uzun dönemde dengeye yaklaşıldığını göstermektedir. Yani bir şok ya da olağanüstü bir etkinin ortaya çıkması sonucunda, bu etkinin bir sonraki dönemde yaklaşık olarak %24'ünün düzeltilebildiği ifade edilmektedir. Tam düzelme ise yaklaşık olarak 4 dönem sürmektedir. (Tablo 4.5)

SONUÇ

Günümüzde ülke ekonomilerinin temel hedeflerinde biri fiyat istikrarıdır. Fiyat istikrarı fiyatlar genel seviyesindeki değişimin daima kabul edilebilir düzeyde tutulması şeklinde ifade edilebilir. Fiyat istikrarını gerçekleştirmek için devletin sahip olduğu temel politika araçları para ve maliye politikalarıdır. Literatürde fiyat istikrarı itibariyle para ve maliye politikalarının etkinliği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Klasik ve Parasalcı yaklaşım çerçevesinde para arzında gerçekleşen artışın fiyatlar genel düzeyinde artışa yol açtığı ve Merkez Bankasının fiyat istikrarını gerçekleştirmede en etkili unsur olduğu belirtilmektedir. Keynesyen yaklaşımda maliye politikası araçlarından olan kamu harcamalarında ve buna bağlı olarak bütçe açığında değişmenin fiyatlar genel düzeyi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle makro düzeyde fiyatlar üzerinde, para arzı ve kamu harcamalarının önemli bir rolü bulunmaktadır.

Türkiye 2000'li yıllara kadar kronikleşmiş yüksek enflasyon sorununun esiri olmuştur. 2002 sonrası Merkez Bankası, fiyat istikrarı amaçlı para politikası yolunu takip etmiştir. Enflasyon hedeflemesi rejimi para politikası aracı olarak uygulanmıştır. Merkez Bankası, hükümet ile birlikte belirlemiş oldukları TÜFE enflasyon hedefine ulaşmak için gerekli politika araçlarını kullanmıştır. Enflasyonla mücadele hususunda kullanılan para politikası Türkiye'de başarılı olmuş, 2002 yılı sonunda yüzde 30 düzeyinde olan enflasyon, öyle ki 2004 yılında tek haneli rakamlara düşmüştür.

2002-2005 ve 2009-2010 dönemlerinde Türkiye'de belirlenen enflasyon hedeflerini Merkez Bankası yakalamışken, öteki yıllarda görülen enflasyon düzeyi ise hedeflenenin üstünde olmuştur. 2012-2014 dönemi Merkez Bankası yüzde 5 düzeyinde bir TÜFE enflasyonu hedeflemiştir. Ancak enflasyon oranları 2012'de yüzde 6,2, 2013'de yüzde 7,5 ve 2014 yılında ise yüzde 8,1 civarında gerçekleşmiştir. 2015 yılı için enflasyon yüzde 6,3 olarak öngörülmesine rağmen yüzde 8,8 şeklinde belirlenen enflasyon hedefinin üzerinde gerçekleşmiştir.

Enflasyonu indirmek amacıyla yapılan politika çerçevesinde, enflasyonun 2016 yılında %7,5'e ve 2017 yılı için ise %6 düzeyinde istikrar kazanması hedeflenmiştir. Bu varsayımlarda enflasyonun 2016 yılı sonunda %6,3 ile %8,7 arasında, 2017 yılı sonunda %4,2 ile %7,8 aralığında olacağı tahmin edilmiştir. 2016 yılına gelindiğinde tahminler yakalanarak tüketici enflasyonu %8,5 olarak gerçekleşmiştir. Fakat 2017 yılı için hedefe ulaşılamamış ve enflasyon %11,9 düzeyinde oluşmuştur.

2004 yılından itibaren enflasyon tek haneli rakamlara gerilemiş olsa da henüz arzu edilen seviyelere gelinememiştir. Bu konuda başarıya ulaşılabilmesi için öncelikle enflasyonun nedenlerinin tespit edilmesi ve sonrasında bu konuda uygulanacak politikalara bağlı olunacağının netleştirilmesi gereklidir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de para arzı ve kamu harcamalarının uzun dönemde enflasyon üzerindeki etkisini 2006Q1-2017Q4 dönemlerini kapsayacak şekilde incelemektir. Bağımlı değişken olarak enflasyon tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) alınmış, bağımsız değişken olarak para arzı (M2, M3) ve kamu harcamaları olarak genel bütçe harcamaları olan faiz hariç ve faiz harcamaları toplamı tanımlanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla Johansen Eş-bütünleşme yöntemi kullanılmıştır. İlişkilerin yönünü belirlemek için Hata Düzeltme Modeline (VECM) dayalı nedensellik testi gerçekleştirilmiştir.

Değişkenler arasında uzun dönem analizi yapan Johansen testi sonuçlarına bakıldığında, seriler arasında %1, %5, ve %10 anlam düzeyinde 4 adet eş-bütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuç, para arzı (M2, M3) ve toplam kamu harcamalarının uzun dönemde enflasyon (TÜFE) ile birlikte dengeye ulaştığı, değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu anlamına gelmektedir.

Eş-bütünleşme testi sonucunda elde edilen uzun dönem denge modeli normalize edildiğin zaman enflasyon (TÜFE) ile para arzı (M3) ve toplam kamu harcamaları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Para arzı artışının %5 ve toplam kamu harcamaları artışının %10 anlamlılık düzeyinde enflasyonu pozitif olarak etkilediği bulunmuştur. (M2) para arzının enflasyonu etkilemede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır.

Hata düzeltme-geliştirilmiş Granger Nedensellik testinde, kısa dönem sonuçlarına göre, toplam kamu harcamaları ile para arzının (M2, M3) %1 önem düzeyinde enflasyonun nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Enflasyon ile para arzı (M2, M3) arasında çift yönlü, enflasyon ile toplam kamu harcamaları arasında ise tek yönlü ve toplam kamu harcamalarından enflasyona doğru istatistiksel açıdan anlamlı nedensellik ilişkisi elde edilmiştir.

Kısa dönem nedensellik sonuçlarında toplam kamu harcamalarından para arzına (M2, M3) doğru istatistiksel açıdan anlamlı tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Enflasyon ve para arzı (M2, M3)'den toplam kamu harcamalarına doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Uzun dönem nedensellik testi sonuçlarında, hata düzeltme teriminin ve açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin istatistiki anlamlılığı açısından para arzı (M2, M3) ile toplam kamu harcamalarının %10 önem düzeyinde enflasyonun nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz sonuçlarında hata düzeltme katsayısı beklendiği gibi negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Bu durum uzun dönemde dengeye yaklaşıldığını, kısa dönemde meydana gelen dengeden sapmaların uzun dönemde denge noktasına yakınsayacağı anlamına gelmektedir.

Bu sonuçlara göre, Türkiye'de para arzı ve toplam kamu harcamaları enflasyonu etkilemektedir. Ayrıca, para arzı ve toplam kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişki pozitif yönlü bunun yanında nedensellik açısından kısa ve uzun dönemde para arzı ile toplam kamu harcamalarının enflasyonun nedeni olduğuna dair sonuçlar bulunmuştur. Parasal büyüme ile enflasyon arasında elde edilen ilişkinin varlığı, artan para hacmi sonucu ekonomik birimlerin ellerinde bulunan reel para miktarını arttırarak bu etki ile bireylerin harcamalara doğru kaymasına ve talep artışına sebep olup fiyatlar genel düzeyinde artışa neden olmasına bağlanabilir.

Kamu harcamaları ile enflasyon arasında bulunan ilişki kamu harcamalarında gerçekleşen artış neticesinde canlanan talep ile açıklanabilir. Kamu harcamaları ister

mal ve hizmet alımına yönelik olarak yapılsın ister transfer harcamaları şeklinde olsun, tüketim seviyesini etkilemektedir. Harcamaların talep miktarını arttırması ve ekonominin bu talebi karşılayamaması fiyatlar genel düzeyini arttırmaktadır. Bunun yanında kamu gelirinden fazla yapılan harcamalar sonucu oluşan bütçe açığı finansmanı için monetizasyona başvurulması da enflasyonu etkilemektedir. Analiz sonucu kamu harcamalarından para arzına doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Buradan hareketle kamunun bütçe açığı finansmanı için monetizasyona başvurmasının Türkiye'deki enflasyon düzeyini arttırdığını ifade etmek mümkündür.

Çalışmada kısa dönemde para arzından enflasyona doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç Monetarist kuramı desteklememekte ama Klasik düşünceyi kısmen de olsa destekler niteliktedir. Çünkü Klasik Miktar Teorisi paranın dolaşım hızının ve işlem hacminin kısa dönemde sabit olduğu varsayımına dayanarak, para arzındaki değişimin reel ekonomi üzerinde etkisinin olmadığını, para arzındaki artışın doğrudan fiyatlar genel düzeyini arttırdığını belirtmektedir.

Kısa dönem testinde kamu harcamalarından para arzına doğru ve kamu harcamalarından enflasyona doğru nedensellik tespit edilmiştir. Bulgular ışığında kamunun harcama finansmanı için monetizasyona başvurmasının ve buna bağlı olarak para arzı artışının Türkiye'deki enflasyon düzeyini arttırdığını ifade etmek mümkündür. Bu sonuç Parasalcı ve Klasik görüşü destekler niteliktedir.

Uzun döneme ilişkin olarak para arzından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sonuç enflasyonun parasal bir olay olduğu düşünen Monetarist (Parasalcı) görüşü desteklemektedir. Parasalcı yaklaşım para arzındaki artışın kısa dönemde ekonomideki reel değişkenleri etkilediğini, fakat uzun dönemde reel etkinin ortadan kalkarak sadece enflasyona neden olduğunu düşünmektedir. Uzun döneme ilişkin elde edilen sonucun Keynesyen düşünceyi kısmen de olsa destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Çünkü Keynesyen yaklaşım paranın önemli olduğunu kabul etmekte fakat fiyatlardaki değişimin tek nedeninin para arzı olduğunu düşünmemektedir. Eğer ekonomi tam istihdam durumunda veya tam istihdam durumuna yaklaşırken para arzı arttırılırsa enflasyonun ortaya çıkacağını ifade etmektedir.

Uzun dönem ve kısa dönem testi sonuçlarında kamu harcamalarından enflasyona doğru nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi Keynesyen düşünceyi teyit eder niteliktedir. Enflasyonun nedeninin aşırı talep baskısı olduğunu düşünen Keynesyen yaklaşımda kamu harcamalarında artış eğer ekonomide üretim kapasitesini aşan bir talep baskısına sebep oluyor ise bu durumun enflasyona neden olacağı belirtilmektedir.

2006Q1-2017Q4 dönemi Türkiye'si için bulunan sonuçlara göre para arzı ve toplam kamu harcamalarının enflasyonun nedenleri arasında olduğu söylenebilir. Dolayısıyla hem Klasik, Monetarist ve hem de Keynesyen görüşlerin Türkiye'de incelenen dönem içerisinde enflasyonun meydana gelmesi açısından kısmen geçerli olduğu ifade edilebilir. Bu açıdan politika yapıcıların enflasyon ile mücadele bakımından sıkı para ve maliye politikalarından ve hedeflerden ödün vermemeleri Türkiye için daha uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, Z. ve Terzi, H. (2009). "Enflasyon ve Bütçe Açıkları İlişkisi: Tanzi ve Patinkin Etkisi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, ss. 195-211.

Ağayev, S. (2012). "Düşük Enflasyon Döneminde Azerbaycan'da Fiyatlar Genel Düzeyi ve Para Arzı İlişkisi". *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Sayı: 23, ss. 135-155.

Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Akbulut, H. ve Yereli, A. B. (2016). "Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamaları Nedensellik İlişkisi: 2006-2015 Dönemi İçin Türkiye Örneği". *Sosyoekonomi Dergisi,* Cilt: 24, Sayı: 27, ss. 103-119.

Akçacı, T. ve Kocağ, E. K. (2013). "Kamu Harcamalarının Enflasyonist Etkisinin Ekonometrik Analizi". *International Journal of Social Science,* Vol: 6, No: 8, pp. 1-18.

Akgül, I. ve Özdemir, S. (2012). "Enflasyon Eşiği ve Ekonomik Büyümeye Etkisi". *İktisat İşletme ve Finans Dergisi,* Cilt: 27, Sayı: 313, ss. 85-106.

Akpınar, T. (2014). *Bütçe Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişki ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Aktan, C. C. (2000). *Politik İktisat.* İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Aktan, C. C. (2010). "Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi". *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 168-187.

Akyazı, H. (2001). "T.C. Merkez Bankası ile Federal Rezerv Sisteminin (FED) Karşılaştırması". *Bankacılar Dergisi,* Sayı: 36, ss. 3-17.

Akyıldız, H. ve Eroğlu, Ö. (2004). "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 43-62.

Akyürek, M. B. (2008). *Enflasyondaki Değişmelerin Gelir Dağılımına Etkileri.* T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Alavirad, A. (2003). "The Effect of İnflation On Government Revenue and Expenditure: The Case of The Islamic Republic of Iran". *OPEC Energy Review,* Vol: 27, No: 4, pp. 331-341.

Almammadov, N. (2009). *Azerbaycan Bütçesinde Kamu Harcamaları*. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Altan, O. (2009). *Ekonomik İstikrar Politakaları ve 1980 Sonrası Türkiye Uygulaması.* T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Altınışık, İ. (1996). *Enflasyonu Önlemede Mali Araçların Etkisi.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Altıntaş, H., Çetintaş, H. ve Taban, S. (2008). "Türkiye'de Bütçe Açığı, Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1992–2006". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 185–208.

Altıntaş, H. ve Koçbulut, Ö. (2014). "Türkiye'de Elektrik Tüketiminin Dinamikleri ve Ekonomik Büyüme: Sınır Testi ve Nedensellik Analizi". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 43, ss. 37-65.

Altıparmak, A. (2002). "Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayisi Gelişimi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 13, ss. 35-59.

Altunç, Ö. F. (2008). "Türkiye'de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 113-127.

Altunöz, U. (2013). "Türkiye'de Enflasyon, Büyüme ve Finansal Derinleşme İlişkisinin - Ampirik Analizi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 175-194.

Alvey, J. (2007). "Personal Reflections on the Life and Writings of Milton Friedman (1912-2006)". *Department of Applied and International Economics, Massey University*. pp. 1-25.

Arısoy, İ. (2005). "Wagner ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, ss. 63-80.

Arslan, B. G., Afşar, M., Ergeç, E. H. ve Özdemir, B. K. (2013). *Para Politikası*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Arslan, İ. ve Yapraklı, S. (2008). "Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi,* Sayı: 7, ss. 88-103.

Arslan, N. T. (2010). "Klasik - Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 21-38.

Ataç, B. (2000). *Maliye Politikası.* Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

Avrupa Merkez Bankası, (2009). *Fiyat İstikrarı: Sizin İçin Neden Önemlidir.* İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını.

Aydın, Y. (2015). "Keynes'in Parasal Faiz Teorisi". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 17, Sayı: 1, ss. 207-224.

Aydoğan, E. (2004). "1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni". *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 91-110.

Aykırı, M. (2008). *Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980–2005).* Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.

Baghirathan, R., Rada, C. and Taylor, L. (2004). "Structuralist Economics: Worldly Philosophers, Models, and Methodology". *Social Research,* Vol: 71, No: 2, pp. 305-326.

Bağcı, H. (2001). *Kamu Borçları Yönetimi ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme,* Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Bakırtaş, İ. (2003). "Kamu Harcamalarının Temel Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi ve Nedenselliği (1983-2000 Türkiye örneği)". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 9, ss. 41-66.

Barbosa-Filho, N. H. and Taylor, L. (2006). "Distributive and Demand Cycles in The US Economy—A Structuralist Goodwin Model". *Metroeconomica,* Vol: 57, No: 3, pp. 389-411.

Barışık, S. ve Kesikoğlu, F. (2006). "Türkiye'de Bütçe Açıklarının Temel Makro Ekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayrıştırması)". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 61, Sayı: 4, ss. 59-82.

Bayrak, M. ve Kanca, O. C. (2013). "Türkiye'de Kamu Kesimi Açıklarının Nedenleri ve Fiyatlar Genel Düzeyi Üzerindeki Etkileri". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Sayı: 48, ss. 91-111.

Bedir, S. (2001). "Transfer Harcamaları ve Enflasyon İlişkisi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1-2, ss. 21-29.

Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye'de İşsizlik Sorununun Çözümlenmesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi.* Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Bankacılık Yüksek Lisans Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Berber, M. ve Artan, S. (2004a). "Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği". *Discussion Paper, Turkish Economic Association,* Sayı: 21, ss. 1-14.

Berber, M. ve Artan, S. (2004b). "Türkiye'de Enflasyon - Ekonomik Büyüme İlişkisi: (Teori, Literatür ve Uygulama)". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 18, Sayı: 3-4, ss. 103-117.

Boratav, K. (2009). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007.* Ankara: İmge Kitabevi.

Bocutoğlu, E. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi.* Ankara: Murathan Yayın Evi.

Bocutoğlu, E., Berber, M. ve Çelik, K. (2007). *Genel İktisada Giriş*. Trabzon: Derya Kitapevi.

Bozkurt, C. (2014). "Money, Inflation and Growth Relationship: The Turkish Case". *International Journal of Economics and Financial Issues,* Vol: 4, No: 2, pp. 309-322.

Boztepe, E. (2012). *Türk Kamu Mali Yönetiminde Kamu Harcamalarının Yüksek Denetimi.* T.C. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Bölükbaş, M. T. (2017). *Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Dış Borçlanma İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz.* T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Caymaz, N. (2016). *Türkiye'de Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre İncelenmesi: 1995 – 2015.* T.C Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Cengiz, V. (2008). "Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 22, Sayı: 1, ss. 115-127.

Cesur, F. (2000). *Para Arzının Fiyat Hareketleri Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Uygulaması.* T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Cesur, F. (2006). "Para Arzı İle Enflasyon İlişkisi ve Türkiye Uygulaması (1994-2004)". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 85-104.

Ceylan, İ. M. (2013). *Fiyat İstikrarını Sağlamaya Yönelik Enflasyon Hedeflemesi Politikaları: Türkiye Örneği.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çatalbaş, K. G. (2007). "Türkiye'de Para Arzı ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Parametrik Olmayan Regresyon Analizi ile İncelenmesi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3, ss. 197-212.

Çelebi, E. (2001). "Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000)". *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* Sayı: 3, ss. 55-66.

Çelik, A. A. (2010). *Ekonomik Büyüme ile Kamu Harcamalarının Nedensellik Analizi: Suudi Arabistan, B. A. Emirlikleri ve Kuveyt Uygulaması.* T.C. Marmara

Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Çetin, A. K. (2004). *Reel Döviz Kuru Belirsizliğinin Para İkamesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Çidem, Y. (2013). *Enflasyon – Enflasyon Belirsizliği ve Merkez Bankası Bağımsızlığı İlişkisi.* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Çiftci, E. (2015). *Türkiye'de Enflasyon ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama (1980-2014).* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Çimenser, S. C. (2013). *Taylor Modelinin Türkiye'ye Uygulanması.* Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çolak, Ö. F. (2011). "Genel Teorinin 75. Yılında Keynes'in İktisadı Yine Gündemde". *İktisat ve Toplum Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 5, ss. 26-29.

Dinler, Z. (2002). *İktisada Giriş.* Bursa: Ekin Kitapevi.

Dinler, Z. (2014). *İktisat.* Bursa: Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Dirimtekin, H. (1989). *Genel İktisat Teorisi II.* İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Doğan, B., Eroğlu, Ö. ve Değer, O. (2016). "Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği". *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 1-21.

Doğan, Ç. (2005). "Para Politikasının Etkinliği Türkiye Açısından Bir Değerlendirmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 25-45.

Doğru, B. (2012). *Merkez Bankası Politikalarının Fiyat İstikrarı ve Diğer İktisadi Olgular Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi Örneği.* T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

Doğru, B. (2014). "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Bütçe Açığı ve Enflasyon Arasında Nedensellik İlişkisi Var mıdır? 1978-2002 Dönemi Türkiye Örneği". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 113-129.

Doğruel, F. ve Doğruel, A. S. (2005). *Türkiye'de Enflasyonun Tarihi*. Ankara: Tarih Vakfı.

Duman, E. (2011). *Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması.* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman.

Düzgün, R. (2007). *Kamu Harcamalarının Özel Sektör Yatırımları Üzerindeki Dinamik Etkileri,* T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes.

Düzgün, R. (2010). "Türkiye Ekonomisinde Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği". *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 11, ss. 930-937.

EBSO (2015). *2014 Yılında Türkiye, Dünya Ekonomisi 2015 Yılından Beklentiler.* EBSO (Ege Bölgesi Sanayi Odası).

Ejder, H. L. (2002). "Kamu Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi ve Değerlendirilmesi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 3, ss. 189-208.

Eker, A. ve Tüğen, K. (1995). *Kamu Maliyesine Giriş.* İzmir: Takav Matbaası.

Eker, M. (2007). *Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2004).* T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.

Ekşi, H. (2013). *Kamu Harcamaları Kapsamında Kamu İhale Sisteminin Yolsuzluk Suçları Açısından Değerlendirilmesi.* T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Emirmahmutoğlu, F., Saraçoğlu, B. ve Güney, S. (2010). "Türkiye'de Enflasyon Direngenliğinin BAI-PERRON Yöntemi ile İncelenmesi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 2, ss. 1-26.

Enç, E. (1993). "Enflasyon: Tanımı, Ölçümü ve Sorumluları". *Ekonomik Yaklaşım Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 8, ss. 1-8.

Ercan, F. (1997). *Para ve Kapitalizm.* İstanbul: Ceylan Yayınları.

Erdaş, H. (2004). *Enflasyon ve Para Arzının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkisinin Analizi.* Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tatlıoğlu, İ. (2007). *Kamu Maliyesi.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Erkam, S. (2008). "Enflasyon ve Enflasyon Belirsizliği: Türkiye Örneği". *Sosyoekonomi Dergisi,* Cilt: 7, Sayı: 7, ss. 157-175.

Ermişoğlu, E. (2011). *Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Türkiye'deki Başarısının Değerlendirilmesi.* Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Mayıs, Ankara.

Eroğlu, N., Söylemez, A. O. ve Alıç, C. (2016). "Türkiye'de Zorunlu Karşılıklar ve Tüketici Kredileri: Ekonometrik Bir Model Denemesi". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 38, Sayı: 2, ss. 63-86.

Erol, İ. (1992). "Ekonomi Açısından Devlet ve Piyasa". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 145-155.

Erol, E. (2008). *Enflasyon Hedeflemesi: Türkiye Deneyimi.* T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Ertek, T. (2009). *Temel Ekonomi.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Esen, Ö. M. (2007). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Finansal Tabloları ve Kamuyu Aydınlatabilirliği.* T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Eşsiz, F. P. (2009). *Bağımsızlık, Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Açısından Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve 2001 Yılı Merkez Bankası Kanun Değişikliği.* T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.

Feyzullah, M. (2013). *Kamu Harcamaları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: 1980 Sonrası Türkiye Örneği.* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Fischer, S. and Easterly, W. (1990). "The Economics of The Goverment Budget Constraint". *The World Bank Researc Observer,* Vol: 5, No: 2, pp. 127-142.

Fisunoğlu, M. ve Tan, B. K. (2009). "Keynesyen Devrimi ve Keynesyen İktisat". *Ekonomik Yaklaşım Dergisi,* Cilt: 20, Sayı: 70, ss. 31-60.

Friedman, M. (1968). "The Role of Monetary Policy". *American Economic Review,* Vol: 58, pp. 1-17.

Frisch, H. (1989). *Enflasyon Teorileri* (Çev. E. Oktay). Ankara: Elif Matbaacılık, 1983.

Gacener, A. (2005). "Türkiye Açısından Wagner Kanunu'nun Geçerliliğinin Analizi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 20, Sayı: 1, ss. 103-122.

Gencer, A. H. ve Birol, Ö. H. (2014). "A. Smith ve Klasik Okul, K. Marx ve Marksist Sosyalizm, J. M. Keynes ve Keynesgil Devrim ve Daha Sonraki Gelişmeler". *In International Conference On Eurasıan Economıes,* pp. 1-10.

Giray, F. (2006). *Maliye Tarihi.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Girginer, N. ve Yenilmez, F. (2005). "Türkiye'de Enflasyonun Ekonometrik Olarak İncelenmesi (1982-2002)". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 101-116.

Gökalp, M. F. ve Avcı, M. (2002). "Türkiye Ekonomisi'nde Mali Disiplinsizlik Olgusu". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 7, ss. 1-15.

Grauwe, P. D. and Polan, M. (2005). "Is Inflation Always and Everywhere A Monetary Phenomenon?". *The Scandinavian Journal of Economics*, Vol: 107, No: 2, pp. 239-259.

Gül, E. ve Yavuz, H. (2011). "Türkiye'de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1963-2008 Dönemi". *Maliye Dergisi*, Sayı: 160, ss. 72-85.

Günaydın, İ. (2004). "Bütçe Açıkları Enflasyonist Midir? Türkiye Üzerine Bir İnceleme". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 158-181.

Günçavdı, Ö., Levent, H. ve Ülengin, B. (2000). "Yüksek ve Değişken Enflasyonun Tahmininde Alternatif Modellerin Karşılaştırılması: Türkiye Örneği". *ODTÜ Gelişme Dergisi,* Cilt: 27, Sayı: 1-2, ss. 149-171.

Güney, A. (2010). *Enflasyon Hedeflemesi Stratejisinin Enflasyon Oynaklığı ve Enflasyonun Kalıcılığı Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği.* T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Güney, P. Ö. ve Ceylan, İ. M. (2014). "Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye Deneyimi". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 32, Sayı: 1, ss. 143-164.

Güngör, A. İ. (2006). *Enflasyon Beklentilerinin Oluşum Şeklinin Enflasyon Üzerindeki Etkileri ve Dezenflasyon Programı Uygulamasındaki Sonuçları.* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Güngör, K. (2011). *Küresel Kriz, Malî Kural ve Türkiye.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Hasanov, M. (2008). "Enflasyon Belirsizliğinin Üretim Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği". *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 191-206.

Hiç, M. (1994). *Para Teorisi ve Politikası.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ireland, P. N. (2007). "Changes in The Federal Reserve's Inflation Target Causes and Consequences". *Journal of Money, Credit and Banking,* Vol: 39, No: 8, pp. 1851-1882.

Işık, N. ve Alagöz, M. (2005). "Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Sayı: 24, ss. 63-75.

Kabaş, T. (2014). "Türk Kamu Politikası Modelinin Doğuşu ve Gelişmesi". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 15, Sayı: 1, ss. 115-130.

Kalaycı, Ş. (2002). "Parasal Hedefleme Enflasyon Hedeflemesi ve Enflasyonist Bekleyişler: Türkiye Ekseninde Bir Değerlendirme". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 271-284.

Kanca, O. C. (2014). *Kamu Harcamalarının İktisadi Etkileri ve Türkiye Örneği (1980-2011).* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Kapıcı, B. (2008). *Türkiye'de Kamu Harcamalarının Dağılımı ve Sosyal Güvenlik Açıklarının Kamu Açıklarına Etkileri.* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi ve İdari Bilimler Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Karaca, O. (2003). "Türkiye'de Enflasyon - Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 247-255.

Karaçor, Z. ve Atabey, A. (2001). "Türkiye Ekonomisinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Tarihsel Süreç İçerisinde Analizi ve Bu Süreç İçerisinde Karar Birimlerinin Rolü". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 117-148.

Karaçor, Z. ve Alptekin, V. (2006). "Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, ss. 237-256.

Karaçor, Z. (2007). "Enflasyon ve Kültür Geleneği: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Analiz". Ahmet Ay (Ed.). *Türkiye Ekonomisi* (s. 98-102). Konya: Çizgi Kitabevi.

Karagöz, K. (2007). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Faktörünü Belirleyen Faktörler: 1970-2005". *Yaşar Üniversitesi Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 8, ss. 927-948.

Kaya, M. G. ve Öz, E. (2016). "Enflasyon, Bütçe Açığı ve Para Arzı İlişkisinin Türkiye Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi: 1980-2014 Dönemi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* Cilt: 23, Sayı: 3, ss. 639-651.

Kazar, A. (2012). *Merkez Bankası ve Parasal Şokların Etkileri.* Türkiye Cumhuriyeti Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adana.

Keçetep, İ. (2016). "Türkiye'de İktisat Biliminin Doğuşu". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* Cilt: 30, Sayı: 16, ss. 823-834.

Kendirli, S. ve Çankaya, M. (2016). "Döviz Kuru ve Enflasyonun Bist Banka Endeksi Üzerindeki Etkisi". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 3, ss. 215-227.

Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2009). *Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kesbiç, C. Y., Baldemir, E. ve Bakımlı, E. (2005). "Bütçe Açıkları İle Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Bir Model Denemesi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, ss. 81-98.

Keyder, N. (2002). *Para Teori-Politika-Uygulama.* Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Khan, A. A., Ahmed, Q. M. and Hyder, K. (2007). "Determinants of Recent Inflation in Pakistan". pp. 1-16.

Kılıçaslan, Y., Güzel, H. A., Şiriner, İ., Yıldırım, K., Esen, E. ve Taşdemir, M. (2012). *İktisada Giriş.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2566, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1536.

Kınalı, F. (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri.* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Kırıtoğlu, C. (2006). *Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Mersin İlindeki Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma.* T.C. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İsletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Kiraz, H. (2016). *Ekonomik Büyüme Sürecinde Kamu Harcamalarının Rolü: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma.* T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Köse, Z. (2016). "Türkiye Ekonomisinde 2003-2014 Döneminde Ekonomik Büyüme İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi". *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 58-76.

Kurnaz, Ö. (2009). *Türkiye'de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi 1987-2006 Dönemi.* T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Kutlar, A. ve Turgut, T. (2006). "Türkiye'deki Başlıca Ekonomi Serilerinin ARFIMA Modelleri ile Tahmini ve Öngörülebilirliği". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 120-149.

Kutlu, E., Yazıcı, R., İslatince, H., Erdinç, Z. ve Günsoy, B. (2013). *Ekonomik Analiz.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Küçükaksoy, İ. (2015). "Keynesyen Görüş ile Monetarist Görüşün Yöntem Farklılıkları Üzerine Bir İnceleme: 1929 Krizi Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 45, ss. 57-72.

Künü, S. (2013). *Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Lastrapes, W. D. (2006). "Inflation and The Distribution of Relative Prices The Role of Productivity and Money Supply Shocks". *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol: 38, No: 8, pp. 2159-2198.

Lordoğlu, K. ve Özkaplan, N. (2003). *Çalışma İktisadı.* İstanbul: Der Yayınları.

Mankiw, N. G. (1989). "Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective". *Journal of Economic Perspectives,* Vol: 3, No: 3, pp. 79-90.

Meral, P. S. (2005). "Enflasyon ve Enflasyonun Okuma Alışkanlığına Etkisi". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 19, ss. 309-324.

Miynat, M. (2002). "Liberalizasyon Sürecinde Ortaya Çıkan İstikrarsızlıklar ve Çözüm Önerileri". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 1-2, ss. 187-209.

Morgül, E. (2007). *1980 Sonrası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Ticari Bankalarla İlişkileri ve Ekonomide Uyguladığı Para Politikaları.* T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Mukhtar, T. and Zakaria, M. (2010). "Budget Deficit, Money Supply and Inflation: The Case of Pakistan". *Privredna Kretanjuai Ekonommska Politika,* Vol: 20, No: 122, pp. 53-67.

Narayan, P. K., Narayan, S. and Prasad, A. D. (2006). "Modeling The Relationship Between Budget Deficits, Money Supply and Inflation in Fiji". *Pacific Economic Bulletin*, Vol: 21, No: 2, pp. 103-116.

Nas, T. F. and Perry, M. J. (2000). "Inflation, Inflation Uncertainty, and Monetary Policy in Turkey: 1960–1998". *Contemporary Economic Policy*, Vol: 18, No: 2, pp. 170-180.

Nas, T. F. and Perry, M. J. (2001). "Turkish Inflation and Real Output Growth, 1963-2000". *Russian, East European Finance and Trade*, Vol: 37, No: 6, pp. 31-46.

Nesanır, Ö. (2011). "Türkiye'de Para Arzı-Banka Kredileri İlişkisi: Var Analizi (1986-2010)". *Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 115-133.

Oğuz, O. (1992). *İktisata Giriş.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını.

Oğuz, Ş. (2010). *Türkiye'de Enflasyon Sürekliliğinin Analizi: Tarihsel Trendi ve Tüfe Alt Gruplarındaki Farklılaşması.* Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

Oktar, S. (1996). *Merkez Bankalarının Bağımsızlığı*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Oktayer, A. (2007). *Finansal Derinleşmenin Ekonomik Performans Üzerine Etkileri: Teori ve Türkiye Uygulaması.* T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Doktora Programı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Oktayer, A. (2010). "Türkiye'de Bütçe Açığı, Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi". *Maliye Dergisi,* Sayı: 158, ss. 431-447.

Okul, M. S. (2011). *Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulamalarının Ücretler ve Enflasyon Bakımından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi.* T.C. Gazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Orhan, O. Z. (1995). *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Orhaner, E. (2007). *Kamu Maliyesi.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Örnek, İ. (2009). "Türkiye'de Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarının İşleyişi". *Maliye Dergisi,* Sayı: 156, ss. 104-125.

Özcan, G. (2009). *Türkiye'de Kamu Harcamalarının Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Özcan, Ö. Ö. (1999). *Kamu Harcamaları ve Türkiye'de Kamu Harcamalarının Analizi (1962-1997 Konsolide Bütçe Harcamaları).* T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özçelik, Ö. ve Tuncer, G. (2007), "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları''. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 253-266.

Özmen, İ. (2010). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1980–2008).* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Özmen, M. ve Koçak, F. İ. (2012). "Enflasyon, Bütçe Açığı ve Para Arzı İlişkisinin ARDL Yaklaşımı İle Tahmini: Türkiye Örneği". *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 1-19.

Öztürk, B. (2008). *Makroekonomik Faktörlerin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Ulusal-100 Endeksi ve Volatilitesi Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi (1997-2006).* İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Öztürk, N. ve Durgut, D. (2011). "Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 117-144.

Öztürk, N. ve Koç, A. (2006). "Elektronik Para, Diğer Para Türleriyle Karşılaştırılması ve Olası Etkileri". *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 11, ss. 207-243.

Öztürk, S. ve Biner, C. (2008). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Kurala Dayalı Para Politikasının Etkinliği Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi: Türkiye Örneği". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 19-37.

Özyılmaz, A. (2016). "Para ve Maliye Politikaları Arasındaki Koordinasyonun Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkinliği". *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 28-34.

Parasız, İ. (1990). "Türkiye'de Enflasyon". *Tekstil ve Makine Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 20, ss. 83-93.

Parasız, İ. (1991). "Monetarizm ve Friedmancı Düşüncenin Temelleri". *Tekstil ve Mühendis Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 25, ss. 46-50.

Parasız, İ. (1998). *Makro Ekonomi Teori ve Politika.* Bursa: Ezgi Kitapevi.

Parlaktuna, İ. ve Şimşek, S. (2007). "Bütçe Finansman Kaynaklarının Belirlenmesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması (1989-2005)". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 43-68.

Paya, M. (2007). *Para Teorisi ve Para Politikası.* İstanbul: Filiz Kitapevi.

Peker, H. S. (2011). "Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyon Hedeflemesi Uygulamasının Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 22, ss. 487-506.

Pınar, A. (2006). *Maliye Politikası.* Ankara: Naturel Yayınları.

Qayyum, A. (2006). "Mone Inflatin and Growth in Pakistan". *The Pakistan Development Review*, Vol: 45, No: 2, pp. 203–212.

Saraç, T. B. (2009). *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1988-2007).* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Saraç, T. B. (2010). "Enflasyon ve Para İkamesi İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz (1994:01-2009:12)". *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 147-152.

Sarıkaya, R. (2008). *Kamu Harcamalarında Etkinliğin Sağlanması Bakımından İç Denetimin Rolü.* T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Savaş, V. (1986). *Keynezyen İktisat Yıkılırken*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Savaş, V. F. (1998). *Politik İktisat.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Seçme, Z. O. (2010). *Kamu Harcamaları Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Serin, V. (1998). *İktisat Politikası.* İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Servet, O. (2010). *İktisatta Belirsizlik Kavramı, Enflasyon Belirsizliği İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma (1994-2009 Dönemi).* T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi.* Ankara: Nobel Yayım Dağıtım.

Snowdon, B. and Vane, H. R. (1997). "The Development of Modern Macroeconomics". *A Macroeconomic Reader*, pp. 1-26.

Solimano, A. (1990). "Inflation And Teh Cost of Stabilization: Hictorical and Recent Experiences and Policy Lessons". *The World Bank Researc Observer*, Vol: 5, No: 2, pp. 167-185.

Sökenoğlu, S. (2008). *Kamu Harcamalarında Etkinlik ve Bütçe Sistemleri İlişkisi.* T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sönmez, S. (1993). "Kamu Kesimi Açığı ve Enflasyon Arasındaki Bağlantılar Üzerine Bazı Gözlemler". *Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 8, ss. 45-64.

Sönmez, S. (1998). "Türkiye'de Kamu Açığının Finansmanı ve Enflasyon Vergisi". *ODTÜ Gelişme Dergisi,* Cilt: 25, Sayı: 2, ss. 361-377.

Sözer, Ç. (2013). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi.* T.C. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Bankacılık ve Finans Yüksek Lisans Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Susam, N. (2009). *Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikaları*. İstanbul: Derin Yayınları.

Şahin, A. (2002). *Enflasyon Teorileri ve 1980 Sonrası Türkiye'de Enflasyon.* Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Şahin, H. (2007). *Türkiye Ekonomisi.* Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.

Şahin, İ. ve Karanfil, M. (2015). "Türkiye Ekonomisinde 1980-2013 Dönemi Para Arzının Enflasyon Üzerindeki Etkisi". *Business and Economics Research Journal*, Vol: 6, No: 4, pp. 97-113.

Şahin, M. ve Özenç, Ç. (2007). "Kamu Harcamaları İle Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri". *Yönetim Bilimleri Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 199-225.

Şahin, S. (2011). *Para Politikalarının Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği.* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Şahinoğlu, T., Özden, K., Başar, S. ve Aksu, H. (2010). "Türkiye'de Enflasyonun Oluşumu: ARDL Yaklaşımı". *Sosyo Ekonomi Dergisi,* Cilt: 1, ss. 27-46.

Şenol, H. (2014). *Türkiye'de Para Arzı ve GSMH Değişimlerinin BİST 100 Endeksi Üzerindeki Etkisinin Analizi.* T.C. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

Şimşek, M. (2000). "Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Ekonomik Etkileri". *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi,* Sayı: 16, ss. 49-73.

Tabak, Ş. Ş. (2002). *Elektronik Para ve Merkez Bankacılığı.* Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

Taban, S. ve Şengür, M. (2016). "Türkiye'de Enflasyonun Kaynağının Belirlenmesine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Sayı: 47, ss. 47-64.

Tarhan, İ. (2013). *Para Dışındaki Ödeme Araçlarının Kobi'lerin Ticarî Yaşamındaki Etkinliğine Yönelik Bir Araştırma: Ankara Gimat Örneği.* T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tarı, R. ve Bozkurt, H. (2006). "Türkiye'de İstikrarsız Büyümenin Var Modelleri ile İncelenmesi (1991.1-2004.3)". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi,* Sayı: 4, ss. 1-16.

Tarı, R. ve Kumcu, F. S. (2005). "Türkiye'de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983-2003 Dönemi)". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 156-179.

Tatlıyer, M. (2016). "Enflasyon Neden Yükselir, Nasıl Düşer? : Türkiye Örneği". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 30, ss. 1-20.

Telek, C. (2013). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Analizi (1998-2012).* T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

Telman, T. Ö. (1994). *Merkez Bankalarının Bağımsızlığı.* İstanbul: Güney Matbaası.

Terzi, H. ve Oltulular, S. (2004). "Türkiye'de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler İtibariyle Ekonometrik Bir Analiz". *Bankacılar Dergisi,* Sayı: 50, ss. 19-33.

TOBB (2005). *2004 Yılı Ekonomik Raporu.* 60. Genel Kurul, TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği).

Tokgöz, E. (2001). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001).* Ankara: İmaj Yayın.

Tosunoğlu, Ş., Moğol, T., Çakır, T., Dülger, C., Arslan, M. O. ve Taraktaş, A. (2012). *Kamu Maliyesi.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Tunalı, H. ve Erönal, Y. Y. (2016). "Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye'de Fisher Etkisinin Geçerliliği". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 4, ss. 1415-1431.

Tuncer, G. (2013*). Kamu Harcamaları ve Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İlişkisinin Mekânsal Analizi: Türkiye Uygulaması*. T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Doktora, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kütahya.

Turhan, S. E. (2007). *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

TÜİK (2008). *Fiyat Endeksleri ve Enflasyon: Sorularla Resmi İstatistiksel Dizisi – 3.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayını.

Türk, İ. (1999). *Maliye Politikası.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Türk, İ. (2001). *Maliye Politikası.* Güncelleştirilmiş, Ankara: Turhan Kitabevi.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2004a). *Enflasyon.* Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2004b). *Türkiye'de Enflasyonist Süreç ve Etkileyen Faktörlere İlişkin Bir Değerlendirme.* Merkez Bankası Raporu. Ankara: Ankara Sanayi Odası.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2013). *Enflasyon ve Fiyat İstikrarı.* Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, ISBN (basılı) : 978-605-4911-01-1.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2016). *Enflasyon Raporu 2016-I* (ISSN 1306-4509). Ankara: T.C.M.B.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2016). *Enflasyon Raporu 2016-II* (ISSN 1306-4509). Ankara: T.C.M.B.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2017). *Enflasyon Raporu 2017-I* (ISSN 1306-4509). Ankara: T.C.M.B.

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı (2012). *Yıllık Ekonomik Rapor 2012.* Ankara: T.C.M.B.

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı (2017). *Yıllık Ekonomik Rapor 2017.* Ankara: T.C.M.B.

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı (2011). *Muhasebe ve Finansman, Piyasaları İzlemek.* Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.

Türkiye İstatistik Kurumu (2012). *İstatistiki Göstergeler 1923-2011.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (2014). *İstatistiki Göstergeler 1923-2013.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Tüzün, E. (2007). *Türkiye'de 1980-2004 Döneminde Para Arzının Enflasyon Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Uğur, A., Sancar, C. ve Polat, M. A. (2016). "Türkiye'de Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarının İşleyişine İlişkin Ampirik Bulgular: (1998-2015)". *International Journal Of Eurasia Social Sciences,* Vol: 7, No: 22, pp. 34-55.

Uluatam, Ö. (1981). *Enflasyon ve Devlet Gelirleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. No: 462.

Ulusoy, A. (2006). *Maliye Politikası.* Konya: Mikro Yayıncılık.

Ulusoy, A. ve Yiğit, N. (2016). "Türkiye'de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi: 1990-2015 Dönemi". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 12, ss. 375-390.

Uulu, M. S. (2016). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi.* T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Uysal, Ö. (2012). "Parasal Büyüme Modellerinin Sürdürülebilir Büyüme Bağlamında Sınıflandırılması". *Uluslar Arası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 3, ss. 111-119.

Üçler, G. (2011). *Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz (1970 2009).* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Ülgen, K. (2010). *Elektronik Para: Türkiye ve Dünya Uygulaması.* T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

Ünsal, M. E. (2009). *Makro İktisat.* Ankara: İmaj Yayıncılık.

Wang, Y. (2012). “Relationship Research on Money Supply, Economic Growth and Inflation”. *Journal of Convergence Information Technology,* Vol: 7, No: 11, pp. 20-28.

Yapraklı, S. (2007). “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Analizi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, ss. 287-301.

Yasa, B. D. (2017). “İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi”. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 281-298.

Yavuz, N. Ç. (2015). *Finansal Ekonometri.* İstanbul: Der Yayınları.

Yay, G. G. (2001). “Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm”. *Liberal Düşünce Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 24, ss. 196-207.

Yıldırım, E., Çakmaklı, S. ve Özkan, Ö. (2011). “Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez: Bir Literatür Taraması”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt: 66, Sayı: 4, ss. 153-184.

Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2012). *Makroekonomi.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, K. ve Özer, M. (2013). *Makro İktisat.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını. No: 2824.

Yılmaz, A. ve Arı, A. (2013). “Gevşek Parasal Göstergeler ve Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Altında, Enflasyonla Mücadele: 2001-2011 Türkiye Deneyimi”. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 34, Sayı: 1, ss. 11-31.

Yılmaz, H. D. (2015). *Para Arzının Makroekonomik Faktörler Üzerine Etkisinin Analizi.* T.C. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Yüksek Lisans Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yılmaz, M. (2016). *Enflasyon ve Döviz Kuru Arasındaki İlişki.* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Yiğit, N. (2009). *Türkiye'de ve Yükselen Ekonomilerde Para Politikası Uygulamaları ve Enflasyon Hedeflemesi.* Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Mesleki Yeterlilik Tezi, Ankara.

Yiğit, N. (2013). *Türkiye'de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Analizi (1990-2012).* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Yöney, E. (2007). *Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Yapılan Hazine Transferlerinin Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri: 1995-2006 Dönemi*. T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Yurdakul, F. (2001). "Türkiye'de Enflasyon Sürecinde Yapısal Kırılmalar". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 56, Sayı: 1, ss. 149-169.

Yurtsever, H., İslamoğlu, M., Güngören, M., Canbaz, M., Yurttadur, M., Kandemir, O., Doğan, Ö., Yücel, R. ve Ulusoy, T. (2014). *Bankacılık Giriş ve İlkeler.* İstanbul: Beta basım Yayım Dağıtım A. Ş.

Yüksel, F. (1989). *Türkiye Ekonomisinde 1970-1987 Döneminde, Enflasyon, Para Arzı, Ücret İstihdam, Tüketim İlişkileri*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Zülfüoğlu, Ö. (2007). *Türkiye'de 1990 Sonrası Kamu Harcamalarının Finansmanında Kullanılan Yöntemler*. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali İktisat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Mesut YALDIZ
Doğum Yeri	İstanbul
Doğum Tarihi	21.02.1991

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	İktisat

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	**KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) EILTS (….)**
…	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Maraşal Çakmak Mah. Soğanlı Cad. Yılmaz Ap. No:52 Güngören/İstanbul
E-mail	mesut_bahtiyar_579@hotmail.com